

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marjan Čibej

Taktični vidiki bitke pri Kursku

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marjan Čibej

Mentor: izr. prof. dr. Vladimir Prebilič

Taktični vidiki bitke pri Kursku

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Vsem srcu bližnjim za vse oblike podpore

Taktični vidiki bitke pri Kursku

Po porazu v Stalingradu so se Nemci leta 1943 znašli v kritični situaciji. Vojna sreča se je vse bolj obračala v prid zaveznikom in čeprav še vedno močni, Nemci niso več tisti nepremagljivi stroj iz začetka vojne. Sovjeti kot najbolj zaslužni za nemško zaustavitev so na drugi strani postajali vse močnejši.

Napad ali obramba, to so bile dileme obojih v letu 1943. Predvsem iz političnih razlogov so Nemci izbrali napad, medtem ko so Sovjeti, podkrepjeni z obveščevalnimi podatki taktično izbrali obrambo. Z veliko zamudo so Nemci sprožili še zadnjo ofenzivo na vzhodni fronti, operacijo Citadela. Njena največja slabost je bila njena očitnost in Nemci so računali predvsem na svojo taktično premoč in nekatera nova orožja, ki bi kot element presenečenja pripomogla k zmagi. Sovjeti na drugi strani so zgradili ogromno obrambno bariero z edinim ciljem zlomiti udarno moč nemške vojske, njene oklepne sile. V gigantski bitki jim je to tudi uspelo in v lastnih ofenzivnih operacijah, sicer za ceno visokih izgub dokončno določili nemško usodo. Čeprav so se ti upirali še dve leti, so bili to dve leti umikanja do končnega poraza v Berlinu.

Ključne besede: Operacija Citadela, Druga svetovna vojna, napad, obramba, oklepne sile.

Tactical views of Kursk battle

After Stalingrad defeat the Germans found themselves in critical situation. The war fortune was changing side to allies and although still strong the German were no more the invincible machine from the start of the world. Soviets, as the most deserved party for German decline were growing stronger and stronger.

The main preoccupation of both sides were as to attack or defend in year 1943. Mostly from political reason the Germans choose to attack while Soviets, enhanced with intelligence information choose to defend. With much postponing the last German offensive in the east, Operation Citadel finally started. Obviousness was its major weakness but the German counted on their tactical superiority and some new weapons who would provide win as the element of surprise. Soviet on other side built enormous defence barrier with one aim only : to break German striking power, her tank force. They succeeded in the task, and launching their own offensive operations they finished the job, although with great losses among themselves. By doing this they finally sealed German war fate. Although the Germans struggled two more years all that was left to them was retreat to the final surrender in Berlin

Ključne besede: Operation Citadel, Second World War, attack, defence, tank force.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	8
2	METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA.....	12
	2.1 Opredelitev predmeta preučevanja.....	12
	2.1.1 Cilji preučevanja.....	12
	2.2 Pristop in uporabljene metode.....	12
	2.3 Zastavljene hipoteze.....	13
	2.4 Struktura dela.....	13
	2.5 Opredelitev temeljnih pojmov.....	13
	2.5.1 Fronta.....	13
	2.5.2 Napad.....	14
	2.5.3 Obramba.....	14
	2.5.4 Ofenziva.....	15
	2.5.5 Operacija.....	15
	2.5.6 OKH.....	16
	2.5.7 OKW.....	16
	2.5.8 Taktika.....	16
3	POT DO KURSKA.....	17
	3.1 Stalingrad.....	17
	3.2 Nastanek kurske izbokline.....	18
4	PLANIRANJE IN DILEME.....	20
	4.1 Nemčija.....	20
	4.1.1 Strateške odločitve.....	20
	4.1.2 Operacija Citadela.....	21
	4.1.3 Prestavljanje datuma napada.....	23
	4.1.4 Nemški obveščevalni podatki in ocene.....	25
	4.2 Sovjetska Zveza	26
	4.2.1 Sovjetska strategija za poletno – jesensko kampanjo.....	26
	4.2.2 Obveščevalna pomoč Sovjetski Zvezi.....	27
5	NASPROTNIKA IN NJUNE PRIPRAVE.....	29
	5.1 Nemčija.....	29

5.1.1	<i>Pehota</i>	29
5.1.2	<i>Oklepne enote</i>	30
5.1.3	<i>Luftwaffe</i>	31
5.1.4	<i>Moč Nemcev in njihove priprave pri Kursku</i>	32
5.1.5	<i>Bojni razpored in priprave</i>	33
5.1.5.1	Severni del kurske izbokline	33
5.1.5.2	Južni del kurske izbokline	34
5.2	Sovjetska Zveza	35
5.2.1	<i>Pehota</i>	36
5.2.2	<i>Oklepne enote</i>	36
5.2.3	<i>Sovjetske zračne sile</i>	37
5.2.4	<i>Moč Sovjetov v bitki pri Kursku</i>	38
5.2.5	<i>Sovjetske obrambne priprave</i>	39
5.2.5	<i>Bojni razpored in naloge</i>	40
5.2.6.1	Severno od kurske izbokline	41
5.2.6.2	Znotraj kurske izbokline	41
5.2.6.3	Južno od kurske izbokline	42
6	OROŽJA	43
6.1	Lahka pehotna orožja	43
6.2	Protitoklepne puške	44
6.3	Protioklepni topovi	45
6.4	Samovozna artilerija	46
6.5	Poljska artilerija	47
6.6	Večcevni raketometi-rakete	48
6.7	Uničevalci tankov	49
6.8	Letala	50
6.9	Tanki	51
6.10	Nova nemška orožja	53
6.10.1	<i>Težki tank tiger</i>	53
6.10.2	<i>Srednji tank panther</i>	54
6.10.3	<i>Ferdinand ali Slon</i>	55
7	BITKA PRI KURSKU – NEMCI NAPADEJO	56
7.1	Smer Orel-Kursk	56
7.1.1	<i>5. julij</i>	56

7.1.2 6.julij.....	57
7.1.3 7.julij.....	58
7.1.4 8.julij.....	58
7.1.5 9.julij.....	59
7.1.6 10.julij.....	60
7.1.7 11.julij.....	60
7.2 Smer Belgorod-Kursk.....	61
7.2.1 5.julij.....	61
7.2.2 6.julij.....	62
7.2.3 7.julij.....	63
7.2.4 8.julij.....	64
7.2.5 9.julij.....	65
7.2.6 10.julij.....	65
7.2.7 11.julij.....	66
7.2.8 12.julij – Bitka pri Prohorovki	67
7.2.9 13.julij.....	69
7.2.10 14-17.julij.....	70
8 BITKA PRI KURSKU – SOVJETSKE PROTIOFENZIVE.....	72
8.1 Operacija Kutuzov (12.julij – 18.avgust).....	72
8.2 Operacija Rumjancev (24.julij – 23.avgust).....	74
9 BITKA PRI KURSKU – IZGUBE IN SPOZNANJA.....	76
9.1 Izgube.....	76
9.2 Nova orožja pri Kursku.....	78
9.3 Spoznanja po bitki.....	80
10 VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	82
11 ZAKLJUČEK.....	84
12 LITERATURA.....	85
PRILOGE.....	
PRILOGA A : Nemška ofenziva pri Kursku.....	88
PRILOGA B : Operacija Kutuzov.....	89
PRILOGA C : Operacija Rumjancev.....	90

SEZNAM TABEL

Tabela 5.1: Nemška vojaška moč pred Kurskom.....	32
Tabela 5.2: Sovjetska moč pri Kursku.....	38
Tabela 6.1: Primerjava pehotne oborožitve.....	43
Tabela 6.2: Primerjava protitoklepnih pušk.....	45
Tabela 6.3: Primerjava protioklepnih topov.....	45
Tabela 6.4: Primerjava samovozne artilerije.....	46
Tabela 6.5: Primerjava poljske artilerije.....	47
Tabela 6.6: Primerjava raketometov-raket.....	48
Tabela 6.7: Primerjava uničevalcev tankov.....	49
Tabela 6.8: Primerjava letal.....	50
Tabela 6.9: Primerjava tankov.....	51
Tabela 6.10: Karakteristike Tiger tanka.....	53
Tabela 6.11: Karakteristike Panther (PzKpfw V Ausf D) tanka.....	54
Tabela 6.12: Karakteristike Ferdinanda.....	55
Tabela 9.1: Sovjetske izgube v bitki pri Kursku.....	76
Tabela 9.2: Nemške izgube v bitki pri Kursku.....	76
Tabela 9.3: Nemške in sovjetske izgube tankov in samovoznih topov.....	76
Tabela 9.4: Nemške in sovjetske izgube letal v bitki pri Kursku.....	77
Tabela 9.5: Razmerje izgub.....	77
Tabela 9.6: Sovjetske izgube v ofenzivah.....	78

SEZNAM KRATIC

AOK	Armadni odred Kempf
DR	Das Reich
GD	GrossDeutschland
LAH	Leibstandarte Adolf Hitler
OKH	Oberkommando des Heeres
OKW	Oberkommando der Wehrmacht
SS	Schutzstaffel
SZ	Sovjetska Zveza
TK	Totenkopf

1 UVOD

Orožje se še ni dodobra ohladilo od 1. svetovne vojne, vojne vseh vojn, kot so jo poimenovali nekateri, ko se je svet leta 1939¹ zapletel v novo, tokrat še bolj krvavo vojno. Po porazu in težkih določenih Versajske pogodbe, vključno z veliko gospodarsko krizo in še mnogimi drugimi razlogi, se je v Nemčiji ustvarila ugodna klima za populistično, nasilno politiko nacizma, ki je leta 1933 na oblast pripeljala Hitlerja. Hitler, tudi sam veteran prve svetovne vojne je spretno zaigral na ranjena nemška čustva, začel krepiti vojsko in začel zahtevati vedno več in več. Leta 1938 si je pripojil Avstrijo, nato češke Sudete, kjer je živel večinoma nemško prebivalstvo. Odgovori Evrope so bili precej medli, kar je Hitlerja še dodatno opogumilo in od Poljske je začel zahtevati mesto Gdansk (Danzig). Tokrat politika ni bila dovolj in Hitler se je odločil zahteve rešiti s silo ter s tem začel 2. svetovno vojno.

Z velikimi vojaškimi uspehi v letu 1939 in 1940 si je Nemčija podredila skoraj celo Evropo, zavladala na starem kontinentu in le še Velika Britanija ter Sovjetska zveza sta ji stali nasproti. Proti slednji si je Hitler zavaroval hrbet z Molotov-Ribbentrop paktom, vendar je bilo vsakemu jasno, da gre za dva diametralno nasprotna sistema, ki se bosta slej ko prej spopadla. Za Anglijo je upal, da bo sama sprevidela, da je upor proti Nemčiji nesmiseln.

»Dovolj je, da Sovjeti povedo Angležem, da ne bodo dopustili velike Nemčije potem bo Anglija kakor človek, ki se potaplja, upala, da se bodo stvari v šestih do osmih mesecih popolnoma spremenile. Ko pa bo SZ razbita, bo uničeno zadnje upanje Angležev. Gospodar Evrope in Balkana bo potem Nemčija. Odločil sem se: v tem spopadu je treba opraviti s SZ. Spomladi 1941«. Tako je Hitler govoril 31. julija 1940 generalu Halderju. (Stoletje svetovnih vojn 1981, 172) In zgodilo se je ...

Resda s pettedensko zamudo se je 22.6.1941 z operacijo Barbarossa začel najbolj krvavi del druge svetovne vojne, vojna med SZ in Nemčijo. Hitler in generali so pričakovali zmago v 3 mesecih. Zimska vojna leta 1940 je bil za njih dokaz, da je SZ vojaško nesposobna. «Samo v vrata je potrebno brcniti in cela gnila struktura se bo zrušila, « je dejal Hitler. Skoraj vsi², od vrha do vojakov ter od propagande in zmag opite javnosti, so verjeli v hitro in lahko zmago in kako tudi ne; nemški vojaški stroj je leta 1940 in 1941 deloval nepremagljivo.

¹ Napad Nemčije na Poljsko 1.9.1939 in vojni napovedi Velike Britanije in Francije Nemčiji dva dni kasneje večina šteje za začetek druge svetovne vojne, čeprav nekateri omenjajo tudi leto 1937 (napad Japonske na Kitajsko) ali pa celo pravijo, da je druga svetovna vojna praktično nedokončana prva svetovna vojna z 20-letnim premorom.

² Med bolj znanimi, ki so nasprotovali nemškemu napadu na Sovjetsko zvezo so bili tudi zunanji minister Ribbentrop, minister za propagando Joseph Goebbels in general Heinz Guderian, pionir modernega mehaniziranega vojskovanja, ki pa je potem sodeloval v napadu.

Na drugi strani prostrana SZ, z enormno površino, številnim prebivalstvom in naravnimi resursi, a strahovito trpeča pod totalitarnim sistemom, ki ga je najbolj slikovito utelešal vodja Stalin. Njena Rdeča armada, številčno močna, tako v ljudstvu kot opremi, a neizurjena v modernem vojskovanju, z večinoma zastarelim orožjem in predvsem ohromljena od velikih Stalinovih čistk 1937/1938, ki so z zmanjšano intenzivnostjo potekale vse do nemškega napada. Z obglavljanjem Rdeče armade je Stalinu uspelo v grozljivi meri doseči slepo poslušnost, a hkrati uničiti prenekateri najbolj perspektiven človeški kader, ki ga je premogla vojska.

Kar pa je na papirju izgledalo kot lahka zmaga se je v realnosti, pisani s človeško krvjo, izkazalo za nekaj povsem drugega. Skoraj štiri leta je bil boj med SZ in Nemčijo prizorišče nekaterih največjih bitk, najhujših zločinov zoper človeštvo in grozljivega trpljenja tako za vojake kot za civilno prebivalstvo. Nemčija in njeni zavezniki so izgubili³ skoraj 12,5 milijona vojakov na vzhodni fronti, Sovjeti 30 milijonov vojakov in še 20 milijonov civilistov. Številke so seveda grobi približki, lahko pomenijo celo več ali manj, vendar so strašne v kakršnikoli dimenziji. Iz tega klanja je Sovjetska zveza izšla kot zmagovalec, če kaj takega sploh obstaja po zgoraj navedenih strašnih podatkih. Teh štirih let nečloveškega boja je bilo popisanih v na tone knjigah in bilo osvetljenih iz različnih aspektov, političnega, vojaškega, psihološkega ter mnogih drugih.

Iz te neusahljive snovi bom skušal predstaviti en delček tega zgodovinskega spopada, eno največjih bitk druge svetovne vojne, ki je mnogim, ki niso prespali ur zgodovine verjetno ostala v spominu kot največja tankovska bitka vseh časov oziroma bitka za Kursk. Po katastrofalnem porazu pri Stalingradu in stabiliziranju fronte v letu 1943 je Nemčija še zadnjič napela svoje sile in skušala uničiti svojega velikega rivala. Krvavo je potrebovala zmago za politično legitimizacijo in povrnitev krepko zamajanega zaupanja v končno zmago⁴, tako javnosti kot samih vojakov. A leta 1943 to ni bila več tista Nemčija iz začetka vojne, ko je dosegala zmago za zmago. In leta 1943 ji nasproti ni več stala tista šibka, dezorientirana Rdeča armada, ampak močan, trden in dobro oborožen, predvsem pa taktično in strateško ne več zelen nasprotnik.

Bitka pri Kursku je bila nekakšen pokazatelj vseh stvari, ki so se jih Sovjeti naučili v dveh letih vojskovanja in stvari, ki jih Nemci nikakor niso mogli sprejeti. Vojna je po katastrofalnem nemškem porazu pri Stalingradu nekaj mesecev prej postala totalna in

³ Padli, ujeti, mankajoči in nesposobni za boj

⁴ Vojna je bila praktično izgubljena že pri Stalingradu in za nekatere celo leta 1941 pred Moskvo, a to je za večino postalo jasno šele po vojni.

nikakršni kompromisi niso bili več možni. David M. Glantz, vodilni ekspert za nemško-sovjetsko vojno tako pravi, da je bilo po Stalingradu jasno, da bo Nemčija izgubila vojno, ostalo je le vprašanje, kakšen bo obseg tega poraza. Poraz pri Kursku pomeni za Nemčijo, da bo njej poraz totalen. Po Kursku je bila nemška ofenzivna vojaška moč dokončno zlomljena in vse kar je ostajalo Nemčiji do dokončnega poraza leta 1945, so bili defenziva, krpanje sil in umik za umikom.

Zgodovina še danes ni dorekla zadnje besede glede marsikakšne stvari, saj sovjetski arhivi ostajajo še danes težko dosegljivi, medtem ko je zahodno zgodovinopisje precej zbanaliziralo nemško-sovjetsko vojno. Winston Churchill⁵ v svoji knjigi Druga svetovna vojna sicer poudarja spoštovanje do ruskega vojaka, bitke pa popiše v parih stavkih. Medtem ko zavezniškim akcijam neprimerno manjšega obsega, kot npr. izkrcanje na Siciliji namenja kar nekaj strani, bitko za Kursk komajda omeni. Tudi Hollywood s svojo industrijo zabave in mnogi ostali globalni medijski centri, ki so še kako pomembni za kreacijo določene realnosti, rišejo dramatične, epske bitke zahodnih zaveznikov z Nemci in Japonci, medtem ko za vzhodno fronto skromno počastijo ruskega vojaka in bitke, kot so Kursk, Stalingrad, Berlin idr.. Mogoče je kriva totalnost in živalskost teh bitk, mogoče kriminalna dejanja sovjetskih vojakov v Nemčiji, Poljski in drugje, kamor so prišli kot zmagovalci a nato precej umazali⁶ svoje ime. Pa vendarle ...

Dejstvo ostaja, da je Sovjetska zveza uničila preko 80 % nemških sil in da je pri tem tudi sama strahovito krvavela. Je krepko najbolj zaslužna za poraz Nemčije in prav je, da to spoznajo vsi in ne samo tisti, ki se odločijo za temeljitejše raziskovanje druge svetovne vojne. Naj bo tako moja diploma o bitki pri Kursku en zelo majhen prispevek k temu.

⁵ Sir Winston Churchill tudi v svojih drugih knjigah omeni začetek vojne med Sovjetijo in Nemčijo ter bitko za Stalingrad, medtem ko na drugi strani verjetno zavestno izpušča mnoge druge velike ruske bitke in potencira bitke Američanov in Britancev, vsekakor pomembne, a v obsegu neprimerljivo manjše s sovjetskimi. Več časa posveča kritiki političnega vodstva in samega političnega sistema SZ. Moram dodati, da je Churchillova strašna mržnja do komunizma bila verjetno povod za tako precej selektivno podajanje zgodovine, ki pa se je očitno »prijelo« na zahodu.

⁶ Tu so mišljena predvsem posilstva, ropanja in poboji, katerih obseg je še danes stvar vroče debate

2 METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA

2.1 Opredelitev predmeta preučevanja

Predmet preučevanja moje naloge bo bitka pri Kursku, od same ideje za bitko kot bitka sama. Analiziral bom, kako je prišlo do odločitve za nemški napad, pregledal in primerjal sile, ki so sodelovale v bojih in sam potek bitke ter prikazal končne rezultate bitke pri Kursku.

Hkrati bo analiza skušala najti odgovore na nekatera ključna vprašanja, ki so se pojavila ob bitki pri Kursku. Pri tem bom skušal uravnotežiti nekatere različne poglede ter skušal upoštevati tako sovjetsko kot nemško plat.

2.1.1 Cilji preučevanja

V nalogi sem si postavil naslednje cilje:

- na kratko spregovoriti o formiranju kurske izbokline;
- predstaviti priprave, cilje in sredstva za operacijo Citadela z nemške strani in sovjetske strani;
- predstaviti pomembnejša orožja, ki so zaznamovala bitko pri Kursku in jih primerjati
- predstaviti enote, ki so sodelovale tako v defenzivni kot ofenzivni fazi bitke;
- prikazati sam potek ofenzive tako na severnem kot južnem kraku po dnevih ter na kratko spregovoriti še o sovjetski protiofenzivi;
- skušati odgovoriti na nekatera najbolj zanimiva vprašanja, ki so se pojavljala ob bitki ali po bitki pri Kursku.

2.2 Pristop in uporabljene metode

Pri analizi bom uporabil predvsem temeljno metodo teoretičnega proučevanja, to je torej analizo pisnih virov in pa seveda tudi virov, dosegljivih na internetu. Pri tem sem skušal najti nek uravnotežen pogled, saj je zahodno zgodovinarje o 2. svetovni vojni na vzhodu prevelik poudarek dajalo nemški predstavitvi dejstev, ki so izhajala iz knjig nemških poveljnikov, medtem ko je vzhodne zgodovinarje pritiskal ideološki aparat držav.

Prav tako bom uporabil deskriptivno metodo za opisovanje in prikazovanje dejstev pri obravnavani problematiki. Nekaj bo tudi primerjalno zgodovinske metode, ko bom skušal primerjati orožja in razmerja izgub sil kot posledice bitk.

2.3 Zastavljene hipoteze

- 1. Nemški skoraj 3 mesečni zamik med sprejetjem same operacije in začetkom napada je vzrok za njen neuspeh.*
- 2. Birka pri Kursku je bila glede na vse obveščevalne podatke Rdeče armade in njene defenzivne priprave pravzaprav dobro pripravljena past za nemško vojsko, v katero je ta naivno padla.*
- 3. Nemško vodstvo je polagalo prevelike upe v njihove tankovske sile, ki se niso uspele dokazati v največji tankovski bitki v zgodovini.*

2.4 Struktura dela

Strukturo dela lahko razdelim na tri dele. V prvem delu je govora o formiranju kurske izbokline, dilemah obeh nasprotnikov ter intenzivnih obrambnih in ofenzivnih pripravah obeh sil. V drugem delu bom opisoval sam taktični del spopada, pogledal kaj je prinesel konec bitke in pa skušal odgovoriti na hipoteze, ki sem si jih zastavil v prejšnji točki.

Tretji del, ki je vmes, pa služi predstavitvi najbolj splošnih oborožitvenih sistemov, ki se pojavljajo leta 1943 pri Kursku, in njihovi primerjavi.

2.5 Opredelitev temeljnih pojmov

2.5.1 Fronta

V splošnem pomenu pomeni prostor (pas, linijo, cono), na katerem se vodi boj med dvema enotama, ne glede na njuno velikost in sredstva, ki se pri tem uporabljajo. V ožjem pomenu se termin lahko uporablja za prednjo stran razporeda enote, ki se običajno deli na center in krila, potem na bojni postroj za del enot s prostorom, kjer se vodi boj, za del bojišča (npr zahodna, vzhodna) idr..

Kot organizacijsko-formacijska sestava se pojavlja v sovjetski vojski v 1. svetovni vojni, vendar je afirmirana šele v drugi svetovni vojni v sovjetski armadi. Gre za skupino armad, to je tudi izrazni ekvivalent na zahodu. (Vojna enciklopedija 3 1972, 111)

2.5.2 Napad

Napad je način bojevanja taktičnih in združenih taktičnih enot, pri katerem vojaške enote na temelju enotne zamisli in s kombinacijo ognja, premika in udara sočasno in odločno delujejo po vseh sestavinah nasprotnikove bojne razporeditve. Z napadom se skuša doseči izid spopada z neposredno akcijo, zato je napad osnovni in odločilni način bojevanja.

Z napadom se prevzame in zadrži bojna iniciativa, zmanjšata se možnost delovanja in svoboda manevra sovražnikovih sil, slabita se njihova bojna morala in bojna sposobnost ipd.

Za vsak napad je torej bistveno to, da je iniciativa na strani napadalca, zaradi česar lahko napadalec določa čas, smer in način bojevanja. (Lubi 2002, 232)

Nemška doktrina napada je predvidevala koncentracijo oklepnih in mehaniziranih enot na odseku fronte, ki je najbolj ustrezal oklepnim enotam. Te bi napadle in prebile nasprotnikovo obrambo ter se prebile v nasprotnikovo ozadje, kjer bi napadle logistične linije in poveljniške centre, ter hkrati razdelile in obkolile nasprotnikove enote. Enote, ki bi obkolile nasprotnika, bi potem vzpostavile dvojni obroč, katerega namen bi bil preprečiti prodor nasprotnikovih enot iz obroča oz. preprečiti nasprotnikovim enotam izven obroča, da pomagajo obkoljenim enotam. (Glantz in House 1998, 44) Tankovske enote so večinoma uporabljale dve formaciji, oklepni klin (nem. »Panzerkeil«) in pa oklepni zvon (nem. »Panzerglocke«), kjer so težki tanki sestavljali sredino (tolkač), lahki in srednji pa zunanji obok (resonator). (Williamson 2002, 46)

2.5.3 Obramba

Obramba je način bojevanja taktičnih in združenih taktičnih enot, pri katerem vojaške enote na temelju enotne zamisli in ob opori na prednosti zemljišča, njegovo inženirsko ureditev, oviranje, učinkovitost sistema ognja in smotrni manever s pretežno obrambnim delovanjem sočasno in odločno delujejo po vseh sestavinah nasprotnikove bojne razporeditve, da bi zlomile, zadržale ali upočasnile napad nasprotnikovih sil.

Obramba se lahko izvaja z različno stopnjo vztrajnosti, od prožnega zadrževanja po globini (t.i. zadrževalna obramba) do odločnega držanja položaja, rajona in objekta (t.i. odločilna obramba)

Z vidika položaja sovražnikovih sil je mogoče organizirati obrambo : a) v območju fronte, b) na začasno zasedenem območju, c) v sovražnikovem zaledju in d) v lastnem zaledju

Glede na konkretne bojne razmere je mogoče razlikovati: a) obrambo z bojnim stikom in b) obrambo brez bojnega stika. Glede na čas, ki je na voljo za organiziranje obrambe, je mogoče razlikovati: a) pravočasno organizirano obrambo in b) na hitro organizirano obrambo.

Glede na stopnjo fortifikacijske utrjenosti pa je mogoče razlikovati: a) obrambo s poljsko fortifikacijo in b) obrambo s stalno fortifikacijo. (Lubi 2002, 233)

2.5.4 Ofenziva

Ofenziva je strateško bojno delovanje, s katerim se z angažiranjem oboroženih sil v celoti ali njihovih glavnih delov pomembno vpliva na razvoj situacije na določenem delu bojišča za daljši ali krajši čas. Osnovni cilj ofenzive je razbitje ali uničenje čim večjih sil nasprotnika, obvladovanje določenih objektov strateškega pomena, paraliziranje ekonomskih in drugih potencialov oziroma uveljavljanje svoje volje napram nasprotniku in zlom njegovega odpora.

Osnovna obeležja ofenzive se demonstrirajo v masovnih začetnih udarcih, hitrih in globokih prodorih, kombinirano delovanje različnih rodov in zvrsti, spretna uporaba sil in sredstev v pogledu časa, prostora in uporabljenih manevrskih postopkov, visok nivo iniciative, pogum in odločnost v dejanjih in drugem. V sklopu ofenzive so mogoče tudi obrambne akcije manjših ali večjih razmer kot bojna delovanja različnih vrst : protinapad, protiudar, začasni zastoj, diverzija, demonstracija idr.. (Vojna Enciklopedija 6 1973, 286)

2.5.5 Operacija

Kot bojna dejavnost označuje seštevke vzporednih (istočasnih) in zaporednih delovanj, ki se izvajajo koordinirano, organizirano in po edinstveni ideji in načrtu na določenem prostoru (teritoriju) in v določenem vremenskem obdobju zaradi doseganja operativnih ali strateških ciljev. Rezultati operacije vplivajo v večji ali manjši meri na potek vojne, včasih celo na vojno v celoti. Operacija je najbolj zapletena in najvišja oblika bojnega delovanja, ki jo običajno izvajajo večje združene vojaške enote, kot so armade, skupine armad ali fronte, pod določenimi pogoji tudi manjše sile - skupine brigad ali divizij, ko se s takimi akcijami doseže

operativni cilj. Klasifikacija operacije je odvisna od kategorizacije vojne veščine in sprejetimi kriteriji, ki so različni v vsaki armadi, pa tudi v istih oboroženih silah se sčasoma razvijajo in spreminjajo. (Vojna enciklopedija 6 1973, 388)

2.5.6 OKH

OKH (nem.: Oberkommando des Heeres) je bila kratica za vrhovno poveljstvo nemške kopenske vojske, ki je delovalo od leta 1936 do 1945. Na čelu tega poveljstva je bil vrhovni poveljnik nemške kopenske vojske, feldmaršal Walter von Brauchitsch, ki je bil leta 1941 odstavljen na lastno željo, zamenjal pa ga je sam Adolf Hitler. (Enciklopedija druge svetovne vojne 1982, 345) S časom je prevzemalo vse manj nalog na račun OKW.

2.5.7 OKW

OKW (nem.: Oberkommando der Wehrmacht) je bila kratica za Vrhovno poveljstvo oboroženih sil Nemčije, ki je bilo ustanovljeno četrtega februarja leta 1938 in je nadomestilo vojno ministrstvo. (Enciklopedija druge svetovne vojne 1982, 345)

Skrbel naj bi za njihovo medsebojno usklajevanje, vendar je bolj služil kot Hitlerjev štab, kjer je svoje vojaške ideje kot ukaze materializiral in posredoval tem službam.

2.5.8 Taktika

Taktika je zbir in sinteza načinov, postopkov in sredstev, s katerimi se na najlažji in najboljši način lahko dosežejo postavljeni cilji. V teoriji veščine vojskovanja je taktika veja veščine vojskovanja, ki se ukvarja s proučevanjem pojave, zakonitosti in načel oboroženega boja in njihove uporabe v borbah in bojih. Taktika je teorija in praksa pripravljanja ter izvajanja bojev in borb na kopnem, morju in v zračnem prostoru. (Taktika organizacija i namena kopenske vojske JNA i Teritorialne odbrane 1981, 13-14)

3 POT DO KURSKA

3.1 Stalingrad

Po spodleteli operaciji Barbarossa so Nemci dobro leto po njenem začetku, 28.6. 1942 sprožili operacijo Blau (slov. Modro). V direktivi št. 41 je Hitler za njen cilj označil uničenje preostale žive sile in vojno gospodarske izvore moči SZ. Nemška armadna skupina Jug je tako začela napad na vsej 800 km dolgi fronti med Kurskom in Taganrogom in se namenila odrezati kavkaška naftna in volška žitna polja od SZ. Po padcu Rostova 23.7 1942 je prišlo do nove direktive, ki je armadni skupini A namenila prodor na Kavkaz, medtem ko je armadna skupina B dobila nalogo, da z enim delom sil preide v obrambo na Donu, z drugim pa izvrši prodor proti Stalingradu in v tej smeri uniči sovjetske sile. (Drugi svetski rat 2 1961, 387)

Kot je razvidno iz direktive, je ta predvidevala ofenzivi v 2.nasprotni smeri, oddaljeni 500 km. Za to bi Nemci potrebovali sile in sredstva primerne jakosti, ki pa jih tukaj niso imeli. Armadna skupina A je kmalu obtičala na severnih in južnih pobočjih Kavkaza, kjer je bil upor premočan. Nekaj 100 km severneje se je začel naznanjati usodni preobrat.

Tam sta prodirali Paulusova 6. armada in Hothova 4. oklepna armada proti Stalingradu. Tako je 6. armada 23. avgusta dosegla Volgo severno od Stalingrada, 48. oklepni korpus pa 10.septembra južno od mesta. Od 13. septembra do 19. novembra je potekala znamenita in strašna bitka za Stalingrad. Nemci so srdito napadali in imeli velike izgube, sovjetske čete so se zagrizeno borile in izginjale do zadnjega moža. Ulice, hiše in celo nadstropja so prehajala iz rok v roke tega do tal porušenega mesta. Še 26. oktobra je poveljnik Paulus verjel, da bo mesto osvojil v dveh tednih. V začetku novembra so Nemci držali v rokah devet desetih mesta. Hitler je priganjal Paulusa k osvojitvi Stalingrada in 18. novembra so Nemci začeli srdito napadati v upanju, da gredo zadnjič v boj za to nečloveško mesto. (Stoletje svetovnih vojn 1981, 207)

Že naslednji dan so Sovjeti sprožili operacijo Uran, katere cilj je bil obkolitev in uničenje sil pri Stalingradu. Prebili so romunske obrambne položaje severno in južno od Stalingrada in z združitvijo pri Kalaču obkolili 22 divizij z 330.000 možmi. 25. novembra sta poveljnik armadne skupine B von Weichs in obkoljene 6. armade Von Paulus predlagala preboj, ki pa ga je vrhovna komanda prepovedala. Zahtevala je, da se osvojeni prostor ne zapušča, naj se

organizira obrambo in počaka na zunanjo reševalno intervencijo za preboj obroča.⁷ (Drugi svetski rat 3 1964, 36-41) 27. novembra je feldmaršal Erich von Manstein prevzel poveljstvo nad novo ustanovljeno armadno skupino Don z nalogo zaustaviti sovjetski predor, povrniti izgubljeni teritorij in osvoboditi obkoljene sile. Optimizem, ki je zavel v obkoljenem obroču pa je bil kratkega daha saj je 24. decembra 2. gardna armada Malinovskega sprožila protinapad in potisnila Nemce daleč nazaj. Vsi poskusi preboja so propadli in Sovjeti so kmalu po novem letu sprožili operacijo Obroč z namenom uničenja nemških sil v Stalingradu (Glantz in House 1995, 88-90)

Ker so Nemci v obroču vezali velike sovjetske sile je vrhovno poveljstvo lahko rešilo Mansteinove čete in Kleistovo armado iz Kavkaza v umiku na zahod. 31. januarja se je vdal feldmaršal⁸ Von Paulus in 2. februarja so kapitulirale še zadnje njegove čete. 147.000 mrtvih in 91.000 ujetih Nemcev, celotna 6. armada izgubljena. Strašen poraz, po katerem je Goebbels razglasil tridnevno ljudsko žalovanje in nato pozval nemški narod k totalni vojni (Stoletje svetovnih vojn 1981, 209)

3.2 Nastanek kurske izbokline

Sovjeti so naglo napredovali proti zahodu. 16. februarja so osvojili Harkov, medtem ko so se armade Jugozahodne fronte približale Dnjepru v prepričanju, da se Nemci umikajo na desno stran reke. Nemci, okrepljeni na kaj takega niso pomišljali in 19. februarja so izvedli protitudarec. Sovjeti, šibki zaradi prejšnjih visokih izgub v vojaki in tehniki ter raztegnjenih linijah so se znašli v težki situaciji in v dveh tednih so bili potisnjeni nazaj na levi breg reke Donec. S tem so Nemci ustvarili ugodne razmere za stabilizacijo fronte v Ukrajini. Sledil je udarec proti Voroneški fronti in po tridnevnem bojevanju od hiše do hiše je bil 17. marca Harkov spet v nemških rokah. Po osvojitvi Belgoroda se je tako formiral južni krak Kurske izbokline.⁹ (Drugi svetski rat 3 1964, 83-88)

⁷ K tej napačni odločitvi je prispevala tudi obljuba Hermanna Göringa, da bo z letalstvom oskrboval ujete enote, vendar je od zahtevanih 500-600 ton streliva, hrane in goriva dnevno v povprečju dostavljal 104,7 tone na dan ob velikih letalskih izgubah

⁸ Hitler je Friedricha von Paulusa še dan pred vdajo povišal v feldmaršala z jasnim namigom: »Še nikoli se ni noben feldmaršal vdal«. Navkljub vsemu se je von Paulus že naslednji dan vdal in s tem sprožil še enega Hitlerjevih izpadov besa.

⁹ Von Manstein je že ob vstopu v Harkov skušal prepričati Von Klugeja, poveljnika armadne skupine Center za kooperativni takojšnji napad na ruske sile v novo nastajajočem kurskem loku. Von Kluge je idejo zavrnil pri tem pa poudarjal da njegove sile potrebujejo počitek in opremo. Glantz medtem poudarja, da je von Mainstenov protitudarec pravzaprav profiofenziva, saj je imela strateški in ne le operacijski pomen. Mansteinu je uspelo ne samo zaustaviti Sovjete, ampak tudi preprečiti njihove ambiciozne načrte, presekat povezavo med armadnima skupinama Jug in Sever. (Glantz in House 1999, 14, 261)

Medtem so severno od Kurska 25. februarja armade Centralne fronte sprožile ofenzivo, ki pa je zaradi močnejšega nemškega odpora zastala že čez slab mesec, ko so Sovjeti prešli v obrambo na črti Brjancev-Sevsk-Riljsk in s tem ustvarili severni bok kurske izbokline. (Drugi svetski rat 3 1964, 89-90)

Kot produkt vseh teh akcij je bil ustvarjen 300-kilometrski lok pri Kursku in nanj so se v naslednjih mesecih osredotočili načrti obeh vrhovnih poveljstev.

4 PLANIRANJE IN DILEME

4.1 Nemčija

Po skoraj dveh letih bojevanja na vzhodni fronti je nastala nekakšna pat pozicija, ki je frustrirala tako Nemce kot Sovjete. Nemci so bili prav zagotovo bolj zaskrbljeni nad nastalo situacijo. Do sredine 1943 so bili bitko v Sovjetiji, vodili podmorniško vojno na Atlantiku, parirali zavezniški zračni ofenzivi nad domovino, se bojevali v Severni Afriki in branili francoske in norveške obale pred nevarnostjo »druge fronte«. Jasno je začelo postajati, da je nemška vojna usoda ali celotna usoda vezana na vojno na vzhodu. (Glantz 2001, 57)

4.1.1 Strateške dileme in odločitve

Razen peščici fanatikov je večini postalo očitno, da vojne na vzhodu ni mogoče dobiti z porazom SZ. Razmišljanja in planiranja so se tako dotikala strategije za poletje 1943 in nakazovali sta se dve poti.

Prvo sta zagovarjala Manstein¹⁰ in Guderian in je predvidevala prehod Nemčije k strateški, elastični obrambi. Leto 1943 bi tako Nemci uporabili za »rehabilitacijo« oklepnih sil in kreiranju učinkovite oklepne rezerve ter se tako okrepljeni lahko naslednje leto spet povrnili k ofenzivnim akcijam. (Healy 1992, 9)

Zagovorniki druge poti so bili za ofenzivno strategijo že takoj in pri tem poudarjali politični moment, saj bi prehod v splošno defenzivo negativno vplival na zaveznike v fašističnem bloku. Na konferenci 10. maja 1943 v Berlinu je tako Keitel izjavil: »Mi moramo začeti ofenzivo zaradi političnih razlogov.«¹¹ (Drugi svetski rat 3 1964, 395) Nemčija je leta 1943

¹⁰Feldmaršal Erich von Manstein je užival ugled najboljšega stratega, ki ga je premogla nemška vojska v 2. svetovni vojni. Manstein je hotel napasti kursko izboklino že po padcu Belgoroda, vendar sta mu to preprečila začetek blatnega obdobja in izčrpanost čet. Sprva je še podpiral operacijo Citadela, vendar je po vseh zamikih umaknil svojo podporo. Pred Hitlerjem se po besedah Guderiana nikoli ni najbolje znašel in ni znal direktno predstaviti ali zagovarjati svojih stališč. (Healy 1992, 14) V svoji knjigi (Manstein 2004, 280-281), napisani po vojni je Manstein zapisal svoje misli: »Hitler je prestavil Citadelo do junija, čeprav sva mu to odsvetovala oba poveljnika armadnih skupin. Upal je, da bodo takrat naše oklepne divizije močnejše in zanemaril pri tem dejstvo, da se bodo tudi Sovjeti v tem času znatno okrepili. Dodatne zamude pri dostavi orožja so operacijo premaknile na začetek julija in pri tem izničile njeno celotno idejo, ki je bazirala na tem, da napademo nepripravljenega sovražnika.

¹¹Keitel je dejal še, da si Nemčija ne more privoščiti pasivnosti, ter da mora z ofenzivo povrniti zaupanje zaveznikov in prebivalstva. Heinz Guderian, ki je rotil Hitlerja, naj opusti Citadelo, je tej logiki ugovarjal z besedami: »Za svet ni nobene razlike ali imamo Kursk ali ne. Zato ponavljam moje vprašanje, zakaj sploh moramo napasti na vzhodu to leto.« Odgovor Hitlerja je bil nekarakteristično odkrit: »Povsem prav imate. Ko pomislim na napad, me zvije v želodcu.« (Glantz in House 1999, 3)

vidno izgubljala iniciativo v vojni in njeni zavezniki so začeli iskati izhod iz vojne. Italija in Romunija sta začeli tipati na zahod, Turčija pa se je dokončno odrekla možnosti napada na SZ. Japonska je bila prezaposlena na Pacifiku in Finska opozorjena od nemškega zunanjega ministra Joachima von Ribbentropa, da Berlin ne bo toleriral separatnega miru Finske in SZ. V teh okoliščinah je bilo za Nemčijo nemogoče, da prepusti iniciativo Sovjetom (Glantz in House 1999, 20-21)

Hitler se je odločil za drugo možnost, saj ga je vsaka misel o prostovoljni izgubi teritorija odbijala. Vedno, ko je prišlo do vprašanja o defenzivno-ofenzivni drži je prišel pri Hitlerju tudi strah, da bo ta s sabo nosila preračunano izgubo teritorija, ki bo potegnila celo fronto nazaj, brez garancije, da bo povrnjeno prejšnje stanje. Prav tako je ugovarjal, da nima časa čakati Stalina da mu ugodí z napadom, še posebno v luči bližajoče se invazije z zahoda. (Newton 2002, 11)

Ofenziva da, toda kako in kje? Porazi in velike izgube v zimski kampanji 1942-1943 so močno omejile nemške opcije. OKH je uvidel, da velika strateška ofenziva ni možna in pri preučevanju frontnih map je 250 kilometrov široka in 160 kilometrov globoka kurska izboklina izgledala vse bolj mamljivo za mesto omejene ofenzive. Eliminacija le-te bi skrajšala frontno črto za 250 kilometrov in sprostila 18-20 divizij za druge operacije. (Barbier 2002, 28)

Tako je bila dokončno sprejeta ideja, da se v značilnem obhodnem manevru iz severa in juga odreže kurski lok po njegovi tetivi in začelo se je planiranje poletne ofenzive.

4.1.2 Operacija Citadela

Že 13. marca je OKH izdal operativno povelje 5, ki je določilo strateški koncept:

»Pričakovati je, da bodo Sovjeti ponovno napadli po koncu blatnega obdobja¹² po predhodni popolnitvi in obnovitvi sil. Zaradi tega je prišel čas, da napademo na čim več točkah fronte preden to stori sovražnik, najmanj na enem sektorju fronte, to je na področju armadne skupine Jug. Na drugih sektorjih fronte moramo utrditi obrambo s težkim obrambnim orožjem, s konstrukcijo pozicij, polaganjem min, z vzdrževanjem mobilne rezerve itd..

Hkrati morajo biti opravljene priprave v vseh armadnih skupinah. Napadalne formacije morajo biti obnovljene z moštvo in opremo ter začeti se mora urjenje. Ker se pričakuje

¹² Blatno obdobje, ki se pojavlja 2x na leto spomladi in jeseni, Sovjeti imenujejo rasputiza, kar bi dobesedno pomenilo čas brez cest. Vse netlakovane ceste se spremenijo v blatna močvirja in mobilnost postane problem, kar se je še posebej izkazalo v drugi svetovni vojni. V tem obdobju so večinoma zastale ofenzivne akcije.

zgodnejši konec blatnega obdobja, mora biti vsak dan izkoriščen za priprave. Armadne skupine morajo vsak teden poročati o stanju priprav. OKH bo poslal opremo in težko obrambno orožje« . (Glantz 1999, 21-22)

V naslednjih odstavkih Hitler poda naloge armadnim skupinam, tako armadni skupini Jug nalaga: »Na severnem boku armade skupine Jug mora biti takoj formirana panzer armada, najkasneje do sredine aprila, da bo pripravljena za delovanje ob koncu blatnega obdobja, pred sovjetsko ofenzivo. Cilj te ofenzive je uničenje sovražnikov sil pred 2. armado z napadom na sever iz harovskega območja v navezi z napadom skupin iz 2. panzer armade. Detajli o tem napadu, poveljniška struktura in razporeditev sil bodo sledili v posebnem dodatku«.

Armadni skupini Sever nalaga: »Najprej se mora spraviti v red stanje med 2. in 2. panzer armado, nato se mora okrepiti obramba s protioklepnim orožjem, kot je načrtovano. To je posebnega pomena blizu Kirova, v regiji severno in severozahodno od Smolenska, kot tudi pri Velikije Luki. Nato mora biti formirana ofenzivna skupina, da napade v navezi s severnim krilom armadne skupine Jug.« (Glantz in House 1999, 22)

Iz povelja 5 je razvidno, da se armadna skupina Sever in armadna skupina Jug grupirata na bokih kurskega loka in sprožita dvodelni napad ter v obhodnem manevru odrežeta kurski lok po tetivi takoj ko bo konec blatnega obdobja.

15. aprila je Hitler v operativnem povelju 6 pozval vse odgovorne, da mora biti do 28. aprila¹³ operacija Citadela nared kadarkoli s predhodno šestdnevno najavo. Med drugim poudarja:

- ofenziva bo odločilnega pomena;
- na glavnih oseh se zberejo najboljše enote z najboljšimi poveljniki z najboljšo oborožitvijo in z veliko zalogo streliva;
- vsak poveljnik in vsak vojak se mora zavedati pomembnosti tega napada;
- ofenziva se začne takoj ko bodo ugodne meteorološke razmere;

¹³ Po vojni je prišlo do različnih hipotez, med njimi ta, da bi Citadela uspela, če bi bila sprožena, kakor je bila predvidena.

To hipotezo so zagovarjali nekateri nemški poveljniki. Po njej naj bi Mansteina marca po njegovi zmagi pri Harkovu ustavile višje avtoritete in mu preprečile nadaljnje uspehe proti oslABLJENIM Sovjetom. Danes to vemo da ni res, saj so že marca na kursko območje prišle močne sile Centralne fronte (1. tankovska armada, 21., 62. in 64. armada) in močne rezerve na reko Don (24., 63. in 66. armada), ki so kmalu začele pripravljati obrambo kurske izbokline. Nemške sile so v bojih februarja in marca utrpel hude izgube, tako so panzer divizije 48. korpusa imele manj kot 20 tankov. SS oklepni korpus je utrpel 12.000 žrtev v težkih spopadih februarja in marca. Tako so se s Sovjeti od marca do julija krepili in morali krepiti tudi Nemci. Na območje je prišlo dodatnih 234.000 mož in 2485 tankov in samovoznih topov. V luči teh dejstev je iluzorno pričakovati, da bi zdesetkane in šibke nemške sile še lahko napredovale marca ali v začetku maja 1943.

- zmaga pri Kursku mora na svet delovati kot fanal. (Drugi svetski rat 3 1964, 316 ; Glantz in House 1999, 22)

Cilj napada je obkolitev in uničenje sovražnikovih sil na kurskem področju s hitrimi in koncentriranimi napadi udarnih armad z belgorodskega območja in na jug z orelskega območja. Za doseg te ciljev se mora zagotoviti:

- element presenečenja, sovražnik mora biti v temi glede začetka napada;
- koncentracija sil na ozki smeri z namenom zagotovitve superiornosti vseh sredstev napada;
- napadalnemu klinu sledijo sile iz globine, ki zaščitijo boke, tako da je napredovanje edina zadolžitev ofenzivnih sil;
- zatesnitev obroča z uničenjem sovražnika;
- hitrost napada, s katero se prepreči možnost prihoda sovražnikovih rezerv iz drugih front.

Nekoliko so tudi precizirane naloge armadnih skupin Jug in Sever :

»Armadna skupina Jug začne napad na liniji Belgorod-Tomarovka s koncentriranimi silami, preide linijo Prilep-Obojanj in se združi s silami armadne skupine Sever, vzhodno za Kurskom. Za kritje napada iz vzhoda mora biti čimprej dosežena linija Nežegol-Koroča-sektor-Skorodnoj-Tim.

» Armadna skupina Sever sproži koncentrirani napad na liniji Trosna-severno od Maloarhangelska z glavnim udarom na vzhodnem boku, preide linijo Fatež-Veretenovo in vzpostavi kontakt z armadno skupino Jug vzhodno za Kurskom. Linija Tim-Posna mora biti dosežena čimprej. (Glantz in House 1999, 24-25)

4.1.3 Prestavljanje datuma napada

V zasnovi je bila Citadela predvidena, da se sproži takoj, ko bodo vremenske razmere ugodne.

Že v operativnem povelju 6 je kot najhitrejši možni datum naveden 3. maj.

Na ta dan je v Munichu potekal sestanek, katerega glavna tema je bila operacija Citadela. Čeprav je potekala na dan, ko bi po načrtih napad že lahko stekel, so bile priprave za ofenzivo še nedokončane in temu primerno so se pojavili dvomi o smiselnosti napada. Tako je Manstein, poveljnik armadne skupine Jug, umaknil podporo, saj je menil, da je priložnost že

splavala po vodi. Kurt Zeitzler¹⁴, načelnik štaba OKH in avtor načrta, je še vedno stal za svojim načrtom in dokazoval, da bodo novi Tiger in Panther tanki kos vsaki nalogi. Temu pogledu sta oporekala Heinz Guderian in Albert Speer. Govorila sta da nove tanke pestijo še mnoge porodne težave, Guderian pa je zagovarjal, naj se jih raje uporabi na zahodu, kot v frontalnem napadu pri Kursku. Naslednji, ki je ugovarjal napadu, je bil general Walter Model¹⁵, poveljnik 9. armade. Zračni posnetki sovjetskih pozicij so prikazovali, da Sovjeti gradijo močne obrambne položaje pri Kursku in pričakujejo nemško ofenzivo. Najglasneje je ofenzivo zagovarjal poveljnik armadne skupine Sever, feldmaršal Gunter von Kluge¹⁶, ki je verjel, da nobena obramba ne more zadržati novih tankov. Hitler se je moral v tem spopadu različnih pogledov odločiti, ali takoj sprožiti ofenzivo, jo povsem preklicati ali pa prestaviti na nedoločen čas. Ker vprašanje ni bilo razrešeno, je Citadela ostala v pripravljenosti, vendar brez začetnega datuma. (Barbier 2002, 37-39)

Zaradi dobave novih tankov in samohodnih topov je Hitler potem prestavil datum napada na 12. junij. 13. maja je ob padcu Tunizije datum spet nedoločno prestavil na konec junija. 16. junija je Guderian ponovno prosil Hitlerja za prestavitev napada, medtem ko sta ga poveljnika obeh armadnih skupin, Manstein in Kluge, rotila, da se napad začne takoj preden Sovjeti še dodatno okrepijo obrambo. 18. junija je generalštab OKW predlagal ukinitve operacije Citadela, vendar je Hitler odgovoril, da je odločen napasti 3. julija. Končno je bil za dan operacije sprejet 5. julij. (Glantz in House 1999, 55) Tudi tak hazarder kot Hitler se je seveda zavedal, da obe armadni skupini predstavljata vso strateško rezervo na vzhodu in ne bosta zmogli biti obnovljeni v primeru neuspele ofenzive.

¹⁴ Kurt Zeitzler je septembra 1942 ob zamenjavi Franca Halderja postal načelnik generalštaba OKH. Na tej funkciji nikakor ni bil le Hitlerjeva lutka, saj je kar petkrat ponudil odstop diktatorju iz načelnih razlogov. Kar je Zeitzlerju primanjkovalo sta bila prestiž in avtoriteta njegovih predhodnikov. (Glantz in House 1995, 97) Kurt Zeitzler se smatra za idejnega vodjo operacije Citadela in jo je zagovarjal tudi ob vse močnejši opoziciji.

¹⁵ V začetku operacije Barbarossa je vodil 3. tankovsko divizijo in kmalu napredoval do poveljnika korpusa in nato še 9. armade v letu 1942. Kot poveljnik 9. armade se je v področju Rževa izkazal za izrednega defenzivnega specialista. Marca 1943 je 9. armada zapustila ržensko izboklino v operaciji Büffel in se umaknila v Orel. (Wikipedia, 2010)

Ker ni prišlo do opustitve operacije je tudi Model pripomogel k zavlačevanju začetka ofenzive z vedno novimi zahtevami po pošiljkah orožja. Moč njegovih enot je sicer narasla, vendar je bila več kot le kompenzirana z doslej po obsegu nevidenimi sovjetskimi obrambnimi ukrepi. (Healy 1002, 15)

¹⁶ Kluge je vodil 4. nemško armado pri napadu na Francijo in bil julija 1940 promoviran v feldmaršala. V operaciji Barbarossa je vodil taisto armado in zapadal v konflikte o taktiki s podrejenim Heinzom Guderianom, obtožujoč ga neposlušnosti pri izvajanju ukazov. Pozno 1941 je postal poveljnik armadne skupine Center in to ostal do prometne nesreče oktobra 1943, v kateri je bil huje poškodovan. (Wikipedia: Gunther von Kluge, 2010) Poleg poveljnika generalštaba OKH Zeitzlerja je bil feldmaršal Günther von Kluge glavni zagovornik operacije Citadela. Trdil je, da je ni obrambe, ki bi zdržala nemški sunek in da bodo novi tanki Tiger in Panther kos vsaki nalogi. (Glantz in House 1999, 2)

Tako je čas tekel ob zastojih pri dobavah novega orožja, in medtem ko so Hitler in njegovi generali izgubljali dragocen čas v neproduktivnih analizah je ta še kako dobro prišel Sovjetom.

4.1.4 Nemški obveščevalni podatki in ocene

Kot že omenjeno, je 3. maja v Münchnu poveljnik 9. armade Walter Model Hitlerja skušal odvrniti od napada. To je utemeljeval s kopico zračnih izvidniških posnetkov kurskega loka, ki so prikazovali kilometre in kilometre odlično zasnovanih sovjetskih obrambnih linij v točno tistih smereh, v katere se je predvidevala ofenziva. Zahteval je opustitev napada ali njegovo temeljito revizijo. (Glantz in House 1999, 1) Zanimivo je, da so se Nemci očitno dobro zavedali sovjetskih načrtov, kar nam kaže tudi naslednja ocena sovjetske strategije, ki jo je podal OKH:

- sovjeti so pripravljeni na spopad in pričakujejo nemški napad pri Kursku;
- napad bodo pričakali in sprožili protiudarec šele, ko bodo razmere to dovolile;
- sovjeti bodo držali kurski lok za vsako ceno, saj ga nameravajo uporabiti za odskočno desko za svojo lastno ofenzivo. O tem priča gradnja defenzivnih pozicij in zbiranje strateških rezerv za tem sektorjem;
- ko bodo Sovjeti čutili, da so zadržali nemški napad bodo sprožili ofenzivne operacije, najprej pri orelski izboklini, nato pa še južno od Harkova. (Newton 2002, 16)

Kljub izvidniških posnetkom in pravilni oceni sovjetskih namenov je največje napake naredila nemška obveščevalna služba, ki je spregledala 10 armad, od tega dve tankovski. Za šest teh armad je mislila, da se nahajajo v severozahodni in severni kavkaški regiji. Samo delno je identificirala 3. gardno tankovsko armado južno od Moskve. Tako je spregledala večino sovjetskih armad drugega ešalona na moskovski smeri in smeri Izjum-Voronež in večino sovjetskih strateških rezerv, razporejenih na južnozahodni smeri. To so bile armade, ki niso samo zaustavile nemškega predora pri Kursku, ampak tudi sprožile strateško protiofenzivo po širini fronte (Glantz 1990, 277)

Kot pravi Klug (Klug 2002, 15), je Hitler baziral svoje odločitve na nepopolnih taktičnih, operativnih in strateških obveščevalnih podatkih. Nemške službe so ponavadi nepravilno procesirale zbrane podatke, pa še te je Hitler ignoriral, zavračal in prirejal če se niso skladali z njegovo intuicijo in verovanjem. Še dodatno so nemške obveščevalne podatke »skvarile«

sovjetske obveščevalne in kontraobveščevalne metode, ki so preslepile Nemce, katerih obveščevalni podatki so običajno bazirali ravno na tej lažni sliki.

4.2 Sovjetska Zveza

Že od junija 1941 se je SZ borila z več kot 75 % vseh kopenskih in zračnih sil, ki jih je premogla Nemčija. Medtem ko so poletja pripadala Nemcem, so Sovjeti v zimskih ofenzivah vračali udarce, a pri tem ponavljali napake, ko so si postavljali nerealne cilje, ki so presegali njihove zmožnosti. Von Mansteinova protiofenziva konec februarja in marca je dokončno prepričala večino višjih poveljnikov, da si morajo v prihodnosti postaviti skromnejše, realnejše cilje, kot pa skušati premagati Nemčijo v eni sami, odločilni ofenzivi. (Glantz in House 1995, 100)

4.2.1 Sovjetska strategija za poletno-jesensko kampanjo

Načrt napada pri Kursku je bil očiten tudi za sovjetsko stran in pojavljalo se je vprašanje, kakšen naj bo odgovor na bližajočo se nemško ofenzivo. Stalin in Vatutin¹⁷ sta hotela prehiteti Nemce z lastno ofenzivo ter pridobiti nazaj izgubljeno iniciativo iz marca. Nasproti temu so Žukov¹⁸, Vasilevski in mnogi drugi člani generalštaba svarili pred naglico in se zavzemali za defenzivno držo. Zagovarjali so, da ko bo nemški ofenzivni sunek zastal in nemška ofenziva skrhana, bo moč sprožiti odločilni strateški napad. (Glantz in House 1999, 28)

12. aprila je Žukovu, Vasilevskemu in Antonovu uspelo prepričati Stalina, da je najprej potrebno izvesti defenzivno fazo poletne ofenzive. Stavka je nato 21. aprila izdala direktive, ki so začrtale strategijo poletne kampanje. Taka direktiva je nalagala :

- vzpostavitev fronte cone;
- evakuacija civilnega prebivalstva do 10. maja;

¹⁷ V začetku vojne je skušal s protiudarci zaustaviti napredovanje armadne skupine Sever proti Leningradu. Kot poveljnik Severozahodne fronte je sodeloval pri obrambi Moskve, julija 1942 pa je prevzel poveljstvo nad Voroneško fronto. Po mnenju Žukova in Vasiljevskega je bil idealen za obrambo južnega krila kurske izbokline. (Glantz in House 1999, 47)

¹⁸ Georgij Žukov je bil karierni vojak v Rdeči armadi. V vojni z Nemčijo se prvič izkaže v decembrski protiofenzivi pred Mosko, ki jo je januarja razširil na grandiozni, a neuspešen poskus uničenja armadne skupine Center. Avgusta 1942 je bil imenovan za namestnika vrhovnega poveljnika. Kasneje sta skupaj z Vasiljevskim načrtovala protiofenzivo pri Stalingradu. V bitki pri Kursku je bil koordinator Stavke. Bil je energičen, trmast in pogosto brezobziren poveljnik. Skupaj z Aleksandrom Vasiljevskim in Antonovom mu je uspelo prepričati Stalina o nujnosti pričakati nemški napad in ga zlomiti v defenzivi. (Glantz in House 1999, 42)

- takojšnji začetek gradnje dveh ali treh obrambnih pasov in utrditev vseh populacijskih točk. (Glantz in House 1999, 28-31)

Strateški načrt Stavke je tako od Voroneške in Centralne fronte zahteval obrambo Kurskega loka medtem ko bi severni bok branili Brjanska in Zahodna fronta ter južni Jugozahodna fronta. V ozadju je Stalin kreiral veliko strateško rezervo, Stepsko fronto, ki bi bila vključena v spopad po potrebi. Takoj ko bo nemška ofenziva ustavljena, bodo Zahodna, Brjanska in Centralna fronta napadle orelsko izboklino. Južno je bil planiran napad proti Harkovu z Voroneško in Stepsko fronto. V vmesnem intervalu med tema dvema udarcema naj bi Južna fronta izpeljala več diverzijskih napadov na severni Donec in Mius, katerih naloga bi bila odtegnitev nemških rezerv od točk glavnega sovjetskega udara. Poglavitni strateški cilj te protiofenzive je bil doseči reko Dnjeper. (Glantz in House 1995, 100-101)

4.2.2 Obveščevalna pomoč Sovjetski Zvezi

Prvi jasne indikacije da Nemci nameravajo sprožiti ofenzivo pri Kursku so prišle že konec marca s premiki močnih nemških sil, predvsem oklepnih in motoriziranih na severni in južni bok kurske izbokline, ki so jasno nakazovali nemške namere. (Healy 1992, 10)

Žukov je 8.aprila poslal Stalinu izčrpno poročilo o verjetni nemški strategiji. Med drugim je zapisal: »Sovražnik bo verjetno napadel v obhodnem manevru okoli Kurska, in sicer severno iz orelske grupacije in južno iz Belgorod-Harkov grupacije. Glavno vlogo bodo pri tem imele tankovske divizije in zračne sile, medtem ko bodo oslABLJENE pehotne enote igrale manjšo vlogo. Trenutno ima sovražnik 12 tankovskih divizij nasproti Centralni in Voroneški fronti in pričakuje se lahko dodaten prihod 3 ali 4-ih tankovskih divizij iz drugih delov.« (Glantz 1990, 186) Žukovo oceno so potrdili tudi ostali poveljniki front in načelniki generalštabov.

Poleg teh običajnih virov so dobivali Sovjeti potrditve o nemških načrtih tudi od drugih virov, predvsem mnogih agentov in raznih vohunskih krogov.

Najbolj znan med njimi je bil zagotovo Rudolf Roessler s tajnim imenom »Lucy«, ki mu je uspelo dobivati v Švici vesti iz vrhovnega vojaškega poveljstva v Berlinu, in to skoraj neprekinjeno, pogosto prej kot v 24-ih urah, potem ko so bila izdana vsakdanja povelja v zvezi z operacijami na vzhodni fronti. Tako je Roessler v času kurskih priprav Sovjetom dostavljal poročila o vseh neposrednih ciljnih napada, podatke o številčni moči in

opremljenosti nemških enot, o položajih preskrbovalnih baz, o oddaljenosti morebitnih okrepitev idr..¹⁹ (Quet 1971, 8-9, 264)

Prav tako so bili Sovjetom dostavljeni podatki ULTRA. ULTRA je bilo ime za obveščevalne podatke, ki so jih pridobivali iz dešifriranih sporočil nemške Enigme, katere koda je bila razbita. Nemško vrhovno poveljstvo je prek te električne naprave za pošiljanje sporočil pošiljalo zakodirana navodila nemškim enotam izven Nemčije. (Klug 2002, 4-5) Čeprav so že 30. aprila Sovjeti prejeli od Britancev podatke ULTRE, ki so nakazovali namene armadne skupine Jug na kurskem območju in napad v bližnji prihodnosti, pa naslednja dva meseca ULTRA ni prinesla nobenih dodatnih podatkov, ki bi bili v večjo pomoč Sovjetom. (Glantz 1990, 221)

Sovjeti so morda še najbolj cenili informacije pridobljene od partizanov v nemškem zaledju in vojnih ujetnikov.

Tako je Stavka 19. aprila 1943 izdala dokument z naslovom »Izboljšanje obveščevalnega dela v partizanskih skupinah«. S tem odlokom so vzpostavili tesno sodelovanje med Rdečo armado in partizani. Vzpostavil se je sistem, preko katerega so generalštabi front dobivali časovno aktualna izvidniška poročila partizanov. Nemci so se kmalu začeli zavedati te zaledne nevarnosti, vendar so bili vsi poskusi njene eliminacije bolj ali manj neuspešni. Tako so bile partizanske sile spomladi in poleti 1943 na teritoriju Orela, Brjanska in Harkova neposredno vpletene v kursko operacijo. Poleg običajnih diverzij in napadov na komunikacije so spremljali in poročali o vseh premikih nemških enot. Male posamično, a seštete skupaj so te partizanske akcije imele ogromen doprinos k pridobitvi jasnejše slike o sovražnikovih namerah pri Kursku. (Glantz 1990, 222-228)

Preko izpraševanja zajetih nemških ujetnikov v mesecu maju in juniju so Sovjeti pridobivali pomembne informacije o pričakovanem nemškem napadu. Še 4. julija je sovjetska patrolja ujela nemškega poročnika, ki je po izpraševanju izdal, da se napad začne ob zori naslednjega dne. Isto zgodbo je povedal zajeti inženirec, ki je čistil minsko polje v pripravi na ofenzivo. (Barbier 2002, 59)

Sovjeti so s tem dobili še zadnjo informacijo, to je uro napada. Vsi drugi elementi presenečenja so bili že davno razkriti.

¹⁹ Poleg Roesslerja je obstajal še en pomemben vir, ki je bil v sovjetskih vohunskih sporočilih imenovan Werther. Še dandanes ostaja neznanka, in vse kar se ve o tem je, da je moral biti izredno blizu Hitlerju. (Carell 1970, 13) Nekatere najbolj zanimive teorije celo trdijo, da naj bi bil to Martin Bormann.

5 NASPROTNIKA IN NJUNE PRIPRAVE

5.1 Nemčija

Navkljub von Mansteinovi zmagi pri Harkovu je bila spomladi leta 1943 nemška vojska v hudih težavah. Izguba celotne 6. armade in štirih armad zaveznikov jo je znatno oslabilo. Za prihajajoče bitke je potrebovala temeljito prenovo tako pehotnih kot tankovskih enot, ki so utrpeli velike izgube in so bile le senca moči iz leta 1941. Poglejmo поблиže probleme in aktivnosti, ki so skušale popraviti to stanje.

5.1.1 Pehota

Pehota je v zimski kampanji utrpela hude izgube in potreba po »delovni sili« je bila velika. Hitler je tako že januarja 1943 imenoval odbor²⁰, katerega naloga je bila, da najde 800.000 novih rekrutov za oborožene sile. Polovica te številke je morala priti iz »vojni stvari« nepomembnih industrij, in to je odboru s pomočjo ministra za gospodarstvo Alberta Speera tudi uspelo. (Glantz in House 1999, 14-16) Tako so mnogi možje, ki so bili prej oproščeni opravljanja vojaščine, izgubili to pravico. Kljub vsemu je še vedno primanjkovalo mož, in odločili so se vpoklicati še 200.000 starejših letnikov. Polovica teh je prišla iz 21-37 in 38-42 letnih skupin, vendar so iskalci zaradi neizpolnitve kvote začeli posegati še po starejših letnikih in sprejemali celo 50 letnike in starejše. Hitler je prav tako dovolil rekrutacijo ljudi nemškega porekla ter tujcev in vojnih ujetnikov. Te so uporabljali predvsem pri gradnji cest in s tem sprostili dodatno število »pravih« Nemcev za aktivno službo. Eden od ukrepov je bil tudi prevzemanje protiletalskih topov od najstnikov in celo najstnic, da so tako sprostili te može za fronto. (Barbier 2002, 32-33)

Do maja 1943 je po vseh teh naporih imela nemška vojska na razpolago 9,5 milijona mož za vse fronte. Navkljub vsemu pa so bile mnoge divizije, ki so sodelovale v poletni ofenzivi pri Kursku podhranjene, saj so mnoge vključevale samo šest bataljonov namesto predpisanih devet. (Barbier 2002, 34) Tako so imele namesto 17.734 mož, le še 12.772. Kljub njihovi večji ognjeni moči je to pomanjkanje osebja primoralo oklepne enote, da so prevzemale naloge, običajno rezervirane za pehoto. (Healy 1992, 16)

²⁰ Odbor so sestavljali feldmaršal Keitel kot predstavnik oboroženih sil, Martin Bormann kot predstavnik nacistične stranke in Hans Lammers kot predstavnik civilne vlade. (Glantz in House 1999, 14)

Tudi Glantz (Glantz in House 1999, 17) ugotavlja, da je nemška pehota v letu 1943 že začela izgubljati svojo bojno sposobnost. Poleg že navedenega pomanjkanja osebja je k temu pripomoglo pomanjkanje konjev in motornih vozil, kar je naredilo pehotne divizije mnogo manj mobilne kot v letu 1941. Prav tako je bila nemška pehota skoraj nemočna proti koncentriranemu oklepnemu napadu Sovjetov. 37 mm protitankovski topovi so bili dokaj nemočni proti standardnemu T-34 sovjetskemu srednjemu tanku. Leta 1942 je sicer večina divizij dobila nove 75 mm protitankovske topove, vendar je bilo veliko pomanjkanje streliva za te topove. Tako je bila nemška pehota primorana na pasivno vlogo, s precej omejeno defenzivno in ofenzivno sposobnostjo.

Dodajmo še, da je bila kurska bitka z izjemo treh madžarskih divizij, ki so delovale v okviru 9. armade (Glantz in House 1999, 51), povsem nemška. Romuni in Italijani so razbiti iz prejšnjih porazov iskali hitro pot ven iz vzhodne fronte. Medtem ko si Hitler Italijanov niti ni želel več blizu, ga je odsotnost Romunov prizadela, saj so med nemškimi zavezniki nosili levji delež bremena.

5.1.2 Oklepne enote

Februarja 1943 je Hitler iz upokojitve priklical Heinza Guderiana²¹, da nadzoruje rekonstrukcijo oklepnih sil, od katerih je bilo vse odvisno. Kot generalnemu inšpektorju oklepnih enot mu je s Hitlerjevo in Speerovo pomočjo uspelo doseči skoraj čudežni napredek v proizvodnji, organizaciji in urjenju oklepnih enot. Guderianove sanje o 400 tankih na divizijo niso niti poskušali doseči, vendar so do junija 1943 nemške oklepne divizije premogle 100-130 tankov in s tem pridobile nazaj moč iz prejšnjih let. (Glantz in House 1999, 16)

Najmočnejše oklepne enote v bitki pri Kursku so bile tri Waffen SS oklepno-grenadirske divizije 2. SS-oklepnega korupsa in elitna armadna oklepno-grenadirska divizija »Grossdeutschland«. Tako so 5.julija 1943 »Leibstandarte Adolf Hitler«, »Das Reich« in

Heinz Guderian je operaciji Citadela nasprotoval že od samega začetka. Kot generalnemu inšpektorju oklepnih enot mu je te po trdem delu uspelo obnoviti. Svaril je, da gre frontalni napad pri Kursku Sovjetom na roko in pomeni uničenje obnovljenih oklepnih enot, izgubo strateške iniciative in z njo vojne na vzhodu in vojne kot celote. (Healy 1992, 9) Še dodatno je Guderiana v opoziciji Citadeli podžigalo von Klugejevo zagovarjanje ofenzive. Sovraštvo med njima je segalo še v leto 1941, ko je von Kluge kot nadrejeni poskrbel za odstavitev Guderiana kot neposlušnega in samovoljnega. Spor je eskaliral do take točke, da je von Kluge Guderiana izzval na dvoboj in prosil Hitlerja, naj bo njegov sekundant. Glave so se potem streznile in ohladile, a dogodek nazorno kaže vso intenziteto sovraštva med možema, ki jo je debata o Citadeli prinesla na plano. (Barbier 2002, 38-39)

»Totenkopf« v povprečju premogle 131 tankov in 35 jurišnih topov, medtem ko je »Grossdeutschland« divizija imela 160 tankov in 35 jurišnih topov. (Healy 1992, 19)

Glavnino tankov pri Kursku so sestavljali starejši modeli Panzer III in Panzer IV, vendar sta tanka Tiger I in Panter ter samovozni top Ferdinand bili tista kvaliteta, ki naj bi zagotovila zmago pri Kursku. Razen treh SS-divizij in Grossdeutschland divizije, ki so imele svoje lastne Tiger formacije, so bili vsi drugi tanki tega tipa predani posebej ustanovljenim težkim tankovskim bataljonom. Bili so na ravni armade ali korpusa ter po potrebi poslani v pomoč ostalim enotam. (Healy 1992, 19)

Zaključimo lahko z oceno Glantza (Glantz in House 1995, 97), ki vidi leto 1943 v nemških pehotnih enotah kot leto renesanse. Nikoli ni bila kvalitetna razlika med nemškimi in sovjetskimi tanki tako velika, seveda pa je bila kvantiteta še vedno krepko na sovjetski strani.

5.1.3 Luftwaffe

Kopenske sile sta pri napadu podpirali dve zračni floti. Tako je 6. zračna flota podpirala armadno skupino Center. Čeprav je bila močna v številu sta jo pestili dve veliki težavi. Prvi problem je bilo pomanjkanje modernih bombnikov in bombnikov nasploh. Drugi problem je bilo pomanjkanje goriva, saj je flota dobivala približno le 2/3 količine goriva, ki ga je potrebovala. Posledica tega je bila znatno okrnjena sposobnost podpore 9. armadi in to v trenutkih, ko je te najbolj potrebovala. (Glantz in House 1999, 54)

4. zračna flota je podpirala napad iz juga. Še močnejša številčneje od 6. zračne flote, ki pa se je opirala predvsem na sedem skupin že krepko starajočih se Ju-87 štuk. (Glantz in House 1999, 54)

Priest (Priest 1995, 21) pravi, da so Nemci spomladi 1943 najbolj čutili številčno pomanjkanje letal in odsotnost težkega, štirimotornega bombnika. Zaradi svojega kratkega dosega lovci niso zmogli doseči strateških ciljev in tudi bombniki kratkega dosega so bili uporabljeni na fronti, namesto da bi bombardirali tovarne v ruskem zaledju, ki so masovno proizvajale letala in drugo vojno orožje. Ne glede na to, koliko letal so Nemci sestrelili ali uničili v zraku, so jih Sovjeti ponovno proizvedli toliko in še več. Posledica tega je bila, da so nemške zračne sile težka dosegale kako pomembnejšo zračno superiornost. Nemci tudi niso mogli nadomeščati svojih izgub, ko so neprimerne bombnike namenjali za podporo kopenskim enotam. V letu 1943 je tako Luftwaffe zaradi bojevanja na treh frontah, velikih izgub in nezmožnosti nadomeščanja teh izgub, tako letal kot pilotov, izgubljala na moči.

5.1.4 Moč Nemcev in njihove priprave pri Kursku

Kljub velikim težavam, omenjenih v prejšnjih točkah, so Nemci za napad pri Kursku zbrali številčno impresivne sile.

Tabela 5.1 : Nemška vojaška moč pred Kurskom

	Skupaj	Armadna skupina Center	Armadna skupina Jug
Število divizij ²²	46(18)	24(7)	22 (11)
Vojaki	780.000	430.000	350.000
Tanki in jurišni topovi	2,696 ²³	1.182	1.514
Letala	1800	730	1.070
Topovi in minometi	10.000	6400	3600

Vir : Žukov (1969, 480), Healy (1992, 20), Glantz in House (1995, 103) in Glantz in House(1999, 51-54).

Če analiziramo tabelo nam v oči pade predvsem število tankov. Pri napadu na SZ manj kot dve leti nazaj je imela Nemčija na 15-krat večji fronti le dobrih 600 tankov več. Kvalitativno so nemške oklepne sile leta prav leta 1943 imele največjo prednost pred Sovjeti. Medtem ko so ti še vedno bazirali svojo moč na tanku T-34, so Nemci z novimi modeli in izboljšavami dosegli in preseгли kvaliteto tega tanka. Čeprav v upadu so bile pehotne sile še vedno močan in trd nasprotnik. Številčna podhranjenost pehote in prej omenjeni problemi z letalskimi silami sta bila tako glavni rakavi rani nemških sil. Leta 1941 bi to bilo proti taktično povsem nezrelemu nasprotniku več kot dovolj. Problem je bil, da se je pisalo leto 1943 in nasproti Nemcem je stala povsem drugačna sovjetska vojska, močnejša in motivirana.

O temeljitosti in resnosti priprav na bitko pri Kursku nam pripoveduje Mellenthin. Takole pravi: »Zatišje, ki je zavladovalo po harkovski bitki je bilo izkoriščeno za usposabljanje po skrbno sestavljenem načrtu. Začelo se je na nivoju čete in voda in se postopno širilo do nivoja divizijskih vaj. Vodili so se manevri pod približno vojnimi razmerami, medtem ko so bila streljanja z vojnim strelivom izvedena po pravilih. (Mellenthin 1962, 251)

Nadalje opisuje: »Tedne se je pehota nahajala na izhodiščnih položajih za napad. Od tam je vršila izvidništvo nad sovjetskimi obrambnimi delovanji in preučila karakteristike terena. Častniki, ki so poveljevali enotam v napadu, so se dneve zadrževali na izvidniških položajih,

²² Številka v oklepaju predstavlja število oklepnih in mehaniziranih divizij

²³ Od tega 1866 tankov in od teh le 347 novih »super« tankov, ki naj bi obrnili bitko v nemško korist (Glantz in House 1999, 20)

da bi spoznali sovražnika in teren. Niti en detajl ni bil izpuščen; noben pripadnik oklepni enot ni smel nositi svoje črne uniforme, da ne bi sovražniku odkrili svoje prisotnosti. Načrt bojnega sodelovanja med pehoto in artilerijo je bil skrbno sestavljen. Vsak kvadratni meter kurske izbokline je bil posnet iz zraka. Prevzete so bile tudi vse mere, da se uskladi delovanje zemeljskih in zračnih sil. Noben premik podnevi ni bil dovoljen. Zbrati tako število tankov in motoriziranih enot ni bilo lahko, še posebej glede na število primernih, dostopnih poti. Navkljub vsem oviram je bil zbir izveden pravočasno, celo brez nikakršnega vznemirjanja s strani Sovjetov. (Mellenthin 1962, 258-259)

Na istih straneh Mellenthin pravi, da je bila morala enot na največji možni ravni. Te so bile pripravljene sprejeti kakršnekoli žrtve in izvršiti vsako jim postavljeno nalogo. Na koncu cinično doda, da je bila naloga pri Kursku napačna. In res je bila, saj navkljub impresivnim silam in pripravam so jih na drugi strani čakale številčno še močnejše in prav tako pripravljene in motivirane sile.

5.1.5 Bojni razpored in naloge

Priprave so potekale celo pomlad in ko se je bitka začela je bilo v njo posredno ali neposredno vključeno pet nemških armad, tri na severu in dve na jugu. Poglejmo, katere so to bile, njihovo zgradbo in kakšne so bile njihove konkretne naloge.

5.1.5.1 Severni del kurske izbokline

Prva izmed armad armadne skupine Center je bila 2. oklepna armada, ki je imela nalogo braniti severni in vzhodni bok orelske izbokline. Čeprav z oznako oklepna je bila ta 160.000 glava armada zgrajena iz 14 okrnjenih pehotnih divizij in samo ene, 25. oklepno-grenadirske divizije. Organizirana je bila v tri armadne korpusne (LV, LIII in XXXV), v rezervi pa je imela še dve oklepni diviziji (5. in 8.) in dve varnostni diviziji.

Glavni nemški napad na severu je padel na rame 9. armade. Pet korpusnih poveljstev je nadziralo večino Modelovih sil : XX.korpus (4 pehotne divizije) na zahodu, XXIII. korpus (tri pehotne divizije) na vzhodu in trije oklepni korpusi (XXXXVI., XXXXVII. in XXXXI.) v centru.

- 47. oklepnemu korpusu je pripadla najtežja naloga prodreti v srce Centralne fronte z 2., 9. in 20. oklepno divizijo ter 6. pehotno divizijo. Moral je prodirati med cesto in železniško progo do Kurska in s hitrim napredkom proti jugu vzpostaviti povezavo z

armadno skupino Jug. Korpus je imel na voljo še 21. panzer brigado, ki jo je sestavljal 505. oklepni odred sestavljen iz dveh čet tigrov (31 Tigrov in 15 panzer III tankov) in 36 jurišnih topov 909. jurišnega odreda.

- 41 korpus je imel nalogo podpore napada z 18. oklepno divizijo, 86. in 292. pehotno divizijo z dvema enotama Ferdinandov (653. in 654. odred z 90. samovoznimi topovi) in tremi odredi jurišnih topov (177. 244. in 216.) Njegova naloga je bila ob progi prodirati južno do Oljhovatke, nato pa z ostrim obratom na vzhod doseči višavje v sektorju Snova.
- 23. korpus je moral na skrajnem levem boku osvojiti Maloarhangelsk in vzpostaviti novo črto vzhodne od železniške proge.
- 20. korpus na skrajnem desnem boku je moral na začetku mirovati in šele ob začetku umika Sovjetov formirati tri skupine in napredovati proti Dimitrijev-Logovski in Mihaljovki.
- V glavnem udarcu so sodelovale tudi štiri pehotne divizije 46. oklepnega korpusa, katerih naloga je bilo tesno spremljanje 47. korpusa in ko bi napad dovolj napredoval z 20. Korpusom, napredovati v sektor Svapa, k njegovemu prvem cilju.

Poleg teh petih korpusov je Model zbral še ad hoc rezervo, sestavljeno iz 4. in 12. panzer in 10. panzer-grenadirske divizije. Na zahodnem »nosu« kurske izbokline je 2. armada generala Walter Weissa z osmimi pehotnimi divizijami in tremi antitankovskimi odredi, organizirana v XIII. in VII. armadni korpus ostajala v defenzivi in igrala vlogo v vezi med armadnima skupinama Center in Jug. (Glantz in House 1999, 51-52; Newton 2002, 18-19)

5.1.5.2 Južni del kurske izbokline

Na jugu je von Manstein zbral mnogo močnejše sile, sestavljene iz 4. oklepne armade in ad hoc armadnega odreda Kempf.²⁴ 4. panzer armada je imela pod sabo tri korpuse z desetimi divizijami :

- 52. korpus je imel na levi strani nalogo braniti polovico svojega dodeljenega mu sektorja, da so drugi lahko koncentrirali svoj napad na vzhodu;
- 48. korpus, ki je imel v svoji sestavi 3. in 11. oklepno divizijo, 167. pehotno divizijo in oklepno-grenadirsko divizijo Grossdeutschland je poskrbel za glavni udarec. Moral je prodreti skozi nasprotnikove linije na obeh straneh kraja Butovo , doseči reko Psjol in

²⁴ Werner Kempf je bil general, ki se je odlično odrezal kot poveljnik divizije in korpusa, a ni imel višjega položaja do ustanovitve njegovega ad hoc štaba februarja 1943. (Glantz in House 1999, 53)

kriti levo krilo 2. SS oklepne korpusu pred močnimi sovjetskimi tankovskimi silami, ki naj bi bile v okolici Obojanja. V svoji sestavi je imel ta korpus 535 tankov (od tega 200 Pantherjev 10. oklepne brigade) in 66 jurišnih topov;

- 2. SS oklepni korpus je imel v svoji sestavi tri divizije: 1. divizija Leibstandarte Adolf Hitler, 2. divizija Das reich in 3. divizija Totenkopf so premogle 390 tankov in 104 jurišne topove. Glavni cilj je bilo mesto Prohorovka.

Na desnem oziroma vzhodnem boku 4. panzer armade je bil armadni odred Kempf. Sestavljen je bil iz treh korpusov:

- 3. oklepni korpus je imel nalogo prodreti proti Koroči, takoj ko bo prebita sovjetska obramba. Tam naj bi se spopadel z močnimi sovjetskimi rezervami, jih porazil in s tem pridobil svobodo premikanja za nadaljnje operacije. Sestavljen je bil iz izkušenih 6., 7., in 19. oklepne divizije, skupne moči 299 tankov (od tega 45 Tigrov 503. oklepne odreda) ;
- 11. korpus je moral agresivno podpirati desni bok glavnega sunka 4. panzer armade. Ob ugodnem razvoju dogodkov je imel nalogo prodreti do reke Koroča in ščititi bok oklepne sile pred sovražnikovimi, koncentriranimi pri Kuplansku;
- 42. korpus je bil v mirovanju na levi strani Severnega Doneca. (Glantz in House 1999, 53 ; Newton 2002, 17-18)

5.2 Sovjetska Zveza

Nemški poveljniki, ki so se pripravljali na Kursk so o svojih sovjetskih nasprotnikih menili, da so vztrajni in čvrsti, vendar neuki koordinacije, ki jo je zahtevalo moderno vojskovanje. Resnica je, da je Rdeča armada leta 1943 nadaljevala s svojo strukturno in procesno metamorfozo. Posebni štabni oficirji so zbirali in sestavljali poročila po bitkah in ta so bila hierarhično obdelana z nalogo eliminacije vseh napak za prihodnje boje. Poveljniki Rdeče armade, tudi tako izkušeni kot Žukov so še naprej delali napake, toda njihova učinkovitost se je kontinuirano povečevala do konca vojne. (Glantz in House 1999, 33)

V letih 1942-1943 je Rdeča armada končno dobila dovolj orožja in kvalificiranih častnikov in s tem postala mnogo bolj sofisticirana in izdelana sila. Na vsakem nivoju poveljevanja je postala pehotna, inženirska, artilerijska, minometna in protioklepna podpora obilnejša in

konkretnjša. Komunikacijska oprema²⁵, največja slabost ruske vojske, je v letu 1943 postala prav tako bolj dosegljiva in zanesljiva, vsaj na nivoju armade in fronte. (Glantz in House 1999, 35)

5.2.1 Pehota

Sovjetske pehotne sile so tako kot nemške utrpeli hude izgube v dveh letih krutega bojevanja. Tako so od začetka vojne do aprila 1943 izgubili²⁶ že 7,5 milijona mož in imeli še 6 milijonov ranjenih in bolnih. Navkljub tem strašanskim izgubam pa te niso imele tako uničujočega efekta za vodenje vojne v primerjavi z nemškimi izgubami. SZ je razpolagala z enormnimi človeškimi resursi in iz njih nadomeščala ter znova na noge postavljala uničene in razbite enote. (Barbier 2002, 47)

Glantz (Glantz in House 1999, 56) pravi, da je večina sovjetskih enot pri Kursku bila bolj kot običajno blizu svoje polne avtorizirane moči. Čeprav še vedno nepopolni, sta se Voroneška fronta s povprečjem 8.400 mož na divizijo in Centralna fronta s povprečjem 7.400 mož na divizijo približale polni optimalni moči, ki je znašala 9.354 mož na divizijo²⁷. Način efektivnega nadomeščanja sovjetskih izgub je bil tudi z odvzemanjem osebja zalednemu ešalonu.

Sovjetska artilerija je bila številčno močno povečana in kvalitativno usposobljena: kaliber orožij se je povečal, povečana je moč samih izstrelkov, obvladana so sredstva poveljevanja, vez in izvidništva, izvedena je motorizacija in mehanizacija artilerije. Posebej je močno narasla protioklepna artilerija, in to za 5-krat v primerjavi z začetkom vojne. To je omogočilo, da so aprila 1943 formirane protioklepne artilerijske brigade, ki so pripadale rezervi Vrhovnega poveljstva. (Drugi svetski rat 3 1964, 322)

5.2.2 Oklepne enote

Najbolj pomembne strukturne spremembe so se zgodile prav oklepnim enotam. Med samo bitko za Stalingrad in zimsko kampanjo so tankovski in mehanizirani korpusi, ustvarjeni v

²⁵ Ena najbolj rakavih ran je bilo pomankanje tankovskih radijev. Sovjeti so dolgo časa uporabljali signalne zastave, vendar si lahko mislimo, kako učinkovito je lahko poveljnik usmerjal svoje tanke med bitko z mahanjem zastavic.

²⁶ Glantz in House (1995, 183)

²⁷ Če računamo povprečje teh dveh front, pridemo do številke 7900 mož na divizijo, kar v grobem predstavlja 85 % optimalne moči pehotne divizije. Pri Nemcih je bil procent mnogo manjši, in sicer 72 % .

letu 1942, pokazali svojo vrednost v omejenih, taktičnih prebojih sovražnikove obrambe. Navkljub temu je Rdeča armada potrebovala večje mehanizirane sile, primerljive z nemškim oklepnim korpusom ali nemško oklepno armado za globlje, operacijske prodore do 500 km. Ta na novo ustvarjena tankovska armada ne sme biti zamenjana z ad hoc tankovskimi armadami iz leta 1942. Tankovsko armado iz leta 1943 so tako sestavljale enote, ki so delile podobno mobilnost in oklepno zaščito za razliko od mešanice tankov, konjenice in strelskih enot iz prejšnjega leta. Novo tankovsko armado so sestavljali dva tankovska korpusa in en mehaniziran korpus, podkrepjeni s kopico specializiranih polkov z motoristično izvidnico, večcevnimi raketometi, težkimi havbicami, protioklepnimi orožji in protiletalskimi tipovi. Za sovjetske standarde je bila ta struktura obilno podkrepjena z aviacijo, transportnimi enotami in vzdrževalnimi enotami. (Glantz in House 1995, 117)

Medtem, ko so Nemci nenehno iskali nov, boljši tank, so se Sovjeti osredotočili na proizvodnjo dveh tipov, na slavni srednji tank T-34 in težki tank KV-1. Ker je bil poudarek na povečanju proizvodnje so se le mali napori vlagali v tehnično izboljševanje tankov. Edini poskus ustvarjanja novega, univerzalnega tanka²⁸ je bil opuščen leta 1943. Pri Kursku so tako kot običajno Sovjeti kvantitativno prevladovali, vendar je bila kvaliteta na nemški strani.

V bitki so prav tako sodelovali tanki iz Lend-Lease programa, vendar v omejenem številu in v bolj izvidniških nalogah, saj so bili precej slabši od nemških tankov ter ruskega T-34.²⁹ (Barbier 2002, 46)

5.2.3 Sovjetske zračne sile³⁰

Medtem ko je Luftwaffe slabela v moči in učinkovitosti so bile sovjetske zračne sile deležne enormnih izboljšanj, tako v strukturi sil kot tehniki. Pod vodstvom maršala Aleksandra Novikova je bilo v letih 1942-1943 pod premiso, da mora vsaka fronta imeti vsaj eno zračno armado ustvarjenih 17 zračnih armad. Novikov je zahteval, da morajo biti vsi operacijski načrti usklajeni med frontnimi poveljniki in poveljniki zračnih armad z ciljem doseganja čim večje kooperacije. Pri Kursku so Voroneško in Centralno fronto podpirale tri zračne armade.

²⁸ Ideja je bila združiti boljši oklep KV-1 s superiorno mobilnostjo T-34 in pri tem obdržati tankovski top. Ta tank naj bi nadomestil oba tanka. Maja 1942 je z nemškim 75 mm topom na Panzer IV tankih T-34 postal ranljiv na normalnih bojnih razdaljah in odtod tudi ta želja po novem tanku. Zajeti nemški Tiger januarja 1943 pri Lenigradu je Sovjete prepričal v jalovost takega projekta, saj sta bila Tigrova ognjena moč in oklep preveč tudi za mogoči novi tank. Sovjeti niso pričakovali nemškega prehoda na težke tanke in zato so kursko bitko pričakali brez tankovskega odgovora na nemške »okrepljene« tanke (Glantz in House 1999, 36-37)

²⁹ Ameriški tank M3 Lee je bil še posebej osovražen in cinično poimenovan »Grob sedmih bratov« (Glantz in House 1999, 37)

³⁰ VVS ali Vojeno-Vozdushnje Sili.

16. zračna armada je tako podpirala Centralno fronto, 2. in 17. zračna armada pa sta podpirali Voroneško fronto. Rezerva stavke in 15. zračna armada Brjanske fronte sta nudili dodatno podporo. (Barbier 2002, 48)

Leta 1943 so sovjetske zračne sile tudi precej kvalitativno napredovale v razmerju do nemških zračnih sil. Novi Lavočkin LA-5FN je debitiral poleti 1943 prav pri Kursku in je imel enako ali celo boljšo hitrost kot primerljiva nemška lovca FW-190A-4 in Bf- 109G-4. Yak-9 lovec je bil prav tako kvalitativno izboljšanje. Na splošno so sovjetski lovci delovali boljše pri nizkih višinah za razliko od težje oboroženih nemških, ki so imeli prednost na višjih višinah.

Medtem ko so Sovjeti kvalitativno ujemali Nemce, so jih kvantitativno presegali že od samega začetka. Nemške izgube na zahodu so od marca 1943 presegale tiste na vzhodu, in to se ni spremenilo niti na vrhuncu kurske bitke. Zaradi vseh že predstavljenih nemških problemov so Sovjeti dosegali pomembne rezultate, čeprav za ceno velikih izgub pilotov in letal. (Glantz in House 1999, 39)

5.2.4 Moč Sovjetov v bitki pri Kursku

V defenzivni fazi bitke za Ruse, v kateri so sodelovale Centralna, Voroneška in Stepka fronta je bila številčna jakost vpletenih sovjetskih sil še močnejša od njihov nasprotnikov.

Tabela 5.2 : Sovjetska moč pri Kursku

	Skupaj	Centralna f.	Voroneška f..	Stepska f.
Vojaki	1,426,352	510.983	466.236	449.133
Tanki in jurišni topovi	4.938	1.607	1.699	1.632
Topovi in minometi	27.663	10.725	8.584	8.357
Letala	2.650 ³¹	1.034	1.616	/

Vir : Glantz in House (1999, 336).

Aksiom vojaške teorije kot produkt sovjetskih bojnih izkušenj pravi, da mora napadalec številčno presegati obrambo v strateškem razmerju vsaj 3 : 2. S smelo kombinacijo lahko taka superiornost privede na glavnih točkah napada v operacijsko premoč v razmerju 3-5 : 1 in taktično premoč v razmerju 8-10 : 1. Pri Kursku je po sovjetskih kalkulacijah (kar nam kaže

³¹ Tej številki lahko dodamo še 320 bombnikov bombniškega poveljstva in 208 lovcev zračne obrambe pri Kursku. Nadalje so v bitki bile na razpolago tudi 1., 5. in 15. zračna armada, kar je dodalo nadaljnjih 2.787 letal. Vse skupaj so imeli Sovjeti na razpolago dobrih 6.000 letal. (Zetterling in Frankson 2000, 77)

tudi primerjava zgornje tabele z nemško) Rdeča armada imela številčno premoč približno v razmerju 2,5:1. To razmerje je bilo mogoče manjše v ozkih sektorjih, kjer so Nemci koncentrirali svoje glavne napade, vendar pa nobena taktična ali tehnična superiornost ne more zagotoviti uspeha pri takih okoliščinah. Kljub temu je obstajal psihološki faktor, ki je vplival na dožemanje situacije pri Kursku. Poveljniki Rdeče armade so se tako dobro zavedali, da so tudi v prejšnjih nemških ofenzivah bili številčno superiorni, a jim to ni pomagalo zaustaviti Nemcev. Dejstvo, da so bile prejšnje nemške ofenzive zaustavljene šele pri Moskvi in Stalingradu, torej po več 100 kilometrih napredovanja, je treznilo tudi najbolj optimistične ruske poveljnike in vlivalo poguma najbolj pesimističnim nemškim poveljnikom. (Glantz in House 1999, 64)

5.2.5 Sovjetske obrambne priprave

Pri Kursku je izboljšana obveščevalna dejavnost in njene analize ustvarila pogoje, da je Rdeča armada prvič v vojni na vzhodu točno predvidela strateški fokus naslednje nemške ofenzive. V tej luči in po strateški odločitvi po defenzivni drži je postal najpomembnejši aspekt sovjetskih priprav izgradnja obrambnih položajev. Te so začeli graditi že konec marca in nenehno nemško prestavljanje napada jim je tako omogočilo dobre 3 mesece za postavitve globokih defenzivnih linij. Hoteli so se izogniti napakam iz prejšnjih ofenziv, v katerih so Nemci z lahkoto prebijali njihove obrambne črte. Tako so izgradili več defenzivnih linij okoli kurske izbokline. V glavnih smereh odpora so v globini 3-5 km zgradili od tri do pet rovovskih linij z namestitvijo orožja in vkopavanjem. Čeprav so vojaki zgradili prvo armadno črto obrambe, so civilisti³² pomagali pri izgradnji drugih dveh. Nato so zgradili tri frontne linije med 15 in 20 km glavne črte odpora. Te obrambne položaje so zasedle frontne rezerve. Približno 15 km za frontnimi črtami so vojaki in civilisti zgradili še 2 ali 3 dodatne rezervne linije. (Barbier 2002, 53-54)

Sovjeti so na celotnem področju Kurska položili preko 400.000 min³³. Gostota min, posebno na odpornih točkah, je bila izredno visoka, v povprečju 1500 protitankovskih min na km in 1700 protipehotnih min na km. (Healy 1992, 31) Na položajih 13. in 48. armade so postavili tudi 112 km bodeče žice, od katere je bilo 10,7 km elektrificirane. Vse naselbine in hribi v kurskem loku so bili dodatno utrjeni. (Barbier 2002, 54)

³² Do junija je pri obrambnih pripravah sodelovalo več kot 300.000 civilistov. (Healy 1992, 31)

³³ Sovjeti so se šalili, da je gostota min tolikšna, da ne bi mogel Hermann Goring vmes postaviti niti ene svoje medalje.

Prav tako je bila impresivna zgoščenost obrambe na sektorjih, kjer se je pričakoval nemški napad. Povprečje Centralne fronte je bilo 870 vojakov, 4,7 tanka in 20 topov ter minometov na km. Na področju 13. armade je bila ta gostota znatno večja in je znašala 4500 mož, 45 tankov in 104,3 topovskih cevi na km fronte. Voroneška fronta je bila malo šibkejša, vendar je tudi tu gostota na najbolj izpostavljenih sektorjih pri 6. in 7. gardni armadi dosegala 2500 mož, 42 tankov in 59 topovskih cevi na km. (Glantz in House 1999, 64)

Posebna pozornost je bila namenjena protioklepni obrambi. Zgrajene so bile odporne točke in področja, ki so jih pokrili s pehoto, antitankovskimi puškami in protioklepno artilerijo. Tipična protioklepna odporna točka je imela protitankovsko strelsko četo ali bataljon, inženirski vod opremljen z eksplozivi, protioklepno artilerijsko baterijo s 4-6 protitankovskimi topovi in 2-3 tanke ali samovozne topove. Sovjeti so spoznali da protioklepne puške in 45 mm topovi ne bodo imeli učinka na debel oklep nemških tankov, zato so uvedli samovozne uničevalce tankov in 85 mm in 152 mm artilerijska orožja na teh odpornih točkah. Nekatere so celo vsebovale kamuflažne položaje za T-34, ki so jim zagotavljali na streljanje pripravljene položaje, ki so razkrivali le njihovo kupolo. (Glantz in House 1999, 67)

Organizaciji zračne obrambe je bilo prav tako namenjena velika pozornost. Tako je bilo za protiletalsko obrambo namenjeno 9 protiletalskih artilerijskih divizij, 40 polkov, 17 divizionov, 5 baterij, 22 protiletalskih strojničnih čet, 10 oklepnih vozov in 2 lovski zračni diviziji. Poleg teh sredstev je bilo za obrambo glavnega defenzivnega pasu uporabljeno preko četrtine mitraljezov, puškomitraljezov in protioklepnih pušk ter na ostalih pasovih tudi do polovice teh sredstev iz sestave pehotnih enot. (Drugi svetski rat 2 1964, 328)

Poleg teh intenzivnih priprav znotraj kurske izbokline so Brjanska in Zahodna fronta na severu in Jugozahodna in Južna fronta na jugu izvajale vse priprave za izvedbo serije protiofenziv, takoj ko bo nemška zaustavljena.

Če bi se Nemci zavedali celotnega obsega sovjetskih priprav, bi celo najbolj optimistični poveljniki zašli v močne dvome. Ti so sicer intenzivno preučili prednje obrambne položaje, vendar so jim defenzivne linije v zaledju ostale precejšnja neznanka. (Glantz in House 1995, 104)

5.2.6 Bojni raspored in naloge

Poleg treh front, ki so se znotraj kurske izbokline temeljito pripravljale na obrambo, so tudi v sosednjih frontah potekale priprave na ofenzivni del operacije, ko bo nemški napad ustavljen.

5.2.6.1. Severno od kurske izbokline

Na severnem delu orelske izbokline je Zahodna fronta postavila dve armadi nasproti nemški 2. panzer armadi. Tako je 11. gardna armada držala sektor Žizdra-Bolkov severozahodno od Orela, pripravljena na sunek proti železniški progi Brjansk-Orel. Na levem boku 11. gardne armade je bila za podporo glavnega ofenzive zadolžena 50. armada. Druga fronta severno od kurske izbokline je bila Brjanska fronta. Njena 3. armada je bila v regiji mesteca Novosilj pripravljena na udarec proti Orelu. Na njenem desnem krilu je bila 63. armada, ki je bila zadolžena za direkten napad na Orel v fazi protiofenzive. Nazadnje je imela Brjanska fronta še 61. armado, ki je bila med 11. gardno in 63. armado, nasproti Nemcev pri Bolhovu. Brjansko fronto je Stavka podprla še z rezervnim 25. strelskim korpusom, 1. gardnim tankovskim korpusom, dvema artilerijskima korpusoma in z obilico drugih podpornih enot. Prav tako sta bila Brjanska in Zahodna fronta okrepljeni z 3.gardno tankovsko armado, 4. tankovsko armado in 20. in 25. tankovskim korpusom in 2. gardnim konjeniškim korpusom. Obe skupaj sta imeli 433.616 mož, 1067 tankov in 7642 topov. (Glantz in House 1999, 56-58)

5.2.6.2 Znotraj kurske izbokline

Ob severnem krilu kurske izbokline so bile razmeščene tri strelske armade (70., 48. in 13.) , ki so zasedle prvi in drugi obrambni pas. Rokosovski³⁴ je pričakoval glavni nemški udarec na 13. armado, katere enote so bile nameščene na ozkem, 32 km širokem frontnem pasu in formirane v tri defenzivne pasove. 13. armada je bila dodatno okrepljena z šestimi divizijami, imela je močne tankovske in artilerijske komponente. Tako okrepljena je ta armada štela 114.000 mož, 270 tankov in skoraj 3000 topov. 70. armada na levem in 48. armada na desnem boku sta zagotavljali podporo 13. armadi Obe skupaj sta imeli 180.000 mož, 303 tanke in 3132 topov. Na nosu kurske izbokline sta bili še dve armadi Centralne fronte, 60. in 65., ki sta imeli skupaj 196.000 mož. Čeprav je bila njuna vloga v defenzivni fazi napram 2. nemški armadi pasivna je njun čas prišel v protiofenzivi. V rezervi je imel Rosokovski še 2. oklepno armado

³⁴ Junija 1941 je ob začetku operacije Barbarossa poveljeval 9.mehaniziranemu korpusu in z sicer neproduktivnimi protinapadi na nemške oklepne špice dokazal svoj pogum in znanje. Pri obrambi Moskve je prevzel 16.armado in poveljeval pri uspešni defenzivi in protiofenzivi pred glavnim mestom. Septembra 1942 je prevzel Donsko fronto in jo vodil v bitki za Stalingrad. Glede na njegovo poznavanje kurske regije je bil 1943 imenovan za poveljnika Centralne fronte in z njo branil severni del kurske izbokline. (Glantz in House 1999, 45-46)

in 9. ter 19. oklepni korpus plus različne artilerijske enote. (Glantz in House 1999, 58-60 ; Barbier 2002, 50-52)

Voroneška fronta na južnem delu je proti nemškim silam postavila šest armad. Glavno breme sta nosili 6. gardna armada in 7. gardna armada. 38. in 40. strelska armada sta imeli nalogo braniti zahodni in južni del izbokline pred 2. nemško armado. V rezervi je imel poveljnik Voroneške fronte Vatutin tudi 1. tankovsko armado, 69. armado in 35. gardni strelski korpus. Stavka je Vatutinu dala na razpolago tudi 2. gardni in 5. gardni tankovski korpus in veliko artilerije in drugih podpornih enot.

V zaledju kurske izbokline je bila Stepska fronta s petimi strelskimi armadami (4., 5., 27., 47. in 53.) in 5. gardna tankovska armada. Poleg teh sil je imela na voljo še tri konjeniške korpuse (3. gardni, 4. gardni in 7. gardni), 4. gardni tankovski korpus, 1. gardni mehanizirani korpus in 3. gardni mehanizirani korpus. Te enote pod poveljnikom Konjevom³⁵, razporejene na široki fronti od Orela do Voroneža, so imele dve pomembni nalogi. Prvič so morale skrbeti, da Nemci ne prodrejo v operacijsko in strateško globino. Temu cilju je bil namenjen manjši del teh enot, saj je bila njihova druga naloga, to je vodenje protiofenzive v bistvu njihova primarna naloga. (Glantz in House 1999, 62-63)

5.2.6.3 Južno od kurske izbokline

Sovjeti so južno od kurske izbokline postavili Jugozahodno fronto poveljnika Rodiona Malinovskega³⁶ nasproti nemških rezervam v armadni skupini Jug. Tako so 57. armada, 17. zračna armada in 2. tankovski korpus sestavljali Jugozahodno fronto, ki je imela še 5. zračno armado, 5. gardno tankovsko armado in 47. armado v rezervi. Njihova vloga je šele prihajala v kontraofenzivi. (Barbier 2002, 52-53)

³⁵ Ivan Konjev je bil septembra 1941 imenovan za poveljnika Zahodne fronte, ki je bila zatem obkoljena in pregažena oktobra pri Vjazmi. Žukov ga je rešil pred obtožbami zaradi te katastrofe in Konjev je kmalu dobil poveljstvo nad Kalinsko fronto, ki jo je vodil v obrambi in ob protiofenzivi pri Moskvi. Ponovno je kot voditelj Zahodne fronte novembra in decembra 1942 doživel hude poraze v operaciji Mars in bil spet rešen od Žukova pred repasalijami. Po krajšem poveljevanju Severozahodni fronti je junija 1943 prevzel vodenje Stepske fronte. (Glantz in House 1999, 48)

³⁶ Ob izbruhu vojne z Nemčijo je poveljeval 48. strelskem korpusu. Izkazal se je v težkih obrambnih bojih poleti in jeseni 1941 kot poveljnik 6. armade. Decembra 1941 je prevzel poveljstvo južne fronte. Z 2. gardno armado je odbil nemške poskuse prebitja stalingrajskega obroča. Marca 1943 je prevzel poveljstvo nad Jugozahodno fronto in ji poveljeval ob nemški ofenzivi pri Kursku. (Glantz in House 1999, 45)

6 OROŽJA

V bitki pri Kursku so prvič debitirala nekatera nova orožja. Prav tako so se pojavila nekatera novejša orožja, ki jim Kursk ni bil ravno debi, vendar so se začela pojavljati v večjem številu in tako postala učinkovita. Prisotne so bile tudi razne improvizacije in izboljšave starih orožij. V dveh letih je tehnika znatno napredovala in obe armadi sta bili precej močnejši kot na začetku vojne leta 1941. Sovjeti so z izboljšavami sicer zaostali, ampak so s kvalitetnimi strukturnimi armadnimi spremembami in samo kvantiteto oborožitvenega arsenala parirali Nemcem. Nemci so upali, da bodo s svojo tehnično superiornostjo in taktiko nadvladali kvantitativne sovjetske ovire. Sledi pregled in primerjava standardnih orožij, ki so se pojavila pri Kursku, in nekaterih novih, v katere so bili položeni upi za doseg končne zmage.

6.1 Lahka pehotna orožja

Glavno pehotno oborožitev v bitki pri Kursku nam kaže sledeča tabela:

Tabela 6.1 : Primerjava pehotne oborožitve

	Nemčija	Sovjetska zveza
Puške (repetirke)	K98k	M-91/30
Kaliber	7,92x57	7,62x54
Nabojnik	5	5
Doseg	500	550
Hitrost	755 m/s	811 m/s
Brzostrelke (avtomatske)	MP40	PPSh-41
Kaliber	9x19	7,62x25
Nabojnik	32	35/71 (boben)
Doseg	100 m	200 m
Mitraljezi	MG34/MG42	DP
Kaliber	7,92x57	7,62x54
Nabojnik	50/200	47
Hitrost	800-900 nab./s / do 1.500 nab./s	500-600 nab./s
Doseg	1000-2000 m	800 m

Vir: Enciklopedija orožja (1995) in Bishop (1998).

K98k je bilo standardno, najbolj razširjeno nemško orožje nemške pehote. Oznaka k je označevala kratko (nemš. »kurtz«) in je pomenila krajšo izvedenko Mauserove puške, prvič izdelane že leta 1898. Z določenimi izboljšavami je bila proizvajana do konca vojne, čeprav je kvaliteta izdelave med vojno padala. (Bishop 1998, 214) Sovjetski Mosin-Nagant 1891/30 je bila krajša izvedenka puške iz leta 1891. Bila je najbolj množično orožje SZ in druge svetovne vojne. Tudi njena izdelava je med vojno postajala vse bolj robustna, vendar je puška ohranjala funkcionalnost. (Bishop 1998, 217)

Obe puški sta tako še vedno prisotni kot glavni orožji pri Kursku. Primerjava v tabeli ne pokaže bistvenih razlik, bili sta to stari in dodobra preverjeni orožji.

Iz izkušenj Stalingrada ter drugih mestnih in bližinskih bojov začnejo že leta 1942 pridobivati na veljavi brzostrelke, vendar proizvodnja ni mogla zadovoljiti vseh zahtev. MP 40 je verjetno najbolj znana, vendar je bila med Nemci zelo cenjena sovjetska PPSH-41 in so jo rade volje prevzeli. Sovjetska je imela nekoliko boljši doseg in z bobnom večji nabojnik. Obe orožji sta že bolj prisotni pri Kursku, vendar puške še vedno močno prevladujejo.

Mitraljezi so v glavnem namenjeni zapornemu ognju in neposrednemu streljanju. Nemški MG-34 kot prvi univerzalni mitraljez je poleg svoje zanesljivosti imel še visoko hitrost streljanja in bil zelo dober za izvajanje kritja premika lastnih čet in zapornega ognja, vendar je bil zelo potraten s strelivom. (Enciklopedija orožja 1995, 216). Sovjetski DP je bil soliden, trpežen mitraljez, vendar je imel majhno kapaciteto nabojnika, katerega zamenjevanje je bilo tudi zamudno. To mu je manjšalo moč zapornega ognja. Slabo je bilo tudi podnožje, ki se je hitro lomilo. (Wikipedia : Degtyaryov machine gun, 2010)

Nemci so pri Kursku v večjem številu imeli verjetno najboljši mitraljez druge svetovne vojne MG-42. Skupaj sta z MG-34 tvorila smrtonosen dvojec, ki je vlival strah vsaki pehoti. Primerjava jasno kaže superiornost nemških mitraljezov.

6.2 Protitoklepne puške

Skozi vojno so se oklepi tankov debelili in tako je tudi padala učinkovitost in uporabnost protitoklepnih pušk. Nemci jih pri Kursku skorajda ne uporabljajo več, medtem ko so jih Sovjeti uporabljali v znatnem številu. To jasno kaže, kako so bili pripravljeni uporabiti vsako sredstvo, ki so ga imeli na voljo, pa čeprav že počasi zastarelo, da zaustavijo Nemce.

Tabela 6.2 : Primerjava protiolepnih pušk

	Nemčija	Sovjetska zveza
Protiolepná puška	Panzerbuchse 39	PTRD 1941
Kaliber (mm)	7,92	14,5
Hitrost izstrelka (m/s)	1265	1010
Teža orožja(kg)	12,6	17,3
Penetracija (mm) na razdalji (m)	25 na 300	25 na 500

Vir: Bishop (1998, 203-207).

Primerjava jasno pokaže, da je bila sovjetska PTRD 1941 z večjim kalibrom in probojnostjo mnogo boljša protiolepná puška. Resnici na ljubo, Nemci niso več razvijali svojih protiolepnih pušk. Po letu 1943 počasi izginjajo z bojišča druge svetovne vojne, čeprav kot partizansko orožje ali pri uporabi proti tovornjakom ohranjajo vrednost.

6.3 Protiolepní topovi

Druga svetovna vojna je začetek tekmovanja med vse debelejšimi oklepi na tanku ter močjo protitankovskih orožij. Ta dvoboj se je odigraval tudi pri Kursku, kjer so najprej Sovjeti v defenzivi zaustavljali nemško tehniko, nato pa Nemci v sovjetskih protiofenzivah v isti vlogi Sovjete.

Tabela 6.3 : Primerjava glavnih protitankovskih topov

	Nemčija	Sovjetska zveza
Kaliber topa	50 mm/75 mm	45 mm/76,2 mm
Hitrost izstrelka (m/s)	1180/930	820/990
Teža izstrelka (kg)	0,98/4,1	1,43/4,05
Penetracija (mm) na razdalji (m)	101 na 740/98 na 2000	95 na 300/98 na 500

Vir: Bishop (1998, 182-186).

Nemški 50 mm top je bil leta 1943 že nekoliko zastarel, a je na normalnih bojnih razdaljah še vedno prediral oklepe vseh sovražnikovih tankov.

75 mm top je bil med nemškimi topničarji označen za najbolj vseuporaben top. Lahko je koristil več vrst municije in bil namenjen tudi za druge vloge poleg protitankovske. (Bishop 1998, 182) O njegovi moči pričajo izredne performanse, saj je bil na razdalji 2000 m sposoben prebiti skoraj 10-centimetrski oklep.

Sovjeti so pri Kursku večino protitankovskega bremena položili na dva topova. 45 mm je bil že zastarel in pri Kursku ni več zmožel opraviti z novimi nemškimi tanki.

Drugi, 76,2 mm top, se je na začetku vojne, ko so Sovjeti uporabljali vsako topništvo za zaustavitev Nemcev, izkazal kot soliden protitankovski top. Leta 1942 je z verzijo M1942 ta univerzalen poljski top dobil lahko lafeto in postal dvouporaben v pravem smislu besede, kot havbica in kot protitankovski top. (Bishop 1998, 1986)

Primerjava nam pokaže, da so Nemci imeli boljše protitankovske topove, ki so lahko penetrirali isto kot sovjetski a na precej večjih razdaljah. Pri Kursku je vsekakor vprašljiva funkcionalnost teh topov napram težjim Tigrom in Pantherjem, vendar glede na to, da so bila težko oklepljena nemška orožja še vedno v veliki manjšini, so tudi ti sovjetski topovi v kombinaciji s kvantiteto poskrbeli, da so bili še uporabni.

6.4 Samovozna artilerija

V hitrem tempu bojevanja so samovozni topovi postali zelo potrebni za premagovanje ovir zemljišča in zagotavljanje zaščite oklepnih formacij in pehote. V letu 1943 in v času Kurska postaja ta potreba vse bolj izrazita. Oba nasprotnika sta tako pri Kursku predstavila nova samovozna artilerijska orožja in jim namenila različne vloge. Medtem ko so nemška ostajala v svoji primarni vlogi, so se Sovjeti bolj koncentrirali na protioklepno delovanje.

Tabela 6.4 : Primerjava samovozne artilerije

	Nemčija	Sovjetska zveza
<i>Samovozni top</i>	<i>Wespe/ Hummel</i>	<i>SU-76/SU-76i</i>
Hitrost (km/h)	40/42	45
Teža (tone)	11/24	10,8
Doseg (km)	220/215	450
Top (mm)	105/ 150	76,2
Dodatna oborožitev	1 MG-34/1 MG-34	DP 7,62
Oklep max.(mm)	30/30	35

Vir: Bishop (1998, 182-186).

Wespe (slo. osica) je bil lahek samovozni top, oborožen s 105 mm havbico in baziran na šasiji Panzer II-F tanka. Glavna ideja za Wespe je bila zagotoviti mobilnim formacijam zadostno in indirektno artilerijsko podporo. Z nalogo oskrbe s strelivom je bila narejena tudi neoborožena verzija. Ta regularni Wespe brez glavne oborožitve je nosil 90 izstrelkov in je imel 3 člane posadk. Med februarjem 1943 in avgustom 1944 je bilo proizvedenih 676 teh samovoznih topov in 159 vozil za izstrelke. Njegov debi je bil ravno pri Kursku. Podatki o številu Wesp

tam se zelo razlikujejo, od 35 do 66 naj bi jih služilo v nemški ofenzivi. Dejstvo je, da se je pri Kursku ta samovozni top izkazal kot zelo učinkovito orožje. (Wespe 2010)

Hummel (slo. čmrlj) je bila bazirana na šasiji tanka Panzer IV. Ker je lahko peljala le omejeno količino streliva je bila narejena tudi neoborožena verzija, ki je vozila strelivo. Do konca vojne je bilo zgrajenih 714 čmrljev in 150 vozil za dovoz streliva. Tudi ta havbica je svoj debi doživela pri Kursku, kjer naj bi jih v armadni skupini Jug služilo 49. (Chamberlain in Doyle 1999, 108)

Zaradi neuporabnosti tanka T-70 so Sovjeti začeli leta 1942 predelovati te tanke in nanje montirati 76,2 mm top ZIS-3, ki se je izkazal kot solidno protioklepno orožje. Ravno za Kursk so se prvič pojavili v nekoliko večjem številu.³⁷ Kot protioklepno orožje se niso ravno izkazali, bili pa so koristni kot artilerijska podpora pehote. (Bishop 1995, 116)

Izvedenka 76i je bila bazirana na šasiji StuG III, vojnem plenu sovjetske vojske. Vsa ta orožja so se izkazala za relativen uspeh, še posebej nemška. SU-76 je bil pri Kursku v vsiljeni vlogi protitankovskega orodja in kot tak zaradi šibkega topa in špartanske, neudobne izdelave, v defenzivni vlogi. Očitno ni zmožal pokazati dosti napram močnim nemškim tankom.

6.5 Poljska artilerija

Sovjeti so se vse bolj zanašali na artilerijo in proti koncu vojne postavljali že ogromno število cevi na km. Tudi pri Kursku so zbrali ogromno artilerije, tako je npr. 13. armada Centralne fronte na najbolj ogroženem delu imela operativno gostoto 92 topov na kilometer fronte.³⁸

Tabela 6.5 : Primerjava poljske artilerije

	Nemčija	Sovjetska zveza
<i>Havbica in kaliber (mm)</i>	<i>105 leFH 18/40</i>	<i>122 M-30</i>
Teža (kg)	1955	2450
Doseg (km)	12,3	11,8
Strelov na minuto	4-6	5-6
Naklon (°)	-5 do 45	-3 do 63

Vir: Bishop (1998, 142) in Wikipedia (2010).

Nemška 105 mm havbica je bil najbolj pogost poljski top v nemških vrstah. Tako je tudi pri Kursku zavzemala primat.

³⁷ Po podatkih naj bi bilo tam 18 SU-76 in 16 SU-76i v okviru Centralne fronte in 33 v okviru Voroneške fronte (Zetterling in Frankson 2000, 72)

³⁸ (Stanković 1966, 77)

Nasproti ji je stala poleg sovjetskega 76,2 mm topa tudi 122 mm havbica M-30. Primerjava pokaže, da je bil njun doseg približno enak. Večji kaliber je sovjetski M-30 omogočal močnejše strelivo in z večjim kotnim razponom je bila verjetno bolj nevarna za vkopane enote, vendar glede na to, da so Nemci sprva napadali, ta prednost ni bila ravno nek faktor. Primerjalno gre za orožji podobne kvalitete, seveda pa so imeli Sovjeti z kvantiteto artilerije prednost.

6.6 Večcevni raketometi - rakete

Raketometalci so bili najbolj uporabljeni ravno na vzhodni fronti, kjer so bila uporabljena masovna bombardiranja. Šlo je za relativno neprecizno orožje, ki pa je imelo velik psihološki učinek in bilo sposobno velikega uničenja v kratkem času.

Tabela 6.6 : Primerjava raketometov-raket

	Nemčija	Sovjetska zveza
<i>Rakete</i>	<i>15 cm Wurfgranate 41</i>	<i>M-13</i>
Kaliber (cm)	15	13
Število cevi raketometalca	6	16
Doseg (m)	7055	8500
Teža rakete (kg)	31,8	42,5
Hitrost izstrelka (m/s)	342	355

Vir: Chamberlain in Doyle (1999).

15 cm rakete so bile najbolj razširjene nemške rakete, tudi pri Kursku. Izstreljevali so jih iz raketometalca na predelanem podstavku 37mm protioklepne topa ali pa iz poltovornjakov. Stabilizacija med letom se je dosegala s spinom. Ruske katjuše ali Stalinove orgle so imeli manjši kaliber, večji kalibri so bili tako kot pri Nemcih, manj pogosti. Izstreljevali so jih iz lansirnih tirov na tovornjakih in med letom so se stabilizirale s krilci. (Bishop 1998, 167-172) Primerjava nam pokaže, da so sovjetske imele nekoliko večji doseg in da je raketometalec lahko izstrelil več raket. Nekoliko bolj precizne naj bi bile nemške, vendar so Sovjeti imeli pri Kursku okoli 1000 raketometalcev, dobrih dvakrat več kot Nemci. Kvantiteta je pri takem orožju velikega pomena, čeprav je njihova vrednost bolj v ofenzivi kot defenzivi.

6.7 Uničevalci tankov

Primarna naloga uničevalcev tankov je, kot pove ime, uničevanje tankov in drugih oklepnih vozil. Ti samovozni protitankovski topovi so za razliko od tankov slabše oklepljeni in tako manjše teže, kar jim da večjo hitrost in okretnost.

Tabela 6.7 : Primerjava uničevalcev tankov

	Nemčija	Sovjetska zveza
<i>Jurišni top</i>	<i>StuG III/ Hornisse</i>	<i>SU-122/SU-152</i>
Hitrost (km/h)	40/42	55/31
Teža (tone)	23,9/24	31/42
Doseg (km)	155/215	240
Top (mm)	75/ 88	122/152
Dodatna oborožitev	2 MG-34/1 MG-34	/
Oklep max. (mm)	80/30	45/110

Vir: Chamberlain in Doyle (1999) in Bean in Fowler (2002,119).

Hornisse, uničevalec tankov oziroma samovozni protioklepni top, je bil oblikovan že v letu 1942 na šasiji panzer III in panzer IV tankov. V produkcijo je šel leta 1943 in takrat jih je bilo narejena večina od skupno 494 vseh izdelanih primerkov. Njegov top je bil eden najboljših protioklepnih topov med vojno. Lahko je prebil 190 mm jekleni oklep pod kotom 30° zadetka na 1000 m razdalje. Lastnosti topa so sršenu omogočale, da je začel spopad, ko je bil nasprotniku še izven dosega. Izdan je bil težkim protioklepnim bataljonom in je doživel svoj debi pri Kursku. Tam jih je v armadnem odredu Kempf služilo približno 80 in se dobro odrezalo. Sposobnost izzvati nasprotnika na veliki razdalji je kompenzirala slabost kot je bil tanek oklep in ruske ravnice so se pokazale kot idealen teren za njega. (Chamberlain in Doyle 1999, 136)

StuG III je bil poleg panzer IV tanka najbolj proizvajano nemško oklepno orožje, zato je prav, da tudi o njem napišemo kako vrstico. Od decembra 1942, ko je prišla zadnja različica G do marce 1945 je bilo proizvedenih 7.720 teh uničevalcev tankov. (Chamberlain in Doyle 1999, 84) Glantz (Glantz in House 1999, 191) takole pravi o njem: »Ta delovni konj Wehrmachta je združil šasijo panzer III tanka in 75 mm top panzer IV. Čeprav mu je manjkalo tankovske fleksibilnosti zaradi obračalne kupole se je ta jurišni top pokazal kot dragoceno orožje pehotne podpore, tako v vlogi direktnega artilerijskega ognja kot protioklepne obrambe.

Pojav nemških težkih tankov je bil povod za razvoj velikega jurišnega topa – uničevalca tankov. Zgrajen na šasiji Kv-1 tanka in oborožen s 152 mm topom velikega dosega je ta samovozni top februarja 1943 vstopil v proizvodnjo. Bila je to hitra, improvizirana rešitev do prihoda novih težkih tankov, kasneje naj bi SU-152 zavzel njegovo primarno vlogo, to je podpora pehoti. (Bean in Fowler 2002, 133-134)

Su-122 je bil samohodni top, baziran na šasiji tanka T-34. S težo dobrih 30 ton je dosegal cestno hitrost 55km/uro in imel z dodatnim gorivom doseg do 300 km. Produkcija se je začela decembra 1942.

Kot čisto protioklepno orožje se ni ravno izkazal zaradi velike teže granate in posledično male hitrosti na izhodu cevi. Njegova primarna naloga je tako ostajala podpora pehoti. (Bean in Fowler 2002, 130-131)

Primerjava teh sistemov je zelo težka. Tudi poročila iz bojišča se razlikujejo in ustvarjanje neke realne slike je skoraj nemogoče. Vendarle je treba povedati, da so Sovjeti s svojimi improvizacijami ustvarili poceni in solidne uničevalce tankov. Najboljši uničevalci tankov so seveda tanki in pri sovjetskih Su-122 in Su-152 gre bolj za samovozna artilerijska orožja, ki pa so se do prihoda novih sovjetskih težkih tankov izkazala za dostojno mašilo, ki se je po opravljeni nalogi vrnilo k svojim primarnim nalogam, to je podpora pehoti.

6.8 Letala

Letalske sile so igrale prav tako izredno pomembno vlogo, saj so nudile podporo kopenskim silam in se medsebojno zapletale v hude boje.

Tabela 6.8 : Primerjava letal

	Nemčija	Sovjetska zveza
Lovec/Jurišnik	Bf 109G / Fw 190A-5	La-5/Il-2
Max. hitrost (km/h)	650/669	648/414
Teža polnega letala (kg)	3200/4765	3265/6160
Doseg (km)	845/610	765/720
Oborožitev (mm,število granat)	20, 150/2x20,200	20, 200/23,150
Bombe(kg)-Rakete	brez/2x250	do 200kg/do 600kg-8
Strojnica (mm, število metkov)	7,92, 500/brez	brez/2x7,62,750

Vir: Nešić (2007) in Wikipedia (2010).

Primerjava letal je verjetno še bolj zahtevna naloga kot primerjava drugih sistemov. Na splošno za Kursk velja, da Sovjeti z Il-2 in La-5 lovijo nemško tehnološko premoč, ki pa še vedno uživajo prednost, tudi na račun izurjenih pilotov. Nemški jurišniki Fw 190A-5 so bili delovni konj nemškega letalstva, ki so opravljali vse naloge, od lovca do bombarderja. Sama tabela nam ne pokaže nekih bistvenih razlik. Pade v oči mala hitrost Il-2, ki ga je naredila plen za moderne nemške lovce. Vendar je bilo to izredno trpežno in robustno letalo, ki je dobilo nadimek leteči tank. Za druga starejša nemška letala je lahko pomenil veliko nevarnost v vlogi lovca. V samih primerjavah se razlikujejo tudi strokovnjaki, vsekakor pa velja, da so nemška letala imela prednost na nižjih višinah, sovjetska pa na višjih. Nemcem pri Kursku ni več uspevala tista zračna superiornost kot na začetku vojne, in to je bil tudi eden od vzrokov za polom »blitzkriega« pri Kursku.³⁹

6.9 Tanki

Nemci so pred Kurskom računali predvsem na svoje oklepne sile, ki naj bi jim prinesle zmago v tej odločilni bitki. Kvantitativno se niso mogli kosati s Sovjeti in kvaliteta je bila tista, ki naj bi Nemcem prinesla zmago, predvsem njihova taktična, poveljniška pa tudi tehnična premoč. Pa vendarle so glavnino tankov pri Kursku predstavljali Panzer III in Panzer IV tanki, nekaj kar so sovjeti že dodobra spoznali, in tanki, s katerimi se je T-34 lahko kosal.

Tabela 6.9 : Primerjava tankov

	Nemčija	Sovjetska zveza
Tank	Panzer IV ausf G	T-34/76
Hitrost (km/h)	40	50
Teža (tone)	23,5	26,72
Doseg (km)	210	300
Top (mm)	75	76,2
Dodatna oborožitev	2 MG-34	2 DT 7,62 mm
Oklep max. (mm)	80	63

Vir: Chamberlain in Doyle (1999, 97) in Bean in Fowler (2002, 84).

³⁹ Pri Kursku še zadnjič v večjem številu sodelujejo znamenite Štuke Ju-87, ki z namestitvijo 37 mm topa postanejo učinkovito protitankovsko orožje.

Za razliko od Panzer III⁴⁰ je panzer IV zaradi izboljšav, predvsem novega dolgega in hitrega 75 mm topa postal dostojen tekmelec sovjetskim tankom T-34 in KV-1. Pri Kursku je služilo 841 panzer IV tankov, med njimi je bila najbolj pogosta verzija G.

Za verzijo G pri Kursku so verjetno najbolj značilne tanke jeklene plošče pripete na stranice šasije. Poleg tega je imel ojačan oklep in 75 mm hitri top, ki je bil uporabljen že v prejšnji verziji F2 in je lahko penetriral oklep sovjetskih tankov na normalnih bojnih razdaljah. (Chamberlain in Doyle 1999, 97)

Slavni T-34 je morda leta 1941 presenetil Nemce, toda bil je rezultat večletnega razvoja in raziskav sovjetskih inženirjev. Konstruktor Koškin je predlagal oznako T-34 kot spomin na leto 1934, ko je državni dekret odredil masovno povečanje sovjetskih oboroženih sil. Prav tako je bilo to leto, ko se je konstruktor prvič poigraval z idejo srednjega tanka. Prvi T-34 so tako začeli prihajati iz produkcijskih linij že leta 1940. (Bean in Fowler 2002, 80-82)

Po nemški invaziji se je proizvodnja preselila na vzhod. Sovjeti so se orientirali na kvantiteto in zbili ceno njegove izdelave za več kot 25 % v letu 1942. Iz prvotno potrebnih 8.000 delovnih ur za izdelavo enega T-34 so prišli na 3.700 ur ter s tem krepko premagovali Nemce pri produkciji, čeprav z manj resursi in manj izobraženo delovno silo. Tank je bil robusten, oslanjajoč se na tri najpomembnejše karakteristike, to so mobilnost, oklepljenost in močan top. Do leta 1943 in kurske bitke je doživel nekaj malih kozmetičnih sprememb, vendar ga te niso naredile konkurenčnega novim nemškimi težkim tankom. Nemški tigri in pantherji so bili na normalnih bojnih razdaljah neprebojni za T-34. Ta je moral za uspeh hitro skrajšati distanco ali pa z manevrom priti nemškemu tankom v bok ali zadek. Šele z novim topom 85mm je spet nekako postal konkurenčen, vendar rešitev še ni bila dostopna pri Kursku. (Bean in Fowler 94-98). V bitki pri Kursku je bil T-34 daleč najbolj pogost tank, saj je predstavljal kakih 70 % sovjetskih tankovskih sil.

Primerjava pokaže, da je panzer IV pri Kursku enakovreden tekmelec T-34 in z radijsko opremljenostjo in izurjenostjo posadke verjetno boljši tank, vendar je Kursk zadnjič, ko uživa to prednost. To je tudi prednost, ki jo Sovjeti kompenzirajo s kvantiteto. Nemci si niso mogli »privoščiti« enakovrednosti, potrebovali so precej boljši tank.

⁴⁰ Poleg skoraj 100 krepko zastarelih Panzer II tankov je pri Kursku sodelovalo blizu 600 Panzer III tankov. Skupaj z panzer IV tankom je tako tvoril jedro nemških oklepni sil, vendar sta bili izvedba M z dolgim 50 mm top in izvedenka N z kratkim 75 mm topom, ki je imel boljše strelivo z boljšo penetracijo, že za časom. Avgusta 1943 je panzer III šel iz produkcije. (Glantz in House 1999, 349-350 ; Chamberlain in Doyle 1999, 67-68)

6.10 Nova nemška orožja pri Kursku

6.10.1 Težki tank Tiger

Tigrovi začetki segajo že v maj 1941, ko si je Hitler zaželel 45-tonski tank, izredno močno oklepljen in oborožen z najnovejšim topom kalibra 8,8 centimetra, hkrati pa tudi izredno hiter- največja hitrost naj bi bila najmanj 40 km/h. Novi tank je moral biti pripravljen do 20. aprila 1942, da bi tedaj fuhrerju za rojstni dan pokazali kaj vse zmore. Za izdelavo tanka se je takrat vnel boj med dvema konstruktorjema in sicer Hitlerjevimi ljubljencem Ferdinandom Porschejem in Henschlovim glavnim konstruktorjem Adersom. Do predstave med obema tekmeča je res prišlo na Hitlerjev rojstni dan in Henschlov proizvod je zmagal kot boljši. Ukazana je bila serijska proizvodnja Henschlovega tigra, hkrati pa zahtevana vrsta sprememb, ki so težo iz 45 ton dvignile na 54 ton. Serijska izdelava tanka tiger, ki je dobil uradno ime PzKpfw⁴¹ VI Tiger Ausf E je stekla avgusta 1942 in se zaključila avgusta leta 1944. (Radar 1988, 3-5)

Tabela 6.10 : Karakteristike Tiger tanka

Hitrost (km/h)	38
Teža (ton)	57
Doseg (cesta/teren)	140 km/70 km
Top (mm)	88
Dodatna oborožitev	2 strojnice MG34 7,92 mm
Oklep max. (mm)	120

Vir: Chamberlain in Doyle (1999, 136).

Ko je prišel tiger na bojišče je bil to najtežji tank, najbolj močno oklepljen. Na čelu je imel oklepne plošče debeline 100 mm. Velika teža pa je imela tudi slabe strani, saj je bilo v območju tedanjih bojišč le malo mostov, ki bi prenesli njegovo obremenitev. Davek je teža pobirala tudi pri hitrosti, saj je pri terenski vožnji zmožel le 20 km/h, pri cestni pa 38 km/h, vendar le, če so ga opremili z ožjimi gosenicami. Posebnost tigra je namreč bila, da je imel dva kompleta gosenic – širine 72 in 52 cm. Tudi zaloga goriva in poraba sta mu dovolili le mali doseg, in sicer 140 km cestna ali pol manj terenska vožnja. (Radar 1988, 6) Še en problem Tigra je bil, da je bilo za njegovo izdelavo potrebnih 300.000 delovnih ur. V dveh letih, kolikor so ga izdelovali, je bilo tako narejenih le 1354 primerkov, kar je manj, kot je bila

⁴¹ Kratica za panzerkampfwagen, kar dobesedno pomeni oklopno bojno vozilo oziroma tank po naše

enomesečna proizvodnja tanka T-34. To gromozansko investicijo v času hudega pomanjkanja resursov bi bilo mogoče bolje nadomestiti z izdelavo preprostejših, a kvantitativno obsežnejših tankov, kot so to delali Sovjeti in Američani. Prav tako je Tiger že davno izgubil element presenečenja, saj ga je Hitler v naglici forsiral pozimi 1942/1943 na območje Leningrada. Tam se nekaj Tigrov ni ravno odrezalo in enega so Sovjeti januarja 1943 celo zajeli. Sovjetski tehniki so ta tiger usposobili za vožnjo, ga temeljito preizkusili, naposled pa z obstreljevanjem z različnimi topovi odkrili tudi vse šibke točke njegovega oklepa. (Glantz in House 1999, 19-20 ; Radar 1988, 8) Tankovskega odgovora do Kurska sicer niso zmogli, a Tiger, četudi najboljši tank v letu 1943, tam zanje ni bil nikakršno taktično presenečenje.

6.10.2 Srednji tank Panther

Panther je nastal kot odgovor na nemške izkušnje s sovjetskim tankom T-34. Posebna komisija ministrstva za oboroževanje je že novembra 1941 pripravila poročilo, v kateri je navajala tiste značilnosti tanka T-34, ki so boljše od tega, kar so zagovarjali nemški konstruktorji in vojaki. To so bile trup iz nagnjenih oklepnih plošč, velika vodilna kolesa gosenic, ki so omogočala hitro in mirno vožnjo in daleč čez trup štrleč top, kar se je Nemcem dotlej dozdevalo nepraktično. Poročilo se je zaključevalo z mislijo, da bi bilo smiselno te tri elemente upoštevati pri novih nemških tankih. Čez slabo leto dni so septembra 1942 že preizkušali prvi prototip. Prvi serijski Panther pa je bil izgotovljen novembra istega leta. Mesečnemu cilju 600 Pantherjev se nikoli niso niti približali, do maja 1943 pa jim je uspelo izdelati le 324 primerkov. (Radar 1988, 10-14)

Tabela 6.11 : Karakteristike Panther (PzKpfw V Ausf D) tanka

Hitrost (km/h)	46
Teža (ton)	43
Doseg (cesta)	200 km
Top (mm)	75
Dodatna oborožitev	2 strojnici MG34 7,92 mm
Oklep max. (mm)	100

Vir: Chamberlain in Doyle (1999, 120).

Panther bi bil v vsaki drugi armadi težki tank s svojimi 43 tonami, saj je bil za 50 % težji od vseh takrat uporabljenih srednjih tankov. Novi, 75 mm top, je lahko predrl vsak sovjetski tank tistega časa in debeli 100 mm sprednji oklep mu je nudil zaščito pred sovjetskim 76,2 mm topom. Ahilova peta je bil tanek stranski oklep. Prav tako so ga spomladi 1943 pestile še

porodne težave, saj je zaradi hitenja v serijsko proizvodnjo podlegel raznim mehanskim napakam. Tako kot Tiger je bil tudi hudo drag za izdelavo in zapleten za upravljanje. Samo 5,976 jih je bilo zgrajenih med celotno vojno, kar je znašalo nekako trimesečno tankovsko proizvodnjo SZ. (Glantz in House 1999, 19-20) Za bitko pri Kursku je bilo dostavljenih približno 200 Pantherjev, in čeprav je Panther kasneje pridobil reputacijo najboljšega tanka 2. svetovne vojne, se je v bitki pri Kursku odrezal precej klavrno.

6.10.3 Ferdinand ali Slon

Hitler je imel za Ruse pri Kursku pripravljeno še eno presenečenje. Že pozimi je zahteval, da se 90 Porschejevih tigrov, ki so bili izdelani le za primer, če bi se pri proizvodnji Henschlovega tigra kaj zataknilo, predelajo v jurišne topove. Oborožili naj bi jih s podaljšanimi topovi kalibra 8,8 cm. Teoretično bi zadetek tega topa na več kot 4,5 km onesposobil sovjetske T-34, nastopali pa naj bi na čelu pehote in razbijali ne samo sovjetske tanke, ampak tudi bunkerje. Prvi tak predelan tiger so preizkušali že marca 1943 in mu dali ime Ferdinand (po konstruktorju Porscheju), pozneje pa se jim je zazdelo, da je zaradi silovito dolgega topa bolj podoben slonu in je dobil uradno ime Panzerjager Tiger (P) elefant. Vsega skupaj so izdelali 90 teh pošasti in jih uvrstili v 653. in 654. bataljon razbijalcev tankov (Radar 1988, 15)

Tabela 6.12 : Karakteristike Ferdinanda

Hitrost (km/h)	30
Teža (ton)	65
Doseg (cesta)	150 km
Top (mm)	88
Dodatna oborožitev	/
Oklep max. (mm)	200

Vir: Chamberlain in Doyle (1999, 140).

Glantz (Glantz in House 1999, 20) takole kritizira te jurišne topove: »Čeprav dostojno improviziran, je Slon še en pokazatelj nemških nagnjenj odvzeti resurse masovni produkciji enostavnih, a potrebnih orožij v prid ustvarjanja iluzorne prednosti z malim številom »super orožij«. Ker je bila Slonu namenjena naloga penetracije sovražnikovega oklepa na dolgih razdaljah, ga niso oborožili s strojnimi za obrambo pred sovjetsko pehoto. S tem je bila njegova vloga precej omejena, saj je bil zelo ranljiv. »

7 BITKA PRI KURSKU – NEMCI NAPADEJO

Napetost je rastle iz dneva v dan. Sovjeti so maja in junija bombardirali nemška letališča in uničili okoli 500 letal in pri tem izgubili 122 svojih.⁴²Nemci so odgovarjali z bombardiranjem železniškega omrežja in s tem poskušali prizadeti sovjetsko logistiko in njihove priprave. Partizani so v nemškem zaledju armadne skupine Sever uničili 298 lokomotiv, 1222 vagonov in 44 mostov. Od 1. julija so bile ruske sile v stanju stalne pripravljenosti. Napad Nemcev so pričakovali med 3. in 6. julijem. 4. julija je 100 nemških letal napadlo sovjetske obrambne položaje severozahodno od Belgoroda. Ta dan sta se artileriji obeh strani obstreljevali. Nemške izvidniške sile so stopile v akcijo z nalogo eliminacije poveljniških pozicij in točk odpora pred prvim obrambnim pasom. Nekaj zajetih Nemcev je Sovjetom potrdilo, da se nemška ofenziva začne naslednji dan ob 3 uri zjutraj. Poveljnika Voroneške in Centralne fronte sta stopila v akcijo. Ob 1.10 Voroneška in ob 2.20 Centralna fronta sta začeli z artilerijskim obstreljevanjem Nemcev, ki so se začeli zbirati na izhodiščnih položajih in jim s tem pokazali, da vedo kaj se pripravlja. (Barbier 2002, 58-59)

Bitka za Kursk se je začela!

7.1 Smer Orel-Kursk

7.1.1 5. julij

Sovjetsko bombardiranje, ki je trajalo 30 min, in v katerem je sodelovalo 600 topov in minometov je zmedlo nemško poveljstvo in prestavilo začetek njihovega napada za dve uri. 5. julija ob 4.30 so tako Nemci sprožili 80-minutno artilerijsko obstreljevanje, koncentrirano na prve 4 km sovjetskih obrambnih položajev. Prav tako je nemško letalstvo bombardiralo te linije in letališča okoli Kurska. Ob 5.30 so prednji elementi 9. armade začeli pohod, medtem ko se je letalsko in topniško bombardiranje nadaljevalo do 11. ure. (Drugi svetski rat 3 1964, 330-331 ; Barbier 2002, 60) 23. korpus je poskušal prodreti proti Maloarhangelsku, kjer bi cestne povezave omogočale hiter prodor na vzhod, zahod ali na jug proti Kursku. Napad je bil ne samo odbit, ampak so 148. strelska divizija in 8. strelska divizija iz 13. armade in 16. strelska divizija iz 48. armade sprožili lokalne protinapade. Glavni napad 47. in 41. korpusa je imel več uspeha. Do 9 ure je 20. panzer divizija prebila obrambne položaje 15. strelske

⁴² Pri navajanju števil, še posebno letalskih uspehov in podvigov, je potrebno biti previden in jih vzeti z določeno mero skepse

divizije, napredovala 5 km in osvojila vas Bobrik, kjer jo je ustavil silovit ogenj 6. gardne strelske divizije. 6. divizija, podprta z 505. težkim oklepnim odredom z 2 četama tigrov in 292. pehotna divizija, podprta z ferdinandi 653. protioklepnega odreda sta predrli sovjetsko obrambo in ogrozili 81. strelsko divizijo. (Glantz in House 1999, 88)

V pomoč 81. diviziji sta prispeli 129. tankovska brigada in 1442 SU artilerijski polk. Nemci so poskušali prodreti, vendar ni šlo, saj je Rokosovski okrepil 13. armado in poslal še 300 letal, ki so bombardirala in obstreljevala Nemce. Začel se je kazati vzorec, ki se je ponavljal skozi celotno bitko. Vsak nemški poskus napredka je bil dočakan z na pogled neskončnimi prihodi sovjetskih okrepitev, tako oklepnih, artilerijskih in inženirskih. Konflikt se je tako spreminjal v konflikt izčrpavanja, toda le ena stran, sovjetska, si je lahko privoščila izgube, značilne za to bojevanje. Navkljub izgubam so Modelove sile 5. junija prebile prvo linijo obrambe in ustvarile odprtino, široko 15 km in globoko 8 km. Te izgube so bile velike. Oklepne so tako znašale 20 % vpletenih sil, prav tako je padla moč pehotnih enot. Tako oslABLJENE so morale iti naslednji dan v bitko z nasprotnikom, ki je z večjimi resursi hitro pokrpal svoje izgube in bil spet močan. (Barbier 2002, 63-64)

7.1.2 6. julij

Rosokovski je za 6. junij načrtoval protinapad s 17. gardnim in 18. gardnim strelskim korpusom, ki sta zasedala drugi obrambni pas. S pomočjo 3. in 16. tankovskega korpusa naj bi vrgli Nemce iz osvojenega ozemlja in spet zasedli prvi obrambni pas. Tej nalogi so bili dodeljeni še 19. samostojni tankovski korpus in 9. tankovski korpus. Te enote so se s pravkar prispelima 2. in 9. panzer divizijo vpletle v hude tankovske boje, ki so divjali štiri dni na golih grebenih zahodno od mesteca Poniri⁴³. Med Poniri in vasjo Saburovka se je prek 1000 tankov in samohodnih topov, spremljanih z množico pehote in podporo artilerije, mučilo za osvojitve ključnih vasi Oljhovatka, Samodurovka in hrib 274. (Glantz in House 1999, 91-93)

Nemci so odbili prvotne ruske protinapade in povzročili hude izgube 107. in 164. tankovski brigadi⁴⁴. 47. korpus je napredoval proti drugemu pasu obrambe, vendar sta ga ustavili 70. in 75. gardna strelska divizija. Čeprav Sovjetom ni uspelo zapreti odprtine, nastale v prvem dnevu bojev, so 6. junija zaustavili nemški napad. (Barbier 2002, 66) Model se je odločil, ko ni mogel prebiti obrambe pri Oljhovatki, da bo prenesel smer oklepnega udara proti mestecu

⁴³ Poniri je postal Stalingrad kurske izbokline. Najbolj krvavi boji so se odvijali na traktorski postaji, železniški postaji, šoli in okoli vodnega stolpa. Severni del naselja je bil osvojen že prvi dan, nato so pa začele krvave bitke. (Carell 1970, 31)

⁴⁴ 46 od 50 tankov je bilo uničenih.

Poniri. Upal je, če bi tam uspel, da bi lahko z bočnimi udarci proti Oljhovatki in Maloarhagelsku dosegel boljše rezultate. Sovjetsko poveljstvo je odkrilo te nemške namere in okrepilo 307. pehotno divizijo v območju Poniri iz noči na 7. junij z eno artilerijsko divizijo in tremi artilerijskimi brigadami.⁴⁵ (Drugi svetski rat 3 1964, 333-334)

7.1.3 7. julij

7. julija so Nemci obnovili napade v poskusu penetracije drugega defenzivnega pasu okoli mesta Poniri in severno od Oljhovatke. Poniri je bil z železniško in motorno-traktorsko postajo bil kritičen za železniški in cestni dostop do Kurska in oboji, tako Sovjeti kot Nemci so se zavedali njegove taktične pomembnosti. Petkrat sta 18. oklepna in 292. pehotna divizija napadli mesto in vsakič ju je odbila 307. strelska divizija. Nemci so ob velikih izgubah potrebovali cel dan, da so zavzeli polovico mesta. (Glantz in House 1999, 115-117) Medtem ko so divjali boji pri Poniri, sta 2. in 20. oklepna divizija napredovali južno proti Oljhovatki, ki jo je Model štel za najpomembnejši cilj zaradi višine, še posebej Hriba 274,0. Tam je upal na spopad z Rosokovskovimi oklepnimi silami, torej na terenu, kjer je čutil, da bo imel prednost. V pričakovanju te poteze je poveljnik Centralne fronte okrepil ta sektor s 16. in 19. tankovskim korpusom. Vsi nemški poskusi preboja med Oljhovatko in Samodurovko so se izjalovili. Tudi 46. korpus na desnem boku ni zmozel prebiti okrepljene obrambe 280. strelske divizije. Napredek celotnega dne je bil ob visokih izgubah zanemarljiv. Nemcem nikakor ni uspelo povečati prvotne zaseke v ruske položaje. (Barbier 2002, 79-80) Na ta dan se je spremenila tudi situacija v zraku. Sovjeti so uresničili svoj zračni načrt in z večjim številom poletov začeli zadajati sovražniku velike izgube. Pridobili so splošno in pogosto tudi lokalno zračno superiornost, ki je postala stalnica do konca operacije. (Glantz in House 1999, 118)

7.1.4 8. julij

Ob 8. uri zjutraj se je 20. panzer divizija s pomočjo prispele 4. oklepne divizije podala v boj za Samodurovko. Tudi 2. panzer divizija je obnovila napade na obrambne položaje okoli Oljhovatke. Vse večkratne poskuse preboja so Sovjeti odbili enega za drugim. Najhujši boji so divjali na Hribu 257,0 pri Samodurovki, ki ga je branil 17. gardni strelski korpus. Tega je Nemcem po mnogih poskusih ob 17. uri celo uspelo osvojiti, vendar povsod drugod niso

⁴⁵ Po sovjetskih podatkih ni bila nobena divizija med celotno vojno okrepljena z tako močnimi artilerijskimi silami

zmogli prebiti položajev ruskega 17. korpusa. (Glantz in House 1999, 120) Sovjetske sile okoli Poniri so držale svoje položaje in Nemci niso zmogli prečkati ceste Poniri-Oljhovatka. 16. in 19. tankovski korpus sta v navezi s protioklepni topovi in artilerijo ustavili nemško napredovanje že v začetku. Še bolj vzhodneje se je nadaljevala bitka za Poniri. Okrepljena 307. strelska divizija je nazaj osvojila severni del mesteca, toda boji so se nadaljevali še dva dni. Model je na sestanku s korpusnimi poveljniki spoznal, da kar je prej izgledalo težko, je sedaj postalo nemogoče. Štirje dnevi bojevanja so povzročili veliko človeških žrtev in izgub tehnike. Za preboj bi potreboval še vsaj pet dni in pa dodatne sile, ki jih ni imel na razpolago. To je poročal nadrejenemu Klugeju, ta pa je odredil, da se ofenziva nadaljuje tudi naslednjega dne. Modelu ni ostalo drugega, kot da pregrupira svoje sile in izda ukaz za napad. (Barbier 2002, 83-84)

7.1.5 9. julij

Letala in artilerija so z bombardiranjem začeli nov dan ofenzive. Poveljnik 47. korpusa general Joachim Lemelsen je koncentriral 300 tankov kot špico ofenzivne sile. Za oklepni se je pomikala pehota. 2. oklepna, 9. oklepna in 6. pehotna divizija so se spopadle s sovjetskimi silami ob cesti Poniri-Oljhovatka in le počasi napredovale. Njim nasproti so Sovjeti postavili težko artilerijo z juga in 162. strelsko divizijo iz 70. armade. Nemški napad je zastal in ob 22. uri je 6. gardna strelska divizija sprožila protiudarec napram 9. oklepni diviziji, zahodno od Oljhovatke. Tudi drugod so začeli Sovjeti prevzemati iniciativo. Poveljnik nemškega 46. korpusa general Zorn je z združitvijo 31. pehotne in 20. panzer divizije kreiral skupino Esebeck, ki je napadla na spoju med 46. in 47. korpusom in ustvarila manjšo razpoko v obrambnih položajih pri Samodurovki. Uspelo jim je osvojiti nekaj dvignjenega terena, medtem ko so ostale divizije ostajale v defenzivi pred hudimi nemškimi napadi. 41. korpus je obnovil napad na Poniri in uspel ustvariti 500 metrsko luknjo v sovjetskih položajih, katere ti niso mogli zapreti s tankovskimi in artilerijskimi protinapadi. (Barbier 2002, 85-86) Izčrpanost čet je naredila svoje in Model je odredil za popoldne 9. junija počitek. Glede na hude izgube in nezmožnost 9. armade, ki ji v petih dneh ni uspelo ustvariti niti ciljev prvotnega dne, je Model spoznal, da ga čaka bitka izčrpanja. Sovjetska samozavest je medtem zrastle. Nemci so nekje prešli prvi obrambni pas, vendar jim drugega ni uspelo prebiti. Dotok rezerv je krepil branilce in po planu se je na vsak nemški napad, če se je le dalo, odgovorilo s protinapadi. (Barbier 2002, 108-109)

7.1.6 10. julij

Model je situaciji primerno zastavil skromne cilje za 10. julij. 23. in 41. korpus sta tako ostajala v defenzivi, medtem ko sta 46. in 47. korpus obnovila napad na sovjetske obrambne položaje blizu vasi Teploje in proti boku 70. armade. 47. korpus je tako prodiral proti Teploje in vneli so se hudi boji na težkem terenu severno od vasi. Sovjeti so bombardirali Nemce z letali in artilerijo in napad je zastal. Poveljnik 47. korpusa Lemelsen je poročal Modelu in ta je preklical napad ter ukazal umik na izhodiščne položaje. Tudi 46. korpus, ki je napadal bok 70. armade ni imel večjega uspeha. Nemška 258. divizija je odbila 280. strelska divizija, medtem ko je 7. pehotno divizija odbila sovjetska 175. strelska divizija. Na koncu dneva sta bila oba korpusa na istih položajih kot v začetku dneva, brez nikakršnega napredka. (Barbier 2002, 109-110) Boji so se nadaljevali tudi v Poniri, kjer je sovjetski 3. tankovski korpus prišel na pomoč 307. strelski diviziji pred napadi 292. pehotne nemške divizije. Kontrola nad mestom se je izmenjevala večkrat, vendar brez večjih sprememb. Na fronti med sovjetskim 15. korpusom in nemškim 23. korpusom se je vnel spopad, ko so prednje enote 74. in 148. strelske divizije napadle Nemce pri vasi Protasovo, severozahodno od Maloarhangelska. Pod najhujšimi udarci se je znašla 78. pehotna divizija, ki pa se je obranila in s pomočjo nekaj Ferdinandov osvojila mestece Trosna ter pri tem zajela 800 sovjetskih ujetnikov. To je bil edini uspeh Nemcev ta dan, ki pa ni prinesel bistvenih sprememb. (Barbier 2002, 111-112)

7.1.7 11. julij

Z izjemo prvega dne so vsi frontalni napadi na sovjetske obrambne položaje neuspešni. Model druge izbire kot frontalni napad niti ni imel, vendar bi za tak način bojevanja potreboval ogromne resurse mož, tankov, streliva in drugega materiala. Poveljnik 9. armade je že v prvih šestih dneh bojevanja izčrpal svoje rezerve in Hitler mu ni odobril zahteve po dodatnih okrepitvah. Možnost ponovno napadati na 11. julij ni bila mogoča, ampak bi se lahko izkazala celo za katastrofo, glede na pritok svežih sovjetskih rezerv. Vse kar je tako storil je bila zamenjava 292. pehotne divizije z 10. oklepno-grenadirsko divizijo, ki naj bi razbremenila v bojih za Poniri močno okrvavljeno 292. divizijo. Kluge, poveljnik armadne skupine Center je prav tako obljubil pomoč 5. in 8. panzer divizije iz nemške rezerve. 11. julija se je boj za Poniri ponovno vnel in Sovjeti so močno pritiskali z napadi tudi na vse ostale nemške korpus. Zdaj je bitka postala defenzivna za Nemce! Na koncu dneva sta ob vseh bojih obe strani ostali brez niti najmanjšega napredka. (Barbier 2002, 112-115) V vseh dneh od začetka bojevanja

niso Modelove sile zmogle napredovati več kot 15 km in penetrirati sovjetskih obrambnih pozicij. Že od 8. julija je vsako upanje na nemški uspeh pristalo zgolj na ramenih Hothove⁴⁶ armade, ki se je borila desetine kilometrov južneje. Modelov neuspeh na severu pa je Hothovo nalogo naredil mnogo težjo. (Glantz in House 1999, 121)

Sovjeti so tako naslednji dan na severu začeli svojo protiofenzivo, ki je dokončno zatrla še zadnje upanje o uspešnem preboju 9. armade proti Kursku.

7.2 Smer Belgorod-Kursk

7.2.1 5.julij

S triurnim zamikom je 4. panzer armada začela napad 5. junija zjutraj. 48. panzer korpus in 2. SS panzer korpus sta napadla na dveh konvergentnih cestah skozi mesti Obojanj in Pokrovka proti Kursku. Napada je najbolj prizadel 67. gardno in 52. gardno strelsko divizijo iz 6. gardne armade. Enote Grossdeutschland divizije, podprte z novimi tanki Panther so kmalu zastale zaradi minskega polja in močnega sovjetskega ognja protioklepnih in artilerijskih topov iz dvignjenih defenzivnih položajev. Pod pritiskom 11. in 3. oklepne in Grossdeutschland divizije so prednji elementi 67. gardne divizije popustili in Nemci so zasedli vas Čerkasoje. V boju so se ostanki divizije umikali severovzhodno proti drugi liniji na reki Pena, ki jo je držala 90. gardna divizija. Zahodno je 3. panzer divizija proti vasi Korovino skušala izkoristiti preboj v sovjetskih linijah. V bojih z 71. gardno strelsko divizijo jim je uspelo prebiti drugo linijo obrambe in osvojiti vas Korovino. Nastala luknja je bila velika in divizije 48. korpusa so jo nameravale s svojimi oklepnimi konicami povečati s sunki v severno in severozahodno smer. Pretil je preboj druge linije obrambe, zato jo je Vatutin sklenil okrepiti z težkim oklepnim orožjem. (Glantz in House 1999, 94-99) Medtem so tri divizije 2. SS korpusa v paralelnem ešalonu ob 4.uri zjutraj začele svoj pohod proti mestu Prohorovka. Hitro so prebile prvo defenzivno linijo, vendar je tudi tu obrambni zid z nešteto protioklepnimi položaji, minami in artilerijskim obstreljevanjem upočasnjeval napredovanje. Kljub temu jim je prvi dan uspelo penetrirati 20 km v globino. Na desnem krilu korpusa je tako divizija Totenkopf osvojila pomembno poveljniško mesto 69. armade, vas Jahontovo. Na celotni fronti 4. armade

⁴⁶ Herman Hoth je bil izkušen tankovski poveljnik, ki so ga njegovi vojaki ljubkovalno klicali »papa Hoth«. V operaciji pri Kursku je vodil svojo 4. panzer armado, ki je skušala prodirati severno proti Kursku. Z Mansteinom je delil enake dvome glede ofenzive, vendar je ne glede na okoliščine skušal po najboljših močeh voditi svoje enote. (Healy 1992, 14)

je bilo težko napredovati, vendar je Nemcem uspelo razklati fronto 6. gardne armade na dva dela. Največje probleme je imel armadni odred Kempf, katerega 3. panzer divizije so imele nalogo prodreti proti Koroči in tam uničiti sovjetske oklepne rezerve, ki bi lahko udarile po desnem krilu 2. SS panzer korpusa. Po tej nalogi bi morale zaviti severozahodno in biti v poziciji napasti bok 5. gardne tankovske armade v bližini Prohorovke. 7. gardna armada, okrepljena s tremi strelskimi divizijami, je pokrila vse možne točke preboja do Koroče in Nemce zaustavila na prehodih reke Donec. (Healy 1992, 44-49)

7.2.2 6. julij

Za okrepitev obrambe po globini je poveljnik Voroneške fronte 5. julija zvečer odločil, da na drugi pas obrambe pritegne 1. oklepno armado ter 2. in 5. gardijski oklepni korpus. Prav tako je bila okrepljena 6. gardna armada z 29. protioklepno brigado. (Drugi svetski rat 3 1964, 336) Po 90 minutnem artilerijskem uvodu so 6. junija 3. in 11. panzer divizija z Grossdeutschland divizijo med njima napadli severno in severovzhodno. Ostanke 52. in 67. gardne strelske divizije so se umaknili na pripravljene defenzivne položaje drugega pasu, medtem pa so Nemci vsaj osemkrat skušali prebiti drugi obrambni pas pri cesti do Obojanja, ki ga je držala 90. strelska divizija, podprta s 3. mehaniziranim korpusom. Do noči tega dne 48. korpus ni zmozel preboja do svojega prvega cilja, reke Psjol. (Glantz in House 1999, 104-108) Navsezgodaj zjutraj je tudi 2. SS oklepni korpus znova napadel. Diviziji LAH in DR sta udarili proti severu ob cesti Belgorod-Obojanj. Blizu vasi Jakovljevo se je LAH spopadla s tanki 1. oklepne gardne brigade. Ob zračni podpori so Nemci prebili sovjetsko obrambo 155. gardnega strelskega polka in osvojili vas Lučki, pri tem pa ustvarili veliko luknjo v obrambi 6. gardne armade. Do konca dneva se je SS-oklepni korpus trdno usidral v sovjetski drugi obrambni liniji, vendar je zaradi težav odreda Kempf, ki ni napredoval paralelno in zavaroval boke korpusu, moral poveljnik korpusa Hausser puščati za sabo mobilne enote, ki so parirale napadom ruske pehote. Pomanjkanje nemške pehote je postalo občutno, saj je 30 % oklepnih sil moralo varovati boke. Poleg tega so Nemci svoje napredovanje visoko plačali, tako v izgubi mož kot izgubi tankov. Sovjetska strategija izčrpavanja nasprotnika je uspevala. (Healy 1992, 60-63) Kljub temu problemi niso bili zanemarljivi, zato je Vatutin prosil Stavko da okrepi njegovo fronto z dvema svežima tankovskima in letalskima korpusoma. Stalin je odobril to in na področje Prohorovke sta bila poslana 2. in 10. tankovski korpus. Vatutin je še okrepil 7. gardno armado z enotami 35. gardnega strelskega korpusa in os Jakovljevo-Prohorovka s pomikom dveh tankovskih in ene protiletalske brigade med stičišče 1. tankovske

armade in 5. gardnega tankovskega korpusa. 7. gardna armada je poleg tega dobila na pomoč aviacijo Jugoahodne fronte. (Glantz in House 1999, 113-114)

7.2.3 7. julij

Navsezgodaj zjutraj sta 7. oklepna in GD divizija tandemsko nadaljevali pohod proti Obojanju, napadajoč sovjetske položaje med vasjo Sircevo in Jakovljevo. Kmalu so zavzeli vas Dubrova in pretrgali fronto 6. gardne armade, katere enote so se začele brezglavo umikati. Sovjeti so zaustavljali nemško napredovanje z letalskimi in tankovskimi napadi, ki so se številčno povečali. Pritisk Nemcev je potisnil Ruse v Sircevo, zadnjo odporno točko pred defenzivno linijo pri Obojanju. 11. panzer divizija je pritiskala proti severu vasi in je bila zdaj na obeh straneh ceste Belgorod-Kursk. GD je uspelo zavzeti hribe na obeh straneh vasi Sircevo, vendar ji frontalni napad na vas ni uspel. (Healy 1992, 64) 2. SS panzer korpus je po dveh dneh bojev odkril šibko točko v sovjetski obrambi; cesto proti severovzhodu od Pokrovke v področje Prohorovke. Ta novi cilj je pa vodil proč od originalnih načrtov doseči Obojanj in Kursk. Tako so enote LAH napadle sovjetske položaje okoli Pokrovke, medtem ko je TK divizija pritiskala Sovjete vzhodno v plitvo dolino reke Donec. Polki divizij LAH in DR so po cesti proti Prohorovki potiskali elemente 5.gardnega tankovskega korpusa skozi vas Teterovino. (Glantz in House 1999, 123-125) Medtem je armadni odred Kempf nadaljeval obupne poskuse prodreti obrambo 7. gardne armade. 3. panzer korpus je poskušal prodirati severno ob dolini reke Severni Donec in tako zaščititi bok 2. SS panzer korpusu. Sovjeti so z dotokom svežih rezerv ovirali ta preboj in s protinapadi ogrožali desni bok 3. korpusa, ki so ga branile 106. in 320. pehotna divizija. 6. panzer divizija je prodirala severno, osvojila Jastrebovo in proti večeru trčila ob okrepljen 25. gardni strelski korpus vzhodno od Belgoroda. Niti 19. panzer niti 168. pehotna divizija na levem boku nista zmogli omembe vrednega napredka in tako je AOK ostajal najšibkejši člen nemške ofenzive na jugu. (Glantz in House 1999, 135-136) Položaj Sovjetov ob koncu 7. julija je bil vendarle zaskrbljujoč, zato so sledili hitri ukrepi. Tako je bila večina artilerije in oklepne orožja 40. armade poslana v podporo 1. tankovski in 6. gardni armadi. Prav tako sta bila zaukazana dva protinapada s ciljem razbremenitve enot, ki so pokrivalo prehode proti Obojanju. Nenazadnje o sami resnosti položaja priča govor Nikite Hruščova⁴⁷, člana vojnega sveta in političnega komisarja, ki je tako nagovoril zbrane poveljnike: »Naslednja dva ali trije dnevi bodo strašni. Ali mi

⁴⁷ Po smrti Stalina, leta 1953, je po kratkem političnem boju za oblast Hruščev postal prvi sekretar komunistične partije Sovjetske zveze in s tem tudi uradni voditelj te države.

zdržimo ali Nemci zavzamejo Kursk. Vse stavijo na to karto, zanje je to vprašanje življenja ali smrti. Poskrbeti moramo, da si pri tem zlomijo vratove!» (Healy 1992, 64-65)

7.2.4 8. julij

8. junija je 48. korpus nadaljeval pohod proti severu ob vzhodnem bregu reke Pena in po cesti do Obojanja, pritiskajoč pri tem na ostanke razbitega 3. mehaniziranega korpusa. Kmalu jih je zaustavil masovni ogenj sovjetskih protiklepnih topov na vzdignjenih položajih. Ker vasi Sircevo še niso osvojili, so se odločili severozahodno napasti Verhopenje. Na vzhodu so se spopadli s svežimi sovjetskimi rezervami in jim ob pomoči Ju-87 Štuk prizadejali hude izgube ter osvojili vas Verhopenje. Pretila je penetracija centralnega sektorja obrambe pred Obojanjem, zato je Vatutin, zavedajoč se nevarnosti, ukrepal in zaukazal 31. tankovskemu korpusu umik na nove obrambne položaje, raztezajoč se severno od Verhopenje čez cesto za Obojanj in ob reki Solotinka naprej ob Suho-Solotino do reke Psjol. Čeprav je 48. korpus dosegel dobre rezultate je postalo njegovo levo krilo ranljivo pred 6. tankovskim korpusom. Poveljnik 48. korpusa Knobelsdorff je tako za naslednji dan načrtoval zavzetje hriba 260.8, ključne visoke točke na cesti za Obojanj, nakar bi 11. panzer divizija nadaljevala severno proti Obojanju, medtem ko bi GD, 3. panzer divizija in 332. pehotna divizija zavile desno, eliminirale nevarnost na levem boku in se spet pridružile 11. diviziji. (Glantz in House 1999, 129-133) 2. SS korpus je ubral bolj severno smer in se počasi pomikal proti reki Psjol. Protinapada 183. strelske divizije in 2. tankovskega korpusa sta se za Sovjete končala z velikimi izgubami. Kljub tem protinapadom na njegov desni bok je poveljnik korpusa Hausser odredil kot naslednje cilje prodor na sever, vzpostavitev povezave z 48. panzer korpusom blizu Suho-Solotino, očistiti južne bregove reke Psjol in prodor proti Obojanju. (Barbier 2002, 99) 6. divizija AOK je 8. junija prodrla 8 km naprej in osvojila naslednje cestno stičišče in sovjetsko odporno točko pri mestu Melihovo, vendar 19. panzer divizija na njenem levem boku ni mogla držati koraka zaradi nenehnih sovjetskih protinapadov, ki so onemogočali prehod reke Lipovi Donec in pohod v sovjetsko zaledje vzhodno od Belgoroda.

V treh dneh od 6. do 8. Julija, so nemške sile penetrirale prvo in drugo obrambno linijo in vodile bitko v 10 km široki coni med drugim in tretjim obrambnim pasom. Čeprav so imeli nekaj uspeha 8. julija, so Nemci v štirih dneh napredovali le 20 km od izhodiščnih točk. Kursk je bil še vedno oddaljen 100 km in vmes je bilo še 6 obrambnih pasov. Prihod dodatnih sovjetskih rezervnih enot na področje Voroneške fronte se je v noči na 9. julij povečal in še

dodatno zmanjševal upanje Nemcev na uspeh. (Barbier 2002, 100-101; Glantz in House 1999, 137)

7.2.5 9. julij

9. julij je postal usodni dan za bitko pri Kursku, čeprav tisti trenutek akterji bitke tega niso mogli predvideti. Sovjeti so spoznali, da je ofenziva nemške 9. armade praktično mrtva in priprave Brjanske in Zahodne fronte, da stopijo v protiofenzivo, so že potekale. Južno so Sovjeti branili dostope do Obojanja z neprebojno obrambo in neštetimi protinapadi na boke nemških enot. Konec 9. julija bo na območje Prohorovke prispela tudi 5. gardna tankovska armada, ki bo odigrala eno glavnih vlog v največji tankovski bitki. 2. SS panzer divizija je 9. julija spet pritiskala severno z LAH in TK divizijo, medtem ko sta DR in 167. pehotna divizija ščitili njihov levi bok. TK je proti koncu dneva dosegla breg reke Psjol in po hudem boju zavzela vas Krasni Oktjabr. LAH je prešla reko Solotinka, zavzela Suho-Solotino in se združila z 11. panzer divizijo. Nadaljnje napredovanje jima je preprečil 10. tankovski korpus pred Kočetovko. Medtem je 6. divizija AOK skušala napredovati severno od vasi Melihovo, ko sta ji 19. in 7. panzer divizija branili in skušali razširiti boke, vendar ni šlo. Ker tudi 48. korpus ni znatneje napredoval je poveljnik 4. armade Hoth odločil, da 2. SS oklepni korpus preusmeri os napredovanja severovzhodno proti Prohorovki. Stalna ogroženost bokov 2. SS korpusa s strani sovjetskih protinapadov in skoraj nikakršen napredek AOK sta vplivala na to korenito spremembo načrta. Hoth je upal, da bo z zračno podporo strl sovjetske oklepne sile na vzhodu in odprl pot 3. panzer korpusu za napredovanje proti severu. Upal je tudi, da bo to ustvarilo novo, čeprav daljšo pot proti Kursku. Pripravljala se je drama na novem bojišču in z novimi sovjetskimi silami. Elita nemških oklepnih sil se je tako pomaknila v novo smer, proti direktnemu spopadu s 5. gardno tankovsko armado pri Prohorovki. (Glantz in House 1999, 138-141)

7.2.6 10. julij

Divizija GD je že ob 3.30 zjutraj napadla severozahodno od vasi Verhopenje, razdvojila 6. tankovski korpus od 10. tankovskega korpusa in osvojila po napornih bojih hriba 247 in 243. 3. panzer divizija je napadla južno od vasi Berezovka obrambne položaje 6. tankovskega korpusa in mu prizadejala hude izgube. Po koncu napornih bojev tega dne je GD napredovala 10. junija 5 km severno od Verhopenje do mesta Kalinovka. (Barbier 2002, 127-128) Medtem

se je AOK trudil prebiti severno, vendar spet brez uspeha. 6. panzer divizija ni zmogla brez 7. ali 19. divizije, obe pa sta bili vpleteni v obrambo raztegnjenih bokov AOK. Najbolje je šlo tako 2. SS panzer korpusu, vendar je tudi njegovo napredovanje znatno upočasnjeval sovjetski odpor. Navsezgodaj 10. julija je korpus udaril proti Prohorovki. Nezmožnost divizije TK da zasede hrib 226.6, ključno vzpetino vzhodno od vasi Ključiči, je bil vzrok prestavitve napada na 10.45. TK divizija se je odkupila za jutranje neuspehe, ko je prešla reko Psjol in zavarovala severni breg reke. Proti večeru ji je uspelo osvojiti južno stran hriba 226.6 in manjše mostišče vzhodno od Ključiči. LAH divizija je imela ob hudem ruskem odporu vkopanih tankov in topov težko nalogo. Proti večeru ji je uspelo osvojiti hrib 241.6, naslednjo dominantno terensko točko. Divizija DR je prodirala južno od Prohorovke in vzhodno od vasi Teterevino in po celodnevem počasnem napredovanju ob močnem sovjetskem uporju zavzela majhno vasico Ivanovski Viselok, južno od ceste proti Prohorovki. Poveljnika Haussera počasno napredovanje ni odvrnilo od novih načrtov in je za naslednji dan zaukazal ponovno prodiranje proti Prohorovki. (Glantz in House 1999, 161-166)

7.2.7 11. julij

11. julija je 3. panzer divizija nadaljevala prodor proti jugu. Z podporo 332. pehotne divizije je vrgla sovjete iz področja Berezovke in potiskala 71. gardno divizijo zahodno ob reku Pena do obrambnih položajev 184. strelske divizije. Vatutin je v podporo obrambi poslal 10. tankovski korpus in 219. strelsko divizijo. 11. panzer divizija je medtem severno sicer osvojila hriba 260.8 in 244.8, vendar ni uspela prebiti sovjetskih defenzivnih položajev in je le utrdila svoje položaje ob cesti do Obojanja pri Kočetovki. Tam je čakala na GD s katero je načrtovala skupni sunek proti Obojanju naslednji dan. (Barbier 2002, 128-129)

2. SS panzer korpus je navsezgodaj 11. julija nadaljeval pohod proti Prohorovki. Medtem, ko se je TK mučila razširiti ozko mostišče na severno od reke Psjol je LAH prodirala na obeh straneh ceste proti Prohorovki. DR je sledila in ščitila desni bok diviziji LAH. V težkih bojih so potiskali Sovjete proti vasi Storoževje in ob 13. uri po hudih bojih osvojili hrib 252.2. Boji so se 11. julija za LAH končali z zavzetjem Oktjovske državne farme in neuspelega poskusa zavzetja Storoževja. DR je očistila Ivanovski Viselok, ampak ni mogla prodreti do Vinogradovke in s tem je desni bok LAH ostajal ranljiv. Kljub nemških problemom in počasnemu napredovanju so Sovjetom povzročili precej izgub, predvsem 2. tankovskemu korpusu, ki naj bi igral pomembno vlogo v planirani sovjetski protiofenzivi. Samo ta dan so uničili 125 sovjetskih tankov in samovoznih topov, vendar je bila tudi njihova udarna moč po

mnogih dneh bojevanja krepko reducirana.⁴⁸ (Glantz in House 1999, 169-177) AOK je 11. julija končno prebil sovjetske obrambe pri Melihovem in začel pohod na sever v odprto. 6. divizija je tako ta dan prodrla 12 km naprej in osvojila vas Koročje. S tem se je približala Prohorovki na 25-30 km . Čeprav je 69. armada okrepila svojo obrambo, je pretila nevarnost preboja naslednji dan. (Barbier 2002, 130) Ta dan je postal tako usoden za celotno bitko pri Kursku. Na severu so Nemci že 8. julija bolj ali manj zastali in 12. julija jih je dočakala sovjetska protiofenziva na orelsko izboklino. Na jugu so se stvari razvijale nekoliko ugodneje za Nemce in pohod proti Prohorovki je postajal nevaren. 12. julija je tako prišlo do najbolj znamenite bitke, bitke pri Prohorovki, zaradi katere imenujejo bitko pri Kursku za največjo tankovsko bitko. Poglejmo, kako se je odvila.

7.2.8 12. julij-bitka pri Prohorovki

Hausser je zvečer 11. julija načrtoval cilje za naslednji dan. TK je dobila nalogo dokončati zavzetje hriba 226.6 in potem severno nad reko Psjol odrezati cesto Prohorovka-Obojanj in zaščititi levi bok LAH. LAH je dobila nalogo največjega pomena, to je osvojiti Prohorovko. DR je morala prodirati vzhodno, zasesti Storoževje in Vinogradovko, očistiti področje južno od Prohorovke in ščititi desni bok LAH diviziji. Armadni odred Kempf bi po idealni predstavi Mansteina in Hotha moral najti povezavo z 2. SS korpusom, vendar je glede na oddaljenost in v prejšnjih dneh demonstriran sovjetski odpor to bila bolj iluzija. Von Manstein je tako od njega pričakoval prodiranje na sever, povzročanje čim večjih izgub Sovjetom, jih čim več vezati nase ter jih s tem odvrniti od glavnega spopada pri Prohorovki.

Sovjeti so medtem tuhtali kako Nemcem to preprečiti. 10. julija je na območje Prohorovke končno prišla 5.gardna tankovska armada. Vatutin jo je okrepil z 2. tankovskim korpusom in 2. gardnim tankovskim korpusom in sedmimi polki različne vrste artilerije. Ta armada naj bi skupaj s 1. tankovsko sprožila 12. junija ob 10. uri odločilno ofenzivo in uničila Nemce jugozahodno od Prohorovke, na območju Kočetovke, Pokrovke in Greznoje. (Glantz in House 1999, 178-179)

Kmalu ob zori je 2. SS panzer korpus krenil v napad. Ob 6.30 so nemška letala bombardirala sovjetske obrambne položaje in z dohodom sovjetskih letal se je vnela zračna bitka. LAH je krenila proti Lamki, njenemu prvemu cilju, 2 km jugozahodno od Prohorovke. Kmalu pa so naleteli na maso tankov z naloženo pehoto, ki je drvela proti njim. Šlo je za 31. in 32. brigado

⁴⁸ LAH je po koncu 11. julija premogla 60 tankov in 10 jurišnih topov, kar je, če primerjamo z začetno močjo, ki je znašala 131 tankov in 35 jurišnih topov, več kot 50 % redukcija oklepne moči

29. tankovskega korpusa. Vnela se je bližinska bitka, v kateri so nemški tanki izgubili svojo premoč v oklepu. Na celotni fronti 2. SS oklepne korpusa so se z napadom 5. gardne armade vneli hudi spopadi. 18. tankovski korpus je potiskal Totenkopf divizijo zahodno, medtem ko je 29. tankovski korpus utrpel velike izgube in imel manj uspeha s potiskanjem LAH. Do srede popoldneva so se tankovske bitke polegale. Obe strani sta imeli hude izgube, Sovjeti še posebej. Ob izgubi skoraj 200 tankov jim je vendarle uspelo zaustaviti nemški pohod na Prohorovko. (Barbier 2002, 139-140)

Po vojni so se ustvarile legende o gromozanski tankovski bitki, v kateri je sodelovalo ogromno tankov. Tako je Paul Carell (Carell 1970, 62) v svoji znameniti knjigi pisal o 1500 tankih in jurišnih topovih, ki so dirkali, streljali, bili razstreljeni, goreli in bobneli na hribih in dolinah blizu Prohorovke. Tej nekoliko romantični in napihnjeni predstavi oporeka Glantz takole (Glantz in House 1999, 151-152): »Čeprav so številke še vedno impresivne so znatno nižje. Če bi za znamenito bitko upoštevali celotni južni sektor je število tankov in jurišnih topov znašalo slabih 2000. Od tega se jih je kakih 1250 borilo na vzhodnem krilu kurske izbokline in od tega 572 srečalo pri Prohorovki. Prav tako tu ne gre za eno veliko, titansko bitko, ampak za serijo konfuznih spopadov in naglih napadov.

5. gardni armadi generala Rotmistrova je sicer uspelo preusmeriti Nemce, vendar ne zaustaviti, zato je zaukazal pregrupiranje in priprave za napad naslednjega dne. Zato sta mu ostala močno oslABLjena 18. in 29. tankovski korpus s približno 200 tanki, medtem ko so bile ostale sile poslane na jug, kjer je pretil preboj 3. panzer korpusa. (Glantz in House 1999, 194-195) Prednji elementi AOK so tam prebili sovjetske obrambne položaje in dosegli Ržjavec na Severnem Donecu ter tako bili oddaljeni še 20 km od Prohorovke. Vatutin je takoj poslal rezerve in planiral napad s katerim bi preprečil pohod korpusa proti severu. Tako je planiral napad 49. strelskega korpusa na desni bok AOK, s katerim bi ta moral preiti v obrambo. Cilji 3. panzer korpusa na 12. julij so bili jasni ; osvojiti Ržjavec in prestopiti Severni Donec ter hitro napredovati proti Prohorovki. Kljub vsem naporom jim to ni uspelo. 6. divizija se je zapletla v boje okoli Aleksandrovke in tudi 19. divizija ni sama zmogla preboja na sever. Hitre akcije Vatutina in Rotmistrova so tako preprečile prodor 3. oklepne korpusa proti Prohorovki. (Barbier 2002, 145-146) 48. panzer korpus je za 12. julij imel cilj prečkanje Psjola in pridružitvev 2. SS korpusu v sunku proti Obojanju. Vatutin jih je dočakal z novo ofenzivo. 10. tankovski korpus in 219. strelska divizija sta tako dobila nalogo pohoda proti Berezovki in Sircevu, južno pa sta 5. gardni tankovski korpus in 184. strelska divizija imela za cilj Šepelovko in Luknino. Prav tako so bili ob cesti do Obojanja razporejeni 23. strelski, 3. mehanizirani in 31. tankovski korpus z nalogo obrambe in tudi prehoda v napad, če se izkaže

priložnost. Ob 9. uri zjutraj 12. julija je 5. gardni tankovski korpus prebil obrambo 332. pehotne divizije. Vneli so se hudi boji, ki so trajali do 17. ure, ko so Sovjeti zastali pred Rakovim. Samo reducirana tankovska moč Sovjetov je Nemce rešila, da niso bili vrženi v reko Peno. Še večji uspeh je imel 10. tankovski korpus, ki je potisnil 3. panzer divizijo nazaj na Verhopenje in Berezovko. Divizija navkljub protinapadom ni zmogla pridobiti nazaj svojih položajev. 11. panzer divizija je pod napadi, ki so trajali pozno v noč zadržala svoje pozicije, vendar ni zmogla nikakršnega napredka. GD divizija je pod napadom zahodno od Kalinovke od 204. strelske divizije in 86. tankovske obrambe prešla v obrambo bokov in tako opustila pohod proti Obojanju. Zvečer, ko so se boji zaključevali je bil tako očitno, da so Sovjeti učinkovito zaustavili napredovanje 48. oklepnega korpusa. (Glantz in House 1999, 204-208)

7.2.9 13. julij

Dan po bojih pri Prohorovki sta von Manstein in von Kluge imela raport pri Hitlerju v njegovem štabu v vzhodni Prusiji. Izkrcanje zaveznikov na Siciliji⁴⁹ je pretreslo Hitlerja in poveljnikoma je naznanil prekinitev Citadele, saj je potreboval divizije za obrambo otoka. Prav tako je obstajala velika nevarnost ruske ofenzive na Donecki bazen. Von Manstein je ugovarjal in trdil da je zmaga na dosegu roke. Predlagal je ponovni zagon ofenzive z 9. armado, ki bi s puščanjem divizij na pozicijah nase vezala Sovjete. Von Kluge je sedaj ugovarjal, saj so Sovjeti 12. julija sprožili obsežno ofenzivo, ki je že močno predrila fronto 2. oklepne armade. Potreboval je Modelove sile za zajezitev te velike ruske nevarnosti in tako ni zmožgel obnovitve ofenzive na Centralno fronto. Največ, kar je von Manstein dobil od Hitlerja, je, da lahko nadaljuje še nekaj časa z napadi in porazi ruske rezerve in tako povzroči vsaj delen sovjetski poraz. Kar se tiče same Citadele, jo je Hitler videl kot neuspeh in poraz nemške vojske ter jo je opustil. (Healy 1992, 88)

Boji 12. julija so pripeljali do pat pozicije, saj tako Sovjeti kot Nemci niso zmogli doseči svojih načrtov. 13. julija je za Nemce večina upov ležala v prodoru TK divizije in 3. oklepnega korpusa. Že navsezgodaj so 10. gardna mehanizirana brigada, 24. gardna tankovska brigada in 51. gardni tankovski polk napadli TK divizijo. Poveljnik 2. SS korpusa Hausser je LAH zaukazal dva napada: enega proti severu Oktjobarske državne farne in drugega ob Andrejovki in Mihaljovki na reki Psjol. Oba napada nista uspela in popoldne 13. julija so nenehni sovjetski protinapadi na boke prisilili Nemce k umiku na prvotne pozicije. DR je

⁴⁹ Zavezniki so se 10. julija 1943 izkrcali na Siciliji

utrдила svoje obrambne položaje in se regrupirala za sunek južno od Prohorovke, kjer naj bi se spojila s 3. panzer korpusom. Do 15.00 ure je z napadi osvojila vas Storoževlje 1 in dosegla zahodne obronke Vinogradovke. Pred to grožnjo je Vatutin poslal nasproti njej 42. gardno strelsko divizijo. (Barbier 2002, 147-148) Južno ob bregu Severnega Doneca se je intenzivnost bojev stopnjevala. Tam je 19. panzer divizija skušala razširiti mostišče in prodreti naprej. Sovjeti so z napadi 53. gardnega tankovskega polka, 92. gardne strelske divizije, 96. tankovske brigade in 11., 12. in 26. gardne mehanizirane brigade sicer zaustavili nemški prodor, a za ceno velikih izgub. 19. panzer diviziji se je na mostišču pridružila 7. oklepna divizija in za 14. julij sta pripravljali skupen nastop proti severu. (Glantz in House 1999, 216-217)

7.2.10 14-17. julij

Von Manstein je bil mož beseda. Čeprav je bil razočaran⁵⁰ nad Hitlerjevo odločitvijo je bil odločen izpolniti besedo in uničiti čim več sovjetskih sil na Hothovi in Kempfovi fronti. 14. julija je GD skupaj s 3. panzer divizijo sprožila protinapad na 5. gardni in 10. tankovski korpus. Dvodnevni napad je zdesetkal sovjetske korpuse in spremljajoče strelske divizije ter jih potisnil nazaj na položaje iz 12. julija. To je bilo največ kar je 48. panzer korpus lahko storil, saj so bili strašno oslabljeni po 10 dnevih bojevanja. Mansteinovi ukazi 13. julija za 2. SS korpus so se glasili:

- DR mora nadaljevati napad čez linijo Ivanovka-Vinogradovka in zavzeti položaje na vzhodnem bregu tega sektorja ter napasti Pravorot;
- LAH mora držati trenutno linijo in se pripraviti na premik skozi Jamki na Prohorovko;
- TK naj drži trenutne pozicije proti vsem napadom.

Kempf je medtem ukazal 19. in 7. oklepni diviziji napad na sever, povezavo z DK in pri tem uničenje čim več sovjetskih enot. 6. divizija bi z napadi pri Aleksandrovki ščitila desni bok 3.oklepnemu korpusu. To jim je 15. julija tudi uspelo in Sovjeti so se povlekli na nove obrambne položaje jugozahodno od Prohorovke, medtem pa izvajali lokalne napade zahodne od Prohorovke in severno od reke Psjol. 15. julija so sovjetska 27. in 53. armada iz Stepske fronte, skupaj z 4. gardnim tankovskim in 1. mehaniziranim korpusom s skoraj 400 tanki prispele na območje Obojanja in severovzhodno od Prohorovke, medtem ko so elementi 47. armade prišli v stik s 7. gardno in 69. armado. (Glantz in House 1999, 219-223)

⁵⁰ Paradoksalno, saj je bil Manstein med tistimi, ki so bili za opustitev ofenzive.

Ofenzivo v pripravi je prehitela dokonča Hitlerjeva odločitev o koncu Citadele. Hitler je zahteval umik 2. SS panzer korpusa iz frontnih linij in njegovo premestitev na zahod. Prav tako so sledili ukazi o premestitvi nekaj divizij armadne skupine Jug v armadno skupino Center. (Barbier 2002, 155) Nemška ofenziva je tako tudi na južnem sektorju propadla.

8 BITKA PRI KURSKU – SOVJETSKE PROTIOFENZIVE

Bitka pri Kursku je bila za Ruse dvofazna. V prvi, defenzivni fazi je bila njihova naloga čim bolj izčrpati Nemce in jim prizadejati čim večje izgube, tako v moštvu kot materialu. Ves čas pa so potekale priprave tudi na drugo, ofenzivno fazo. Priložnost za to je prej dozorela na severnem delu na področju nemške armadne skupine Center, kjer je nemška ofenziva hitro zastala.

8.1 Operacija Kutuzov – osvoboditev Orela (12. julij – 18. avgust)

Operacija Kutuzov je bila ofenziva proti nemškim silam, ki so branile orelsko izboklino. Njen začetek je bil predviden ob ustavitvi nemškega napada proti Kursku. Ker so Modelove sile zastale že 10. julija je Stavka zaukazala Brjanski in levemu krilu Zahodne fronte napad 12. julija, medtem ko naj bi se v obrambnih bojih izčrpane enote Centralne fronte ofenzivi pridružile na 15. julija. Čeprav Nemci niso vedeli za te ambiciozne sovjetske načrte, pa niso bili ravno presenečeni ob sovjetskem napadu. Presenetila pa jih je sila in hitrost napada in pojav velikih, svežih oklepnih in mehaniziranih formacij. Ta prehod iz obrambe do zadnjega moža do velike ofenzive je Nemcem še dokončno nudil dokaz, da je bila operacija Citadela strel v prazno. (Glantz in House 1999, 227-229)

Pred začetkom te ofenzive so se v orelski izboklini nahajale močne nemške sile, ki so jo v 22 mesecih močno obrambno utrdile. Glavni pas obrambe, globine 6-7 km, je bil sestavljen iz solidno utrjenih odpornih točk in vozlišč, razporejenih po fronti in globini, organiziranih za krožno obrambo in medsebojno povezanih z velikim številom rovov. Prav tako so Nemci postavili žične prepreke in minska polja ter utrdili mesta, predvsem Orel, Bolhov, Mcensk in Karačev. Kljub tem ugodnim kazalcem so bile nemške enote šibke in demoralizirane zaradi neuspehov prve etape kurske bitke. Sovjetske sile so bile v precej boljšem stanju. Od devetih armad, ki so obkrožale orelsko izboklino jih pet ni sodelovalo v prvi etapi kurske bitke. Poleg tega je Stavka v ozadju Brjanske fronte koncentrirala tri sveže armade (4. oklepno, 11. armado in 3. gardno oklepno armado) in dva samostojna korpusa (25. oklepni in 3. gardni oklepni korpus). Tudi Centralna fronta je imela tri sveže korpuse (18. gardijski, 3. in 9. oklepni korpus). Sovjeti naj bi imeli tako premoč v moštvu in materialu približno 3 : 1, na nekaterih glavnih odsekih napada pa celo več. (Drugi svetski rat 3 1964, 342-343)

12. julija ob 3.30 zjutraj je sovjetska artilerija sprožila obstreljevanje, ki je trajalo skoraj tri ure. Ob 6.05 je šest gardnih strelskih divizij 11. gardne armade udarilo in predrlo nemško

obrambo med 211. in 293. pehotno divizijo. 1. in 5. tankovski korpus sta skozi to odprtino prodrli 10 km globoko, medtem ko je nemška 5. oklepna divizija s protiudarci upočasnjevala, ne pa ustavila prodiranje. V tem času so 61., 3. in 63. armada napadle nos izbokline, vendar le stežka napredovale zaradi uspešnega odpora nemškega 35. korpusa. Čeprav je sovjetska ofenziva prve dni dosegla skromne rezultate je bila nevarnost za celotno armadno skupino Center velika, zato je Von Kluge rado sprejel⁵¹ Hitlerjevo odločitev o prekinitvi Citadele. 13. julija so se boji nadaljevali in 1. ter 5. tankovski korpus sta prebila drugo linijo nemške obrambe. Na koncu dneva je bil sovjetski klin že 15 km globok in 23 km širok. 3. in 63. armada tudi drugi in tretji dan ofenzive nista zmogli občutnejšega preboja, saj je nemški 35. korpus okrepljen z 2. in 8. panzer divizijo zaustavljaj vse nalete Sovjetov. Tem je na pomoč prišla močna 3. gardna tankovska armada s 700 tanki in samovoznimi topovi, ki je 19. julija podprta za artilerijo in bombniki sprožila napad. Prodrli je 12 km v nemške pozicije in manevrirala okoli nemških obramb, vendar ji jih ni nikakor uspelo prebiti. 15. julija so se ofenzivi pridružile tudi enote Centralne fronte in čeprav niso dosti napredovale je moral Model upoštevati tudi to nevarnost. 22. julija je moral pod pritiskom vendarle zaukazati umik na nove obrambne položaje, katerega je Hitler le nerad sprejel. (Barbier 2002, 151-157) 25. julija je bil aretiran Mussolini in 26. julija je Hitler k sebi poklical poveljnika armadne skupine Center Von Klugeja ter mu sporočil da bo 2. SS panzer korpus premeščen v Italijo, prav tako nekatere druge divizije. Zaradi umika takih sil je morala biti Orelska izboklina evakuirana in 28. julija je bil tudi uradno izdan ukaz o umiku iz Orele. Prihod GD divizije iz juga je pomagal zaustaviti sunek 11. gardne armade in 2. gardnega konjeniškega korpusa. 31. julija so se Nemci končno začeli umikati na linijo Hagen⁵² in Sovjeti so to opazili. 5. avgusta so obnovili napade, vendar so Nemci ta dan zaključili z evakuacijo ranjenih vojakov in zalog ter demolirali vse vojaške objekte v sektorju. Do 16. avgusta je bil umik na linijo Hagen dokončan. Navkljub hitremu uspehu 11. gardne armade je bila ofenziva krvava, v kateri so Nemci demonstrirali spretno obrambo napram mnogo močnejšemu nasprotniku. Kljub rešitvi armad pa niso mogli zadržati orelske izbokline in po operaciji Citadela je bil to ponovni poraz, ki pa mu je kmalu sledil še drugi na jugu. (Glantz in House 1999, 238-240)

⁵¹ Obratni paradoks kot pri Von Mansteinu. Von Kluge je bil zagovornik Citadele, čeprav je resnici na ljubo zaradi dolgih odlogov začel dvomiti vanjo.

⁵² Utrjena linija Hagen se je raztezala od Kirova preko Brjanska na Sevsk. (Drugi svetski rat 3 1964, 348)

8.2 Operacija Rumjancev – osvoboditev Belgoroda in Harkova (24. julij – 23. avgust)

Nemci so belgorodsko-harkovski izboklini pripisovali veliko obrambno pomembnost pri preprečevanju nastopa Rdeče armade proti Ukrajini zato so jo leto dni utrjevali. Izgrajena sta bila dva pasova obrambe in vsa naseljena mesta v globini so bili utrjena kot odporne točke. Zgrajeno je bilo ogromno rovov, bunkerjev in mnoge zgradbe so bile utrjene. Navkljub temu so bili pogoji za obrambo težki, saj je dolžina fronte znašala preko 250 km, sile, ki so jo branile, pa so bile šibke. Bojna sposobnost nemških enot je z izgubami v Citadeli in odhodi drugih enot znatno upadla. Glavne sile za obrambo so bile koncentrirane v centru-severno in vzhodno od Belgoroda (3. oklepni in 11. korpus), medtem ko so bila na krilih šibkejše sile (na levem krilu 52. korpus in 42. korpus na desnem). Po končani prvi etapi kurske bitke stanje Voronješke in Stepske fronte ni dovoljevalo takojšni prehod v ofenzivo. Napad iz premika utrujenih in okrvavljenih enot na solidno utrjene položaje bi lahko pomenil katastrofo, zato je Stavka sprejela, da se ta začne po 10-dnevnih pripravah. Njen glavni cilj je bil zavzetje izbokline, razbitje nemških enot in ustvaritev pogojev za pohod v vzhodno Ukrajino. (Drugi svetski rat 3 1964, 349-350) Po sovjetskih načrtih naj bi Voroneška 5. gardna in 6. gardna armada in tri armade Stepske fronte (53., 69. in 7. gardna) napadle severno in severozahodno od Belgoroda. Prav tako so v ofenzivi sodelovale 27., 40., in 38. armada. V rezervi so Sovjeti imeli še 47. armado, 4. gardno armado in 3. gardni tankovski korpus. Zračno podporo sta nudili 2. in 5. zračna armada.

Po koncu Citadele so se nemške sile povlekle nazaj in se začele reorganizirati. 2. SS korpus je bil namenjen v Italijo⁵³, GD je hitela na pomoč na sever v območje Orela in 3.oklepna divizija je bila na poti na jug, kjer sta Jugozahodna in Južna fronta sprožili napad na nemške obrambe ob Severnem Donecu blizu Izjuma.⁵⁴ Ob tako oslabljeni in bojno obtolčeni nemški vojski je imela sovjetska operacija velike možnosti za uspeh. (Glantz in House 1999, 241-245)

3. avgusta so Sovjeti napadli z zdaj svojo standardno triurno artilerijsko uverturo. Prednje formacije 1. in 5. tankovske armade so napredovale 25 km v globino in presekale cestno povezavo med Belgorodom in Tomarovko. Sovjeti so zabili širok 10 km širok klin med 4. oklepno armado in AOK in zato so morali Nemci 5. avgusta prepustiti Belgorod. Elementi 27.

⁵³ V stvarnosti je samo divizija LAH odšla v Italijo, medtem ko sta ostali diviziji ostali v SZ.

⁵⁴ 17. julija sta ti dve fronti sprožili ofenzivo z namenom odvratanja Nemcev. Napad so Nemci pričakovali in tudi Sovjeti niso skrivali svojih namenov. Sile so bile dovolj močne, da je bilo nemško južno krilo v resni nevarnosti. Diviziji TK in DR sta bili premaknjeni na ta sektor, kjer sta povzročili Sovjetom hude izgube, vendar so ti na svoj način dosegli svoj namen, to je premike nemških rezerv iz Harkova. Vsi boji na tem področju so bili končani 3. avgusta, dolgo po tem, ko je bilo jasno, da je bila ofenziva propadla in ko se je začela sovjetska glavna operacija Rumjancev. (Glantz in House 1999, 245)

in 6. gardne armade so obkolili mesti Borisovka in Grajvoron in prisilili Nemce k umiku. Do 7. avgusta so Sovjeti luknjo med 4. oklepno armado in AOK razširili na več kot 50 km. Pri Bogodukovu so se vneli hudi boji med 3. panzer korpusom in 5. gardno tankovsko armado. Medtem so sile Stepske fronte napredovale proti Harkovu, kjer je Hitler zaukazal svoj znameniti »niti koraka nazaj« ukaz. Hudi boji so potekali med Ahtirko in Bogoduhovim, kjer so nemške sile prizadejale hude izgube 27. gardni armadi in 6. gardni armadi, vendar je Sovjetom v protinapadih uspelo izriniti Nemce iz Ahtirke. 19. avgusta je poveljnik 8.nemške armade Otto Woehler⁵⁵ po samo štirih dneh poveljevanja prosil za dovoljenje za umik iz Harkova, saj je Nemcem začelo primanjkovati enot in streliva. Mansteinu in ostalim je uspelo prepričati Hitlerja, da bi nadaljnja obramba mesta ogrozila nemški umik na Dnjeper. Hitler je nejevoljno sprejel ta dejstva, vendar je zahteval, da se z evakuacijo zavlačuje, kolikor se le da. Prav gotovo se je bal političnih posledic, ki bi jih prinesla sicer neizogibna izguba Harkova. Woehler je držal obrambo Harkova in je navkljub drznim sovjetskim napadom 22. avgusta juspel držati poti za izhod iz mesta. 24. avgusta je Konjev izdal ukaz za vsesplošni napad na Harkov, vendar so Nemci tedaj mesto že zapustili. Sovjeti so vanj vkorakali in uspešno zaključili svojo ofenzivo, čeprav jim ni uspelo uničiti 4. oklepne armade ali AOK. Kljub vsemu so Nemci drago plačevali za svojo odločitev invazije na SZ. (Barbier 2002, 165-168)

⁵⁵ AOK se je 14. avgusta preimenovala v 8. nemško armado, poveljnika Kempfa pa je zamenjal Otto Woehler. Kempf je bil zamenjan, ker je zaukazal umik iz Harkova.

9 BITKA PRI KURSKU – IZGUBE IN SPOZNANJA

9.1 Izgube

Tabela 9.1 : Sovjetske izgube v bitki pri Kursku

	Padli	Ranjeni	SKUPAJ
Centralna fronta	15.336	18.561	33.897
Voroneška fronta	27.542	46.350	73.892
Stepska fronta	27.452	46.606	70.058
SKUPAJ	70.330	107.517	177.847

Vir: Glantz in House (1999, 337).

Tabela 9.2 : Nemške izgube v bitki pri Kursku

	Padli	Ranjeni	Pogrešani	SKUPAJ
9.armada (5-11.julij)	/	/	/	20.720
Armadna skupina Jug	2.309	10.874	278	13.461
AOK	2.450	12.842	709	15.641
SKUPAJ	4.759	23.356	987	49.822

Vir: Glantz in House (1999, 338).

Prvi dve tabeli kažeta pehotne izgube v operaciji Citadela, iz katerih je razvidno, da so Nemci, čeprav številčno inferiorni zadali Sovjetom velike izgube. Z vsakim nemškim vojakom, izločenim iz bitke, so Sovjeti izgubili več kot tri svoje. Kljub temu je bilo to premalo, saj so Nemci pri načrtovanem uspehu pri Kursku upali na uničenje 40 % armadnih sil SZ, ki so se nahajale v kurski izboklini. Eden od razlogov neuspeha kurske ofenzive naj bi bilo tako tudi pomanjkanje nemške pehote, saj so morale oklepne enote opravljati delo, ki bi drugače pripadlo pehoti. S tem sta se izgubljala čas in moč napada.

Tabela 9.3 : Nemške in sovjetske izgube tankov in samovoznih topov

	Uničeni tanki in ST	Poškodovani ⁵⁶	SKUPAJ
Sovjetska Zveza	1614	/	1614
Nemčija	323	1612	1935

Vir: Glantz in House (1999, 275-276).

⁵⁶ Gre za lažje ali težje poškodovane tanke, ki so za več ali manj časa izločeni iz bitke. V sovjetskih ofenzivah, ki so sledili defenzivni fazi bitke pri Kursku so Sovjeti prav zagotovo »zajeli« veliko nemških poškodovanih tankov, ki so ostali v bazah za popravilo in niso bili evakuirani. Te številke, vključno s številko, ki bi pokazala, koliko od poškodovanih je bilo izven realnosti popravila glede na razmere na front,i je seveda nemogoče dobiti.

Defenzivna faza je za Ruse imela namen skrhati moč oklepnih sil Nemčije, in to jim je v dobršni meri uspelo, kar nam kaže tabela 9.1c. Razmerje uničenih tankov in samovoznih topov sicer dokazuje nemško taktično superiornost. Za vsak nemški tank je bilo uničenih pet sovjetskih, vendar je treba upoštevati tudi poškodovane. Med temi je bilo veliko tudi zapuščenih in zajetih v ofenzivah, tako da so bile nemške oklepne izgube znatne. Heinz Guderian piše: »Z neuspehom operacije Citadela smo mi pretrpeli odločilen poraz. Oklepne sile, sestavljene s toliko napora so postale po težkih izgubah za dlje časa neuporabne. Njihova pravočasna popolnitev in usposobitev za obrambo Vzhodne fronte je bila vprašljiva, še bolj za obrambo Zahodne fronte, kjer je nevarnost desanta postajala vse večja. Sovjeti so seveda izkoristili svoj uspeh in na Vzhodni fronti ni bilo več miru. Inicijativa je bila sedaj trdno v rokah sovražnika. (Guderian 1961, 364-365)

Tabela 9.4 : Nemške in sovjetske izgube letal v bitki pri Kursku

	Izgubljena letala
Sovjetska Zveza	459 ⁵⁷
Nemčija	681 ⁵⁸

Vir : Wikipedia (2010).

Daleč so bili časi, ko so Nemci z lahkoto dosegli letalsko superiornost. Zaradi že omenjenih težav z gorivom in vezave več kot polovice letal na zahodu ter napredovanju sovjetskega letalstva so Nemci imeli hude preglavice. Reševala jih je še mala tehnična prednost in pa mnogo večja izkušnost njenih pilotov, vendar jim, razen nekaj lokalnih zračnih prevlad, ni uspelo nadvladati Sovjetov, ki so jim dokaj uspešno v bitki pri Kursku parirali.

Tabela 9.5 : Razmerje izgub

	TANKI	ART.	RAKM.	MIN.	TEŽKA PO	LAHKA PO
SZ uničeni	1,238	122	9	2,221	749	5,581
Nemčija uničeni	191	74	17	143	89	81
Razmerje	6.48	1.65	0.53	15.53	8.42	68.90

Vir : KOSAVE II (2010).

⁵⁷ Številka verjetno ne vključuje ponesrečenega letalskega napada na nemška letališča okoli Kurska zjutraj 5. julija. Sovjeti so hoteli Nemce ujeti na levi nogi, vendar so se ti pravočasno rešili in Sovjetom prizadejali hude izgube. Carell (Carell 1970, 45) navaja, da so Sovjeti izgubili v prvih 24 urah 5. julija 637 letal.

⁵⁸ Številka velja za obdobje od 5. julija do 31. julija 1943

Zanimiva je tudi tabela ameriške študije o izgubah pri Kursku. Številke se spet razlikujejo⁵⁹, razmerja pa kažejo velike izgube Sovjetov pri tankih, minometih, težkih in lahkih protiolepnih orožjih, medtem ko so izgube pri artileriji in raketometalcih podobne. Čeprav primerjalno zgleda tabela v veliko korist Nemcev absolutne številke razen pri tankih niso hude. Velika razlika v lahkih protiolepnih orožjih gre prav gotovo na račun množice že precej neučinkovitih protiolepnih pušk.

Tabela 9.6 : Sovjetske izgube v ofenzivah

	Padli in ranjeni	Tanki in samovozni topovi	Letala
Operacija Kutuzov	429,890	2.586	1.014
Operacija Rumjancev	255,566	1.864	153
SKUPAJ	685,456	4.450	1.167

Vir : Glantz in House (1999, 345).

Sovjetski ofenzivi sta sicer uspeli, vendar ob hudih problemih. Časovno sta trajali mnogo več, kot je bilo pričakovano in zahtevali sta ogromno žrtev na sovjetski strani. Nemške podatke o izgubah je izredno težko dobiti, po nekaterih ocenah naj bi znašali okoli 150.000 mož, kar bi pomenilo več kot 4-krat manjše. Ob strašanskih tankovskih izgubah Sovjetov so ti uničili ostanke oklepnih sil Nemcev in jih znatno oslabil. Obe operaciji sta bili eden prvih korakov novo zastavljene Rdeče armade, ki je nato v letu 1944 dozorela v izjemno silo.

9.2 Nova orožja pri Kursku

Bitka pri Kursku je bila prizorišče ogromnega spopada oklepnih enot. Ravno na nekatera velika orožja so Nemci močno računali, da bodo obrnila bitko v njihovo korist. Njihova izdoba je bila eden od glavnih vzrok prestavljanja datuma začetka napada.

Verjetno se je največ pričakovalo od novih Pantherjev, ki naj bi kot standardni tank zamenjali v letu 1943 že malce zastarele panzer III in panzer IV tanke. Pri Kursku sta tako sodelovala na južnem sektorju dva bataljona s približno 200 pantherji. Poglejmo kaj o njih pravi Carell: » Samo eno vprašanje je skrbelo tehnike in inšpektorje oklepnih formacij- ali je Panther pripravljen za operativno uporabo. Testno obdobje, ki je bilo prekratko je pokazalo resne težave in namesto formacijskega treninga so se ekipe ukvarjale s tehničnimi problemi. Še ko so bili tanki na vlaku za vzhod, so potekale menjave njihovih pogonskih delov. Tako ni bilo

⁵⁹ Vse podatke o izgubah je potrebno jemati z veliko mere skepse. Še posebno sovjetski zgodovinarji in generali, tudi Žukov so radi napihovali nemške izgube in zmanjševali lastne izgube. Tako se za Kursk govori o 1,5 milijona padlih, 3500 izgubljenih tankih in druge nerealne številke o nemških izgubah.

možno nobeno usposabljanje in enote v nobenem smislu niso bile pripravljene na akcijo. Enote na fronti, ki so poslušale zgodbe o novem čudežnem orožju so doživele šok življenja, ko so njihovi jekleni heroji že v prihodu na startne pozicije bruhalo ogenj iz izpušnih cevi, nekateri so celo zagoreli. Kljub temu neuspeh prvega napada pri vasi Butovo ni posledica mehanskih težav ampak so Pantherji zapeljali na neodkrito minsko polje. Tam so postali z razstreljenimi gosenicami in negibni lahka tarča za sovjetske protiotklopne topove, protiotklopne puške in artilerijo. 36 jih je tako ostalo že prvi dan uničenih ali poškodovanih na minskem polju. (Carell 1970, 36) Guderian, ki je bil za opustitev Citadele je odsvetoval odhod Pantherjev na vzhod. Takole piše o njih (Guderian 1961, 362): »15. junija sem preživel v starševskih skrbah glede naših Pantherjev, katerih pogonski mehanizem ni bil dodelan in niti optični ni zadovoljeval. Naslednji dan sem Hitlerju podal mnenje, da Pantherje ni smiselno poslati na fronto, saj niso še dokončani za take naloge«. Guderian je svoje poglede spet ponovil 18. junija. Poleg tehničnih težav so bili tankisti nenavajeni na nov tank, mnogi so bili tudi brez vojnih izkušenj. Na žalost mu Hitlerja ni uspelo odvrniti od nesrečne ofenzive kot poimenuje operacijo Citadela. O katastrofalnem debiju Pantherjev pričajo številke, ki jih navaja Glantz. Tako je od približno 200 tankov po prvih petih dneh boja ostalo le še 10. 123 jih je bilo uničenih ali poškodovanih in 46 jih je podleglo mehanskim okvaram. (Glantz in House 1999, 19-20). Ko je dizajn dozorel v letu 1944, je postal Panther upoštevajoč vse parametre najboljši tank druge svetovne vojne, vendar je v bitki pri Kursku razvil mizeren sloves.

Naslednje novo orožje so bili Porschejevi Tigri, katerih 90 je bilo dodeljeno 653. in 654. odreda težkih tankovskih uničevalcev. Guderian že od začetka ni imel dobre besede za njih in je pisal takole: »Porschejevi Tigri niso mogli odgovoriti na zahteve bližnjih bojev, saj so imeli premalo streliva in kar je še huje niso imeli mitraljeza. Tako so bili pri prodiranju v razpored sovražnikove pehote prisiljeni da s topom »streljajo vrabce«. Tako niso bili v stanju da uničijo strojnična gnezda in s tem omogočijo pehota, da jim sledi«. (Guderian 1961, 364) Carell vidi Ahilovo peto v šibkem pogonu in ranljivih gosenicah. Mnogo jih je tako ostalo imobiliziranih. Tudi on poudarja nemoč pred sovražnikovo pehoto. (Carell 1970, 26) Čeprav številke o njihovih izgubah in uspehih niso znane, pove dejstvo, da je bil Kursk prvič in zadnjič primer tako velike njihove uporabe. Kot ofenzivno orožje niso bili primerni, čeprav so se potem v obrambni vlogi v zaledju izkazali bolje.

Tiger ali panzer VI pri Kursku ni bil več presenečenje, saj so ga Sovjeti spoznali že prej zaradi nemške neučakanosti. Kakih 100 jih je sodelovalo, večina na jugu. Glantz (Glantz in House 1999, 18) navaja, da jih je bilo manj kot 10 uničenih med samim bojem, medtem ko so

Sovjetom prizadejali velike izgube. Kljub temu niso zmogli prinesiti zmage, saj so bili zaradi ogromnih stroškov in posebnosti urjenja posadke izredno redka dobrina.

Ostala nemška orožja, kot so Wespe, Sršen in druga, so se dobro odrezala, vendar niso zmogla nagniti tehnice na nemško stran.

9.3 Spoznanja po bitki

Po vojni so na dan prišla mnoga dejstva o veliki bitki pri Kursku. Predvsem Nemci so bili izjemno razočarani in so imeli le težke besede zanjo in za Hitlerja, ki so ga vsi po vrsti krivili za njen neuspeh⁶⁰. Tako von Manstein (Manstein 2004, 322) piše: »In tako se je zadnja nemška ofenziva na vzhodu končala s fiaskom, čeprav je sovražnik na južnem delu utrpel 4-krat višje izgube v ujetih, padlih in ranjenih«. Guderian se v svoji knjigi sprašuje, kako se je Hitler odločil za napad in sklepa, da je odločilno vlogo pri tej odločitvi odigral poveljnik generalštaba. Mellenthin, štabni oficir 48. korpusa (1962, 267) pravi: »Citadela je bila popoln in najbolj žalosten neuspeh. Resnica je, da so ruske izgube bile mnogo večje, taktično je bila bitka neodločena. 4. oklepna armada je ujela 32.000 ljudi, zaplenila in uničila več kot 2000 tankov in 2000 topov. Vendar so naše oklepne divizije, ki so bile v tako odličnem stanju na začetku bitke izkrvavele, medtem ko so Sovjeti s pomočjo Anglo-Amerikancev lahko hitro nadomestili svoje ogromne izgube. Strateško iniciativa je s propadom našega poslednjega napada dokončno prešla na sovjetsko stran«. Žukov na sovjetski strani je seveda v svoji glasni maniri opisal nemški poraz: »Bitka na območju Kurska, Orela in Belgoroda je bil eden najpomembnejših spopadov Velike patriotske vojne in druge svetovne vojne nasploh. Ne samo da so bile tu uničene najmočnejše nemške enote, ampak je tudi zaupanje nemške vojske in nemških ljudi v nacistično vodstvo in nemško sposobnost se postaviti nasproti naraščajoči moči SZ, močno upadlo. Poraz glavnih nemških enot na območju Kurska in Belgoroda je tlakoval pot sledečim ofenzivnim operacijam sovjetskih sil, ki so pregnale Nemce iz naše zemlje in potem iz z ozemlja Poljske, Češkoslovaške, Jugoslavije, Madžarske, Romunije in Bolgarije ter dokončno strle nacistično Nemčijo. (Žukov 1969, 194-195)

60

Resnica je, da sta bila Hitlerjevo vmešavanje za vsako malenkost in njegova trmoglavost legendarni. Po vojni je od nemških generalov postal glavni krivec in grešni kozel za vse nemške poraze, pri Kursku pa je vendarle treba priznati, da je velikokrat upošteval nasvete svojih profesionalnih vojakov. Tako je odlagal napad zaradi taktičnih opozoril Modela in ga sprožil v splošni vojaški veri, ki je prevladovala med Nemci, da so njihove sile nepremagljive v dobro pripravljene ofenzivi. Prav tako je Von Mansteinu dovolil nadaljevanje ofenzive, in čeprav nerad, v zadnjih trenutkih vendarle prepustil Sovjetom ozemlje z umikom.

Velika nagrada sovjetske zmage je bil prevzem strateške iniciative. Po Kursku ni bilo več nobene nemške ofenzive na vzhodu. Po sprožitvi operacij Kutuzov in Rumjancev so se Sovjeti brez premikov nazaj ustavili šele maja 1945 v Berlinu. Nobenega dvoma ni, da so Nemci v Citadeli in tudi v sovjetskih protiofenzivah zadali Sovjetom hude izgube. Sovjetska tankovska moč je upadla za 50 %, vendar je bila to sprejeta cena za dobiček uničenja nemških oklepnih sil. Čeprav se podatki o nemških izgubah zelo razlikujejo, tudi Nemci priznavajo, da so te izgube imele odločilen vpliv na izid vojne na vzhodu. Kursk je tako pomenil za Nemce tudi končni poraz v vojni. (Healy 1992, 90)

10 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

- *Nemški skoraj 3-mesečni zamik med sprejetjem same operacije in začetkom napada je vzrok za njen neuspeh.*

Hipotezo je zanikal že Glantz v svoji knjigi in predstavil idejo o prestavitvi kot vzroku poraza za mit, ki so ga sprožali nemški poveljniki po vojni. Ti so kazali s prstom na Hitlerja in njegovo prestavljanje napada kot glavni razlog za napad. Danes vemo, da ni tako. Nemške sile so bile prešibke in izčrpane po februarških in marčevskih spopadih. Von Manstein se je sicer ogreval za nadaljevanje svoje protiofenzive, vendar se pri tem ni zavedal moči sovjetskih sil, ki so prispele na območje Kurska ter je tudi precenjeval svoje. Zamik je bil potreben, da se v tem času okrepijo zelo reducirane pehotne in oklepne divizije. To je Nemcem tudi uspelo, seveda pa so se v tem času tudi Sovjeti znatno okrepili in z enormnimi naporii postavili ogromno obrambno pregrado pri Kursku. V luči vseh spoznanj lahko hipotezo zavrnilo in morda obsodimo samo operacijo Citadela, medtem ko je 3 mesečni zamik praktično regeneriral nemške enote v armadni skupini Jug in Center.

- *Bitka pri Kursku je bila glede na vse obveščevalne podatke Rdeče armade in njene defenzivne priprave pravzaprav dobro pripravljena past za nemško vojsko, v katero je ta naivno padla.*

Sovjeti so že hitro pridobili jasno sliko o nemških namerah. Od podatkov ULTRE, ki so jim jih poslali Angleži do vohunskih krogov, ki so jim bili dostavljali zanesljive in točne podatke. Prav tako so pomoč nudili partizani v zaledju, ki so sporočali premike nemških enot, nemški ujetniki, ki so odkrili Sovjetom še zadnje nianse operacije Citadela in pa tudi letalski posnetki nemških položajev. Sovjeti so spoznali, da bo več kot 40 % armadnih sil v kurski izboklini prehuda skušnjava za Nemce, ki so po Stalingradu nujno potrebovali veliko zmago. Ob lastnih pripravah na ofenzivo so tako sprožili v kurskem loku obsežne obrambne priprave in ob mrzličnem drilu potrpežljivo čakali nasprotnika. Element presenečenja, tako pomembna sestavina vojaških operacij, je bil za Nemce tako samo še pobožna želja.

Hipotezo je potrebno vendarle zavrniti, saj čeprav so se Sovjeti namestili in čakali, je bilo to Nemcem jasno. Njihovi zračni posnetki so potrjevali gradnjo dolgih in globokih defenzivnih linij. Nemška obveščevalna je pravilno zaključila da Sovjeti pričakujejo udarec, da bodo kursko izboklino branili z vsemi silami in da jim bo kursko območje izhodišče za lastne ofenzive. Nemški obveščevalci pa so naredili tudi napako, saj so spregledali precej sil Stepske fronte in tako podcenili moč Rusov. Čeprav so Sovjeti vedeli, kaj se jim pripravlja, so bili vendarle napeti, saj jim v toku dveh let še nikoli ni uspelo ustaviti Nemcev. To dejstvo je

bodril Nemce same, ki so upali, da bo njihov znameniti »blitzkrieg uspel«. Vsakršna misel o pasti in naivnosti tako odpade.

- *Nemško vodstvo je polagalo prevelike upe v njihove tankovske sile, ki se niso uspele dokazati v največji tankovski bitki v zgodovini.*

Nemci so pred Kurskom zbrali številčno in kvalitetno impresivne oklepne sile. V tistem času so Nemci z novimi oklepniki dosegli največjo kvalitativno prednost pred sovjetskimi tankovskimi silami, ki so v letu 1943 bazirale na tedaj že rahlo zastarelem T-34 z 76-milimetrskim topom. Predvsem od novih Tigrov, Pantherjev in Ferdinandov se je dosti pričakovalo, čeprav so bolj trezne glave kot je bil general Heinz Guderian odsvetovali njihovo prehitro uporabo v frontalnem napadu. Predvsem Pantherji so bili še v povojih in njihova operativnost je bila pod velikim vprašanjem. Bitka je pokazala pravilnost njegovega razmišljanja, saj so Pantherji povsem razočarali, medtem ko so Ferdinandi zaradi svoje ranljivosti brez mitraljeza odigrali bolj obrobno vlogo. Tigri so bili res strašno orožje, a jih je bilo premalo, da bi sami odločili veliki spopad. Vsi ti trije tipi pa so predstavljali slabih 15 % celotne nemške tankovske sestave, medtem ko je večina ostalih bilo Sovjetom že znanih panzer III in panzer IV tankov. Resnici na ljubo treba povedati, da Nemci niso računali le na svojo oklepne sile ampak so bili prepričani v svojo vojaško superiornost. To so taktično tudi dokazali, saj so za vsak svoj uničen tank uničili pet sovjetskih in za vsakega izgubljenega vojaka izločili tri ruske. Pa vendar je bilo to premalo, da bi odločili bitko v svoj prid, saj so si Sovjeti lahko privoščili enormne izgube, medtem ko so bile te za Nemce pogubne. Šibki člen v bitki pri Kursku niso bili njihovi tanki ampak številčno pomanjkanje pehote in letalstvo, ki ni več zmoglo dominacije zaradi v diplomu že podanih dejstev. V tej luči lahko prvi del hipoteze potrdimo, toda istočasno moram zavrnil drugi del. Nemško vodstvo je res polagalo prevelike upe v tankovske sile, vendar so se te uspele dokazati in prizadejale Sovjetom velike izgube v tehniki in moštvu. Na veliko žalost Nemcev pa so bili taktični uspehi tankovskih sil premalo za dokončno zmago.

11 ZAKLJUČEK

Nemčija se je po strašnem porazu v Stalingradu znašla v precej težki situaciji. Do sredine leta 1943 je krvavela na vzhodu z Sovjeti, vodila vse bolj neuspešno podmorniško vojno na Atlantiku, parirala zračni ofenzivi nad domovino in pri tem izgubljala številčna letala in dragocene pilote, se bojevala v Severni Afriki in branila francoske in norveške obale pred nevarnostjo »druge fronte«. Razbiti zavezniki v vzhodni avanturi so začeli iskati izhod iz vojne, saj so začeli krepko dvomiti v svojega gospodarja. V luči teh dejstev se je Hitler odločil za izredno hazardersko potezo in stavil vse na eno samo karto, Kursk. V tipičnem obhodnem manevru in zmagi, ki bi na svet delovala kot fanal bi obračunal s 40 % sovjetskih armadnih sil in SZ porazil v eni sami, velikanski bitki, Nemčiji pa povrnil precej omajan vojaški in kot tudi politični ugled. V operaciji Citadela oziroma ofenzivi na kursko izboklino je namenil glavno vlogo svojim oklepni divizijam, ki so bile v mesecih zatišja obnovljene po hudih izgubah v prejšnjih bojih. Sovjeti so medtem znotraj kurskega loka zgradili enormno obrambno bariero v globino skoraj 200 km, v kateri so računali zlomiti oklepno moč sovražnika, nato pa udariti z lastnimi ofenzivami. V slaba dva tedna trajajoči bitki jim je to tudi uspelo in nemške oklepne divizije, tako bleščeče in močne pred bitko so bile spet načete. V ofenzivah, ki so sledile, so Sovjeti sicer za ceno velikih lastnih izgub obračunali z Nemci in dosegli dve novi zmagi.

Kursk je bila zadnja nemška ofenziva na vzhodu. Po njej so Sovjeti dokončno pridobili strateško iniciativo, ki je niso spustili do zmage v Berlinu in konca vojne. Kursk tako pomeni končni preobrat v drugi svetovni vojni in smrt za »blitzkrieg«. Vprašanje nemškega poraza je po njem postalo samo še vprašanje količine prelite krvi, uničenega orožja in seveda časa.

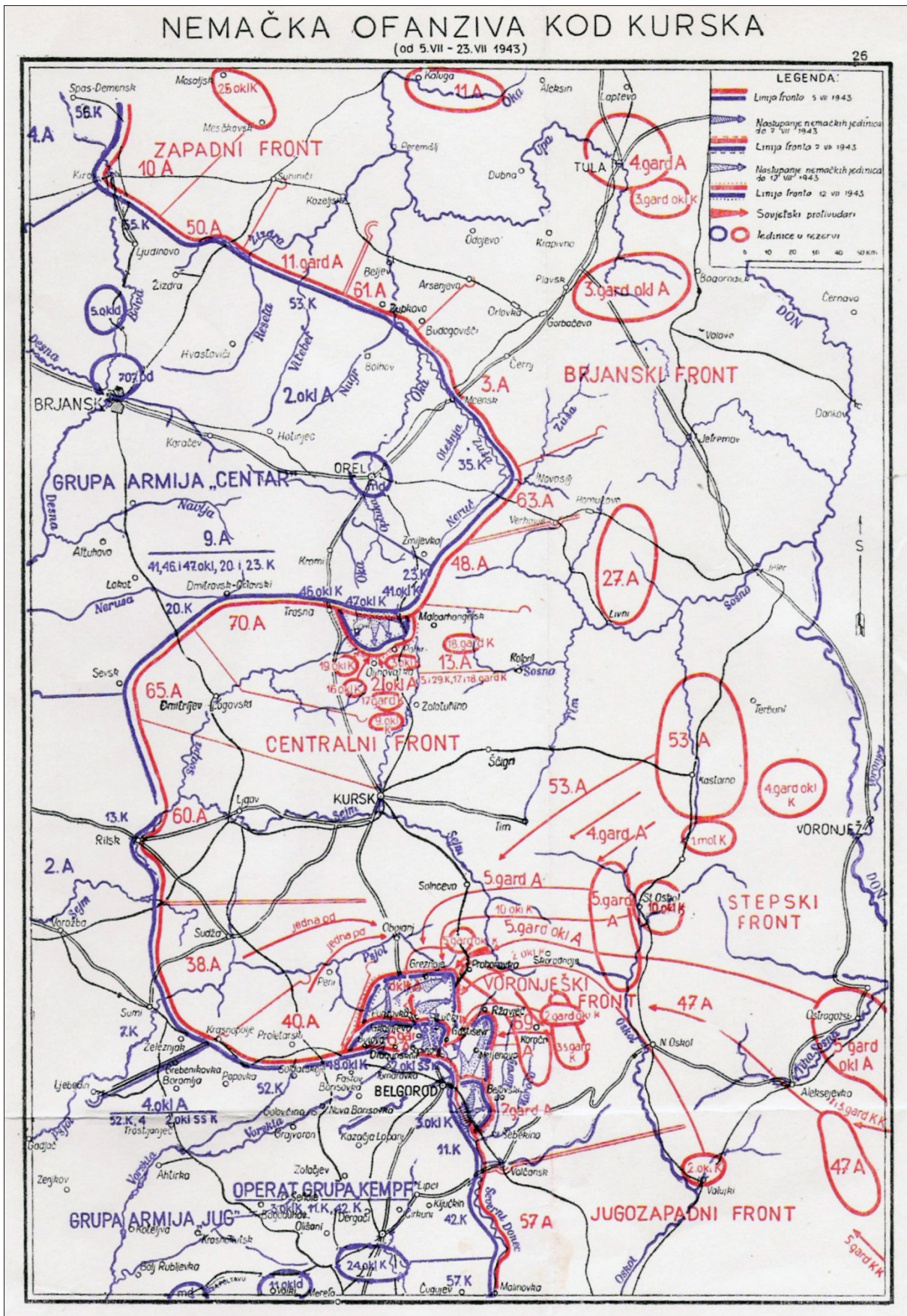
12 LITERATURA

1. Barbier, M.K. 2002. *Kursk: The greatest tank battle 1943*. St.Paul, Minnesota: MBI Publishing company.
2. Battistelli, Pier Paolo. 2008. *Panzer Divisions: The eastern front 1941-1943*. Oxford: Osprey publishing Ltd.
3. Bean, Tim in Will Fowler. 2002. *Stalin's armoured might*. London: Ian Allan Ltd.
4. Bishop, Chris.1998. *The encyclopedia of weapons of world war 2*. London: Barnes & Noble, Inc.
5. Carell, Paul. 1970 . *Scorched earth*. London: Harrap.
6. Chamberlain, Peter in Hillary Doyle. 1999. *Encyclopedia of German tanks of world war two*. Minneapolis, Minnesota : Arms & Armour.
7. Churchill, Winston. 1964. *Druga svetovna vojna*. Ljubljana: Zavod Borec.
8. *Drugi svetski rat 2*. 1961. Beograd: Vojnoistorijski institut.
9. *Drugi svetski rat 3*. 1964. Beograd: Vojnoistorijski institut.
10. *Enciklopedija druge svetovne vojne*. 1982. Ljubljana: Založba Borec.
11. *Enciklopedija orožja*. 1995. Ljubljana: DZS d.d. in DEFENSOR d.o.o.
12. Glantz, David. 1990. *Soviet Military Intelligence*. London: Franki Cass.
13. Glantz, David M in Jonathan House. 1995. *When Titans Clashed : How the Red army stopped Hitler*. Kansas: University Press of Kansas.
14. Glantz, David M. in House, Jonathan. 1999. *The battle of Kursk*. Kansas: University Press of Kansas.
15. Glantz David. 2001. *The Soviet-German War 1941-1945*. Clemson University: Strom Thurmond Institue of Government and Public Affairs.
16. Gosztony, Peter. 1976. *Hitlerjeve tuje vojske*. Ljubljana: Založba borec.
17. Guderian, Heinz. 1961 . *Vojni memoari*. Beograd: Vojnoizdavački zavod JNA.
18. Healy, Mark. 1992. *The tide turns in the east*. London: Osprey Publishing Ltd.
19. Klug, Jonathan P. 2003. *Revisiting a »lost victory« at Kursk*. United States Military Academy. Dostopno prek: http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-0604103-113808/unrestricted/Klug_thesis.pdf (15.maj 2010).
20. *KOSAVE II REPORT*. 1998. Maryland, USA: Office of the chief stuff. Dostopno prek: <http://dialspace.dial.pipex.com/town/avenue/vy75/data.htm> (22.november 2010).
21. Lubi, Darko. 2002. *Teorija strategije*. Študijsko gradivo. Ljubljana: FDV.
22. Manstein,Erich von. 2004. *Lost victories*. St.Paul, Minnesota: Zenith press.

23. Mellenthin, von Friedrich. 1962. *Oklopne bitke 1939 – 1945*. Beograd: Vojnoizdavački zavod JNA.
24. Nešić, Duško. 2007. *Naoružanje drugoh svetskog rata – nemačko ratno vazduhoplovstvo*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
25. Newton, Steven H. 2002. *Kursk : The German view*. Cambridge: Da Capo Press.
26. Priest, Patricia. 1995. *The Luftwaffe and its war of attrition*, Alabama: Maxwell air force base. Dostopno prek: <http://www.books-on-line.com/bol/book/files/priestpl.pdf> (15.junij 2010).
27. Quet, Pierre. 1971. *Vojna je bila dobljena v Švici*. Ljubljana: Zavod Borec.
28. *Radar*. 1988. Jeklene pošasti (129): 1-28. Ljubljana: ČGP Delo.
29. *Stoletje svetovnih vojn*. 1981. Ljubljana: Cankarjeva založba.
30. Stanković, Milivoje. 1966. *Protivtenkovska odbrana*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
31. *Taktika organizacija i namena kopene vojske JNA i Teritorijalna odbrana – Udžbenik za vojne akademije i fakultete opštenarodne odbrane*. 1981. Beograd: Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo.
32. *Vojna enciklopedija 3.knjiga*. 1972. Beograd: Vojnoizdavački zavod Vojne enciklopedije.
33. *Vojna enciklopedija 6.knjiga*. 1973. Beograd: Vojnoizdavački zavod Vojne enciklopedije.
34. *Vojni leksikon*. 1981. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
35. *Wespe*. 2010. Dostopno prek: <http://www.achtungpanzer.com/wespe.htm> (22.junij 2010).
36. Wikipedia. 2010a. *Battle of Kursk*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Kursk (22.avgust. 2010).
37. --- 2010b. *122mm Howitzer (M-30)*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/122_mm_howitzer_M1938_%28M-30%29 (22.oktober 2010).
38. --- 2010c. *Brumbar*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Brummb%C3%A4r> (26.junij 2010).
39. --- 2010č. *Degtyaryov machine gun*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Degtyaryov_machine_gun (20.november 2010).
40. --- 2010d. *Ilyushin Il-2*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Ilyushin_Il-2 (22.november 2010).
41. --- 2010e. *Lavochkin La-5*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Lavochkin_La-5 (22.november 2010).

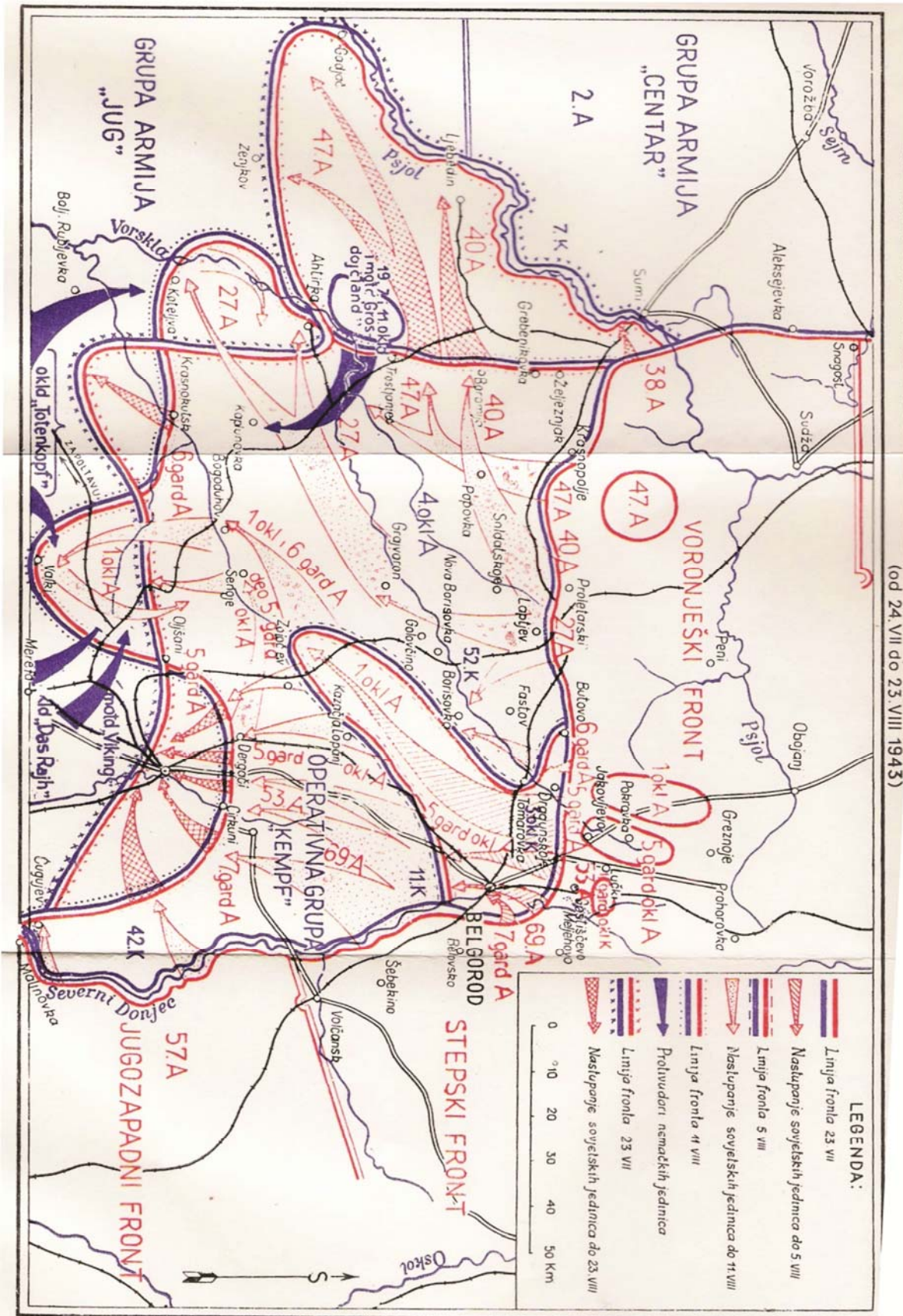
42. --- 2010f. *Operation Kutuzov*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Kutuzov (22.avgust 2010).
43. --- 2010g. *Su-152*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/SU-152> (22.avgust 2010).
44. Zetterling, Niklas in Anders Frankson. 2000. *Kursk 1943, The statistical analysis*. Abingdon Oxon: Frank Cass.
45. Žukov Konstantinovič, Georgij. 1969. *Spomini in premišljanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

PRILOGA A : Nemška ofanziva pri Kursku

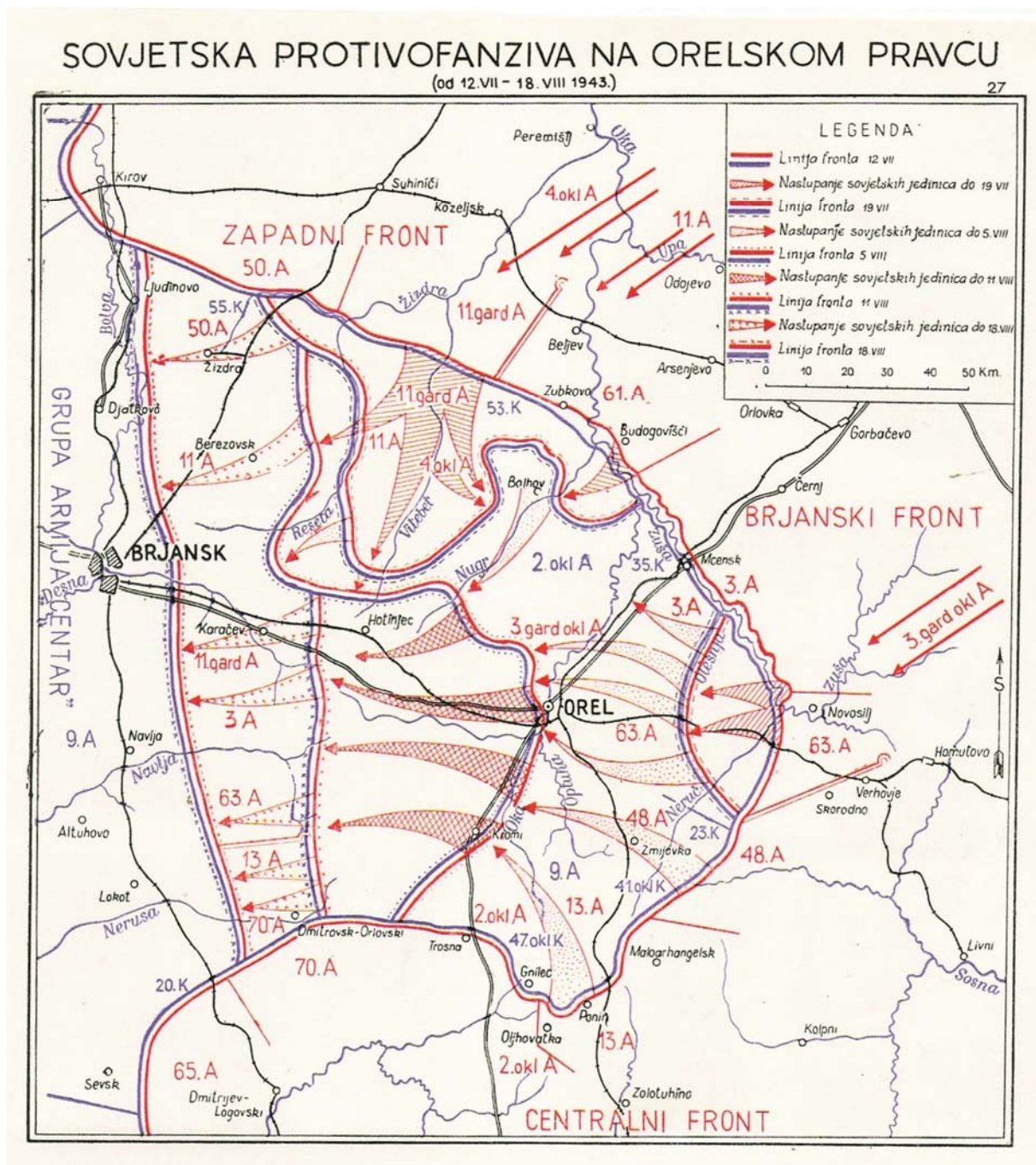
Vir : Drugi svetski rat 3 (1964).

PRILOGA B : Operacija Rumjancev

Vir : Drugi svetski rat 3 (1964).

PRILOGA C : Operacija Kutuzov

Vir: Drugi svetski rat 3 (1964).